

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

Rigorózní práce

Zuzana Kudláčková

České překlady arabské prózy po roce 1945

Czech Translations of Arabic Prose Writing after 1945

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své poděkování všem, kteří mi pomohli při sestavování této práce. Jmenovitě děkuji svému školiteli, Doc. PhDr. Františku Ondrášovi, Ph.D., za cenná doporučení a vydatnou pomoc při shánění materiálu. Za inspiraci a podnětné komentáře k formální i obsahové stránce děkuji PhDr. Zuzaně Jettmarové, M.Sc., Ph.D. a Doc. PhDr. Miloslavu Uličnému. Mgr. Janu Lufferovi jsem vděčná za zprostředkování dokumentů z Národní knihovny a PhDr. Bronislavu Ostřanskému, Ph.D. za mnoho praktických rad, důsledné pročtení celého textu a především za trpělivost a nezištnou podporu ve chvílích malomyslnosti.

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 28. 2. 2011

Zuzana Kudláčková

Anotace

Překládaná práce sleduje vývoj českého uměleckého překladu z arabštiny v letech 1945–2005. Toto období vkládá do kontextu předchozích etap jak z hlediska překladu, tak z hlediska kulturních kontaktů s arabským světem. Všímá si možného vlivu dobově podmíněné redakční politiky na typ vydávaných titulů. Vlastní překlady arabské prózy jsou hodnoceny se zvláštním zřetelem na přístup k převodu reálií a s ním spojených rysů jako exotizační tendence či akademizmus. Práce je doplněna o souhrnnou bibliografii knižních a časopiseckých překladů z arabštiny publikovaných v daném šedesátiletém období.

Klíčové pojmy

Dějiny překladu – orientalistika – moderní arabská próza – překladovost – exotizace – interference

English Summary

The present work provides a synoptic view of Arabic to Czech translation in the course of its history, paying special attention to translations of prose in the 1945/2005 period. The period is described in the context of previous development, both in the field of translation and cultural contacts with the Arab world. The work investigates the impact of cultural policy and political circumstances on the type of Arabic books translated. Translations themselves are examined with a focus on the translator's approach to cultural specific topics and two features related to it: exotization and academization. The work also includes a complete bibliography of Arabic to Czech translations published in books and periodicals in the 1945/2005 period.

Keywords

Translation history – Oriental studies – modern Arabic fiction – exotization – language interference

Poznámka k přepisu arabštiny

V textu práce se používá následující přepis arabských slov a vlastních jmen:

’ – hamza, glotální závěrová neznělá hláska, na začátku slov je v přepise vynechána

‘ - ‘ajn, laryngální polozávěrová znělá hláska

gh – ghajn, uvulární úžinová kmitavá znělá hláska, podobná ráčkovanému r

q – qáf, měkkopatrová závěrová neznělá hláska, zjednodušeně „zadní k“

h – označuje dva fonémy: há’ (laryngální úžinová neznělá hláska, podobná českému h) a há’

(faryngální úžinová neznělá hláska)

dh – dhál, interdentalní úžinová znělá hláska, jako anglické th ve slově *that*

th - thá’, interdentalní úžinová neznělá hláska, jako anglické th ve slově *thing*

s, d, t, z – slouží pro přepis emfatických i neemfatických hlásek

w – wáw, obouretná úžinová znělá hláska, jako anglické w ve slově *wall*

dž – džím, zadodásňová palatalizovaná polozávěrová znělá hláska, jako anglické j ve slově *jar*

U jednotlivých překladových titulů se ve jménech arabských autorů používají různé způsoby přepisu. Může proto dojít i k tomu, že jméno jednoho autora se objevuje ve více podobách (např. Nagíb Mahfúz i Nadžíb Mahfúz, aš-Šarkáwí i aš-Šarqáwí). Aby však nedošlo k nejasnostem v bibliografických údajích, ponechávám při zmínkách o konkrétních titulech a v bibliografiích tu podobu, jakou zvolil vydavatel, a na výše uvedenou variantu přepisu nedbám, ta se uplatňuje pouze v mém vlastním textu, když není řeč o konkrétním titulu.

Obsah

1. ÚVOD

2. SITUACE DO ROKU 1945

2.1 Kontakty českých zemí s Orientem do konce 19. století

2.2 Orientalistika v Česku do roku 1945 se zřetelem k překladatelské činnosti

2.3 Poznávání islámského Orientu prostřednictvím populární literatury do roku 1945

3. PŘEKLÁDÁNÍ Z ARABŠTINY A JEHO SPECIFIKA

3.1 Specifika překladu z „exotických“ kultur

3.2 Specifika arabské prózy

3.3 Překlady z arabštiny a orientalismus

3.4 Situace v České republice a poválečném Československu

4. KDE POVÁLEČNÉ PŘEKLADY VYCHÁZELY

4. 1 *Nový Orient*

4. 2 Odeon (SNKLHU / SNKLU) a *Světová literatura*

4. 3 Dar Ibn Rushd

5. ČESKÉ PŘEKLADY ARABSKÉ PRÓZY PO ROCE 1945

5. 1 Překlady 1945–1960

5. 1. 1 Knižní

5. 1. 2 Časopisecké

5. 1. 3 Analýza období 1945–1960

5. 2 Překlady 1961–1970

5. 2. 1 Knižní

5. 2. 2 Časopisecké

5. 2. 3 Analýza období 1961–1970

5. 3 Překlady 1971–1989

5. 3. 1 Knižní

5. 3. 2 Časopisecké

5. 3. 3 Analýza období 1971–1989

5. 4 Překlady 1990–2005

5. 4. 1 Knižní

5. 4. 2 Časopisecké

5. 4. 3 Analýza období 1990–2005

6. HODNOCENÍ PŘEKLADŮ

6. 1 Země: Egyptský román (*al-Ard: Riwája misríja*) v překladu Ivana Hrbka

6. 2 Volání hrdličky (*Du'á' al-karwán*) v překladu Ivana Hrbka

6. 3 Skandál v Káhiře (*al-Qáhira l-džadída*) v překladu Jaroslava Oliveriuse

6. 4 Kniha dní (*al-Ajjám*) v překladu Karla Petráčka

6. 5 Cesta na sever (*Mausim al-hidžra ila š-šimál*) v překladu Svetozára Pantůčka

6. 6 Komise (*al-Ladžna*) v překladu Ondřeje Beránka

7. ZÁVĚR

8. BIBLIOGRAFIE

1. ÚVOD

Cílem rigorózní práce je systematicky zmapovat vývoj překladu umělecké prózy z arabštiny a zároveň poskytnout kompletní bibliografický přehled uměleckého překladu z tohoto jazyka v období 1945–2005. V tomto smyslu navazuje na monografii Karla Petráčka *Překlady z jazyků islámského Předního východu*, která doposud představovala jediný systematický přehled českého překladu z arabštiny (pominu-li neúplné bibliografické výčty v publikacích o arabské literatuře apod.). Tato monografie byla vydána v roce 1984, pozdější překladatelská tvorba nebyla zpracována nikdy. Předkládaná práce by měla posloužit jak arabistům, jimž je primárně určena, tak translatoologům, proto obsahuje kapitoly jako specifika arabské prózy, která může arabistům připadat známá, nicméně translatoologům mnohé objasní. Z téhož důvodu je vývoj překladu umělecké prózy ve sledovaném období zasazen do širšího kontextu překladu z arabštiny od jeho počátků a rovněž v hlavní části jsou uváděny překlady napříč žánry (tj. nejen prozaické). Pro představu o dobovém obecném povědomí o arabské civilizaci, z něhož překladatelé museli vycházet, jsou zařazeny i podkapitoly věnované kontaktům s arabsko-islámským světem a populární literatuře. Výhradně uměleckou prózou se zabývá kapitola Hodnocení překladů, jejímž cílem je zhodnocení zvolené překladatelské metody a sledování vývoje překladatelské normy na základě tzv. překladovosti (v intencích Jiřího Levého), reálií. Šedesátiletý vývoj je popsán s přihlédnutím k soudobé kulturně-politické situaci a redakční politice. Práce si všímá možného vlivu těchto faktorů na překlad z arabštiny (možnost knižní publikace určitých žánrů či konkrétních děl v daném období apod.).

Hlavním přínosem rigorózní práce by měla být kompletní bibliografie knižních překladů z arabštiny a překladů z arabštiny publikovaných časopisecky v *Novém Orientu* a *Světové literatuře* v období 1945–2005. Arabistům - překladatelům by mělo v praxi posloužit i hodnocení překladů (zaměřené na řešení reálií), které se u dobových recenzí takřka neobjevuje.

Základní podmínkou úspěchu je sestavení pokud možno kompletní bibliografie překladů z arabštiny, které v daném období vyšly. Knižní publikace lze dobře sledovat na základě bibliografických soupisů jednotlivých nakladatelství. V období před rokem 1989 většina překladů vycházela v edicích nakladatelství Odeon (resp. SNKLHU, později SNKLU), jehož činnost mapují souhrnné komentované bibliografické soupisy za jednotlivá období, dále např. výroční bibliografický soupis odeonské edice *Světová četba* a další. Spolehlivé informace o knižních překladech z arabštiny do poloviny 80. let poskytuje

monografie Karla Petráčka z roku 1984. Pozdější období je částečně pokryté v Databázi českého uměleckého překladu vypracované Obcí překladatelů. Tato databáze však v případě arabštiny není úplná a obsahuje i nepravdivé informace (např. dílo arabského autora Chalíla Džibrána, které bylo přeložené z angličtiny, uvádí jako překlad z arabštiny). V období po sametové revoluci překlady z arabštiny vycházejí především v nakladatelství Dar Ibn Rushd, jehož bibliografické soupisy jsou snadno dostupné. Vzhledem k tomu, že arabská literatura u nás knižně vychází spíš ojediněle, je téměř každý překlad z tohoto jazyka událostí, a není tedy těžké sledovat ani ty porevoluční překlady, které byly publikované v jiných nakladatelstvích. Časopisecké překlady nepodléhaly takovým vlivům redakční politiky a neměly tak širokou čtenářskou obec jako překlady knižní, nicméně jejich množství je nezanedbatelné a při popisu celkové situace je není možné opomenout. Petráček uvádí pouze některé z časopiseckých překladů, slouží mu spíš pro ilustraci. Navíc konstatuje, že od sedmdesátých let je takřka nemožné časopisecké překlady systematicky sledovat. Úplný přehled překladů z arabštiny, které vyšly v novinách a časopisech, by byl skutečně nadlidský úkol. Rigorózní práce se proto věnuje pouze dvěma na překlady z arabštiny nejbohatším periodikům, a to *Novému Orientu* a *Světové literatuře*. V roce 1998 vyšla výroční kompletní článková bibliografie *Nového Orientu* od roku 1945 do 1995, z níž lze vycházet, případné sporné položky se ověřují v konkrétních číslech časopisu. Zbylé desetiletí je prověřeno na základě vlastního studia jednotlivých čísel. Bibliografický soupis *Světové literatury* byl vydán roku 1967 a mapuje období 1956 – 1965. Překlady zastoupené v této revue jsou podstatně méně časté než v *Novém Orientu*. Zbylá čísla až do zániku časopisu v polovině devadesátých let jsou prověřena opět vlastním studiem.

Závěrečná kapitola Hodnocení překladů je věnována translatologické analýze překladů moderních arabských románů a jedné novely. Analýza je vedena retrospektivní metodou, je zaměřena na rysy překladovosti (translatologické pojmy jsou ozřejměny v kapitolách 3. a 6.) reprezentované zejména řešením reálií a s nimi souvisejících problémů (využití poznámkového aparátu, akademický přístup, exotizace apod.), ale v druhém plánu si také všímá, do jaké míry se překladateli podařilo vytvořit přirozený český text (případné interference z jazyka originálu, využití syntaktických explicitací apod.). Vzhledem k neschopnosti dostupnosti arabských originálů jsou tyto obvykle zastoupeny jiným vydáním, než jaké bylo použito při překladu. Jedinou výjimkou v tomto směru je překlad *Skandálu v Káhiře*, pro jehož analýzu jsem měla k dispozici dokonce tentýž výtisk, ze kterého čerpal i překladatel. Uvědomuji si, že toto řešení není z hlediska metodiky ideální, nicméně věřím, že tím celkový obsah práce ani výsledek analýzy příliš neutrpí.

2. SITUACE DO ROKU 1945

2. 1 Kontakty českých zemí s Orientem do konce 19. století

České země byly s arabsko-islámskou civilizací v kontaktu již několik století před vznikem vědecké arabistiky, která se konstituovala v devatenáctém století. Vůbec poprvé byli Arabové v našem písemnictví zmíněni v devátém století v období Velkomoravské říše. Tato první zpráva o Arabech a islámu je součástí staroslověnských legend, konkrétně *Života svatého Konstantina*. Vyskytuje se v části popisující Konstantinovy (Cyrilovy) misie k Arabům a Chazarům z pověření byzantského císaře.

Do oblasti Blízkého východu cestovali také poutníci. Prvním z nich byl podle Kosmovy kroniky pražský kanovník Asinus, který cestu do Svaté země uskutečnil před rokem 1092. Další přímou zkušeností Čechů s Araby a islámem pak byly křížové výpravy. Druhé křížové výpravy (1147-1149) se se svým vojskem zúčastnil kníže Vladislav II., a čeští vojáci se podíleli i na třetí křížové výpravě (1189 – 1192), kde se vyznamenali mimořádnou bojovností. Velmi důležitou roli z hlediska utváření představ laického čtenáře o muslimech sehrály překlady rytířských románů. Netřeba zdůrazňovat, že informace zprostředkované tímto typem literatury byly značně zkreslené a veskrze negativní, co se týče hodnocení „machometánské“ víry. Jedním z těchto rytířských eposů je například *Vévoda Arnošt*, který byl do češtiny převeden ve druhé polovině čtrnáctého století.

V jagellonském období se objevuje cestopisná literatura. Do začátku třicetileté války na Blízký východ cestovalo, a své dojmy následně krajanům zprostředkovalo, několik významných osobností i prostých lidí. Nejstarší známý český poutnický cestopis sepsal utrakvistický kněz Martin Křivoústý (jeho česká verze se datuje do roku 1490). Velké čtenářské oblibě se těšil spis *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Kaira* Martina Kabátníka, který zmíněná města navštívil v letech 1491 – 1492. Popularitu tomuto cestopisu zajistila především skutečnost, že se Kabátník více odpoutal od náboženské roviny a všímal si detailů z každodenního života. Roku 1493 pouť k Božímu hrobu vykonal Jan Hasištejnský z Lobkovic. Jeho cestopis, který později v převodu do moderní češtiny vycházel na pokračování v časopise *Česká včela* F. L. Čelakovského, se vyznačuje faktografickou přesností (například o Muhammadovi už správně tvrdí, že je pro muslimy prorokem a poslem Božím, nikoli Bohem nebo modlou, jak uváděly středověké rukopisy). (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 188-189)

Další kontakty s islámským světem byly bezprostředně ovlivněny vojenským postupem Osmanské říše na západ. Po bitvě u Moháče v roce 1526 se muslimové stali nevídanými sousedy. Rozmach knihtisku pak umožnil zvýšit informovanost o tureckém nebezpečí. V duchu hesla „poznej svého nepřítele“ se objevovala naučná literatura o Osmanech přeložená do češtiny. Drobné poznatky o tureckých dějinách však bylo možné čerpat i z českých zdrojů, jakými byly například historické kalendáře či Hájkova *Kronika česká* (1541).¹ Zvláštní pozornost zasluhuje osobnost protestantského šlechtice Václava Budovce z Budova, autora nejznámější české polemiky s posvátnou knihou islámu. Budovec vycházel především z latinského překladu Koránu, stavěl však také na vlastní přímé zkušenosti, i když míra jeho upřímné snahy do islámu a jeho kultury proniknout je značně diskutabilní (nad tímto se pozastavuje např. Alois Richard Nykl v předmluvě ke svému překladu Koránu). Do Turecka přijel v roce 1577 jako člen družiny císařského vyslance a strávil tam sedm let. Svůj spis *Antialkorán* (vyšel 1614, ale sepsán byl ještě v šestnáctém století) pojal jako polemiku s islámem a varování před nebezpečím, které toto náboženství představuje. Soustřeďuje se na duchovní aspekty, politické cíle ponechává stranou. Islám příkře odsuzuje. Je proto ironií, že právě tento muž provázal po Praze tureckého vyslance a po porážce stavovského povstání mu někteří katolíci vytýkali propagaci islámu. *Antialkorán* byl opět vydán roku 1989 v edici *Živá díla minulosti* v nakladatelství Odeon, k vydání ho připravila Noemi Rejchrtová.

Navzdory dějinným událostem do Svaté země stále proudili poutníci a podávali o svých cestách písemná svědectví. Oldřich Prefát z Vlkanova se k Božím hrobě vydal v roce 1546 a svůj cestopis *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři do Palestiny...* vydal o sedmnáct let později (v roce 2007 vyšel jeho spis znovu s komentářem Hany Bočkové). Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic roku 1598 navštívil nejen Palestinu, ale také Egypt, kterému věnuje značnou část svého *Putování...* (poprvé vydáno 1608). Jedná se o spis nabitý informacemi z geografie, historie i politiky, doplněný obrazovou dokumentací. Na věcnou správnost některých údajů se však není možné spolehnout. Autor zaujímá k muslimům negativní stanovisko, obzvláště pak vůči beduinům. (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 201-

¹ Lehce úsměvná památka na pozdější vojenské střety s Osmanskou říší se nám dochovala v moravských nářečích, jelikož Morava byla tureckým nebezpečím ohrožena mnohem bezprostředněji než Čechy. Mezi takové jazykové suvenýry patří např. hanácké *potorčeti se* s významem rozzlobit se, výraz *machomét* pro potřeštěného člověka, *bašibozuk* dodnes užívaný s podobným významem nebo šněrovací boty *jančáry*. (Pavel Eisner (1997): *Chrám i tvrz*, Praha: Pražské nakladatelství Jiřího Poláčka; str. 302 - 303)

202) Cestopisy o Egyptě z 15.-17. století od Martina Kabátníka a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic a dopisy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic a Kryštofa Fictum shrnuje publikace *Mezi houfy lotrův se pustiti...*, která vyšla v nakladatelství Set Out v roce 2005 (editorka Lucie Storchová).

Harantův spolupoutník Heřman Černín s Chudenic pak v průběhu první poloviny sedmnáctého století dokonce dvakrát zastával úřad císařského vyslance u tureckého sultána (stále zastoupení zde bylo v Konstantinopoli zřízeno roku 1547). Teprve roku 1777 se svého vydání dočkal spis *Příhody...* Václava Vratislava z Mitrovic, který se k Bosporu dostal v roce 1591 jako patnáctileté páže císařského vyslance. Výprava byla po vypuknutí války v Uhrách zajata, takže valná část spisu se vztahuje k pobytu ve vězení. *Příhody...* jsou výjimečné také v tom, že autor nemá tendenci muslimy apriori odsuzovat, naopak usiluje o vyváženost. (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 204) Tento cestopis se těšil velké popularitě. V roce 1862 vyšel v anglickém překladu A. H. Wratislawa v Londýně, v témže století byl třikrát publikován i česky, a mnohokrát byl vydán také ve století dvacátém (1906, 1927, 1937, 1950, 1964 – verze pro mládež, 1976, 1977).

Cestopisná literatura v průběhu sedmnáctého století zažívá útlum stejně jako český jazyk. Císařská poselstva mají své polooficiální cestopisce. Do češtiny byl takový spis přeložen a vytištěn snad jen v jediném případě, a to v roce 1669. Jednalo se o zprávu vyslancova zpovědníka jezuita Pavla Tafferera, která vyšla pod názvem *Legací císařská...* (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 209)

Po vítězství rekatolizačního proudu se do různých oblastí Asie a Afriky vydává řada misionářů, jednalo se především o jezuita, františkány, ale i příslušníky jiných duchovních řádů. Na severoafrické misii se podílelo také mnoho františkánů českého původu. Mezi ně patřil i Jakub Římař z Kroměříže, který je často zmiňován jako první Čech, jenž vstoupil do nitra pyramid. Působil v Egyptě a krátkodobě i v Jemenu. Poprvé se do Egypta vypravil v roce 1712, a svou poslední misii tam skončil roku 1752. O svých cestách sepsal latinský deník *Itinerarium Missionum Apostolicarum*. Římaře následoval jeho spolubratr Václav Remedius Prutký, který do Egypta dorazil v roce 1750, a později odjel na misii do Etiopie. Zanechal rozsáhlý rukopis *Itinerarium*, který je pokládán za naše nejvýznamnější cestopisné dílo 18. století. (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 214, Gombár 1994: 51) Jeho text vyšel paralelně latinsko-česky v roce 2009 v nakladatelství Libri pod názvem *O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji* (editor Josef Förster).

Karlovícký mír 1699 Osmanskou říši donutil opustit Uherskou nížinu. Muslimský živel tedy již přestal být bezprostředním nebezpečím. O průběhu dalších válek v osmnáctém

století byli obyvatelé Českých zemí průběžně informováni nejen prostřednictvím zpráv v německy psaných novinách, ale také z kramářských písni, které měly nemalý podíl na šíření popularity slavného vojevůdce z války 1716-1718, prince Evžena Savojského. Od roku 1719 pak v Praze vycházejí i týdenní noviny v češtině. Změna kulturního klimatu po Bílé hoře a vzdálení tureckého nebezpečí však způsobily, že celkové množství nových dostupných informací o islámském světě se snížilo.

Určitou výjimku a zároveň kuriozitu představuje osobnost Giorgia Diodata, prvního pražského kavárníka, který nejprve působil jako podomní prodejce kávy, a poté si, snad roku 1714, otevřel kavárnu v domě U Zlatého hada na Starém Městě. Diodato, původním arabským jménem Hathalláh ad-Dimašqí, pocházel z damašské křesťanské rodiny a do Prahy se dostal po dosti dobrodružné cestě, která vedla přes Káhiru, Alexandrii, Maltu, Livorno, Řím a Vídeň (vývoj válečných událostí mu totiž soustavně komplikoval zamýšlenou cestu do vlasti, kam se chtěl vrátit již z pobytu v Římě). Byl autorem několika spisů, v nichž se zabýval duchovními otázkami, tedy životem křesťanů na území Osmanské říše či srovnáváním tří velkých monoteistických náboženství ve snaze poukázat na shody mezi islámem a křesťanstvím, a obracet tak muslimy na svou víru. První verze těchto spisů byla arabská, pak je sám autor přeložil do italštiny, a nakonec je jeho přátelé převedli do němčiny, všechny se však bohužel nedochovaly. (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 215, 239)

Válka s Osmanskou říší v letech 1788-1792 sice nepřinesla žádné zásadní změny situace na Balkáně, nicméně opět rozdmýchala zájem o islám. O vývoji vojny informují Krameriovy noviny (od roku 1789), protitureckou propagandu pomáhají šířit kramářské písne a další „doklady“ turecké krutosti, jako např. populární spisek *Historie o desítiletém zajetí tureckém jistého kominického tovaryše, Jana Bělohlay....*

Obrozenecká činnost pak českým čtenářům opět přináší osvědčené renesanční cestopisy. Jak již bylo zmíněno, roku 1777 poprvé vycházejí *Příhody...* Václava Vratislava z Mitrovic, 1786 je znovu vydán cestopis Oldřicha Prefáta z Vlkanova. Harantův spis pak vychází až v roce 1854 zásluhou Karla Jaromíra Erbena. (Mendel – Ostřanský – Rataj: 218-219)

V devatenáctém století se na Blízký východ celkem třikrát vypravil pražský zlatník Jan Žvejkal. Jeho cestopis vydaný roku 1844 nese název *Popsání trojích cest po pevné zemi a po moři v Evropě, Asii a Africe roku 1818-1833....* Zajímal se především o památná místa s náboženským významem, navštívil Svatou zemi a v červnu 1833 se přeplavil z dnešního Tel Avivu do egyptské Damietty. I na egyptské půdě ho přitahovala především místa zmíněná v Bibli, spojená s pobytem Svaté rodiny. Po Nilu se vydal do Káhiry a navštívil také

pyramidy, kde se, jak líčí, musel vypořádat s místními žádajícími o spropitné. Vytrvalé prosby o „bachšiš“ zaujaly také dalšího cestovatele - v sedmdesátých letech devatenáctého století Orient navštívil spisovatel a novinář Jan Neruda. Putoval přes Cařihrad do Egypta a svou cestu souhrnně zaznamenal ve sbírce fejetonů *Obrazy z ciziny*, která vyšla v roce 1872. (Navrátilová 2001: 37 – 41)

Devatenácté století je ale především svědkem rozmachu kulturní a jazykové emancipace, s níž úzce souvisí rovněž nárůst množství populárně naučných a později i vědeckých článků o muslimských zemích a islámu jako takovém. Jen namátkou, v roce 1803 u Václava Matěje Krameria vychází *Ouplné vypsání Egypta, jenž leží ve třetím díle světa Africe*, v letech 1809-1810 Jan Rulík vydává spis *Historie turecká aneb Příběhy turecké říše*, 1814 vychází knížka Jana Hýbla *Život Mohomeda, zakladatele Tureckého náboženství*. Roku 1854 vyšel překlad obsáhlého díla amerického učenice Washingtona Irvinga *Mahomet and His Successors*, a to pod názvem *Život Mahomedův*, překladatelem byl František Ladislav Rieger. (Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 222-223)

Zájmu čtenářstva se těšila také tematika poutě do Mekky. Tento zájem přetrval až do období po vzniku samostatné Československé republiky, kdy již byly k dispozici i zprávy „z první ruky“, a to od významného československého muslimského aktivisty Hadžiho Mohameda Abdalláha Brikciuse (původním jménem Alois Bohdan Brikcius), který se poutě zúčastnil jako třicetiletý v roce 1933, k islámu konvertoval patrně v témže roce při návštěvě tehdejší francouzské kolonie Džibuti. Právě v Brikciusově bytě v pražských Dejvicích se od jara 1935 scházeli zakládající členové muslimské obce na území ČSR.

Do Svaté země naopak směřovali poutníci z řad křesťanů, jak dokládá např. kuriózní obdoba dnešních turistických průvodců – *Poutnický průvodce do Svaté země* vydaný roku 1908 Palestinským spolkem poutnickým v Brixenu. Jedná se o český překlad (pořizovaný Janem Doležalem) knížky c. a k. plukovníka ve výslužbě Jindřicha z Himmlu, který poutníkům udílí ryze praktické a věcné rady k přípravě na pouť a jejímu zdárnému absolvování (mj. doporučuje vzít si s sebou kromě tohoto průvodce např. volný pohodlný oděv, „brejle se šedými skly“, dalekohled, doutníky, hodinky, hřeben, kořalku, růženec, tužku, zápalky a jiné nezbytnosti).

2. 2 Orientalistika do roku 1945 se zřetelem k překladatelské činnosti

Počátky vědeckého zájmu o oblast Blízkého východu jsou spojeny se studiem Bible. Více se začíná prosazovat v 16. století, na Karlově univerzitě se studuje biblistika i hebraistika. Jezuitská pražská univerzita nabízela možnost studia hebrejštiny, avšak úroveň výuky v průběhu 17. a 18. století značně poklesla. Oživení studia orientálních jazyků přinesl až rozvoj indoevropské srovnávací jazykovědy, který dal vzniknout indologii. V polovině devatenáctého století se filozofická fakulta stala samostatnou jednotkou v rámci pražské (v letech 1654-1918 Karlo-Ferdinandovy) univerzity, v roce 1849 pak vznikla samostatná větev orientální filologie. Wolfgang Wessely již v roce 1847 obnovil na univerzitě výuku hebrejštiny a tři roky poté byl jmenován profesorem hebrejské a rabínské řeči a literatury. (Gombár 1994: 54)

Vysokou úroveň měly zejména přednášky docenta a později mimořádného profesora semitské jazykovědy a literatury Saula Isaaka Kämpfa, který přednášel srovnávací gramatiku semitských jazyků, chaldejskou, syrskou a arabskou gramatiku. Kämpf ovšem konal také přednášky o Koránu a obecně o islámu, na nichž se podílel i jeho mladý kolega Jaromír Břetislav Košut, který se věnoval především arabské klasické gramatice a novoperské poezii. Právě on připravil společně s Jaroslavem Vrchlickým první překlad Háfezova *Dívánu* do češtiny (*Háfiz: Jeho život a jeho básně*, vydal J. Otto roku 1881). Jednalo se o novátorský počín, neboť spolupráce filologa a básníka na překladu v té době vůbec nebyla obvyklá, za to se hojně uplatnila v pozdějším vývoji překladatelské praxe. Literární kontakty s formami užívanými básníky islámského světa jsou však ještě starší.² Košut bohužel roku 1880 zemřel ve věku pouhých dvaceti šesti let. Poznámky k Háfezově poezii za něj dokončil Rudolf Dvořák. Jaromír Košut své překlady arabské poezie publikoval např. v roce 1879 v časopise *Lumír*. Velké naděje česká orientalistická i literární scéna vkládaly také do Josefa Brandejse, který již ve věku dvaceti let vydal své překlady z perštiny. Svá studia zahájil v Praze roku 1872 a pokračoval v nich ve Vídni, kde však také záhy zemřel. Bylo mu necelých dvaadvacet. (Bečka 1996: 16) Roku 1877 na pražské univerzitě začal působit soukromý docent orientálních jazyků Max Grünert. Sepsal arabskou gramatiku, lexikografii a stylistiku a věnoval se také perštině a turečtině.

² První česky psaný ghazal se objevil již roku 1843 ve sbírce básní moravského vlastence Vincence Furcha *Malby sepiové*. Ve své sbírce *Písň hostýnské* (1844) pak tento básník doporučuje moravským rodinám, aby se zbožně dívaly k Hostýnu, podobně jako Mohamedán k Mekce. (Mendel – Ošťanský – Rataj 2007: 224, 241)

Mimo rámeček univerzity působila nepříliš známá osobnost české orientalistiky, v orientálních jazycích patrně autodidakt, Jan Edmund Schneider. Sepsal pozoruhodné dílo *Přehled literatury a slovesnosti arabské*, které se dochovalo v rukopise v Knihovně Národního muzea. Schneider ve spise prokazuje znalost soudobého arabistického výzkumu v Evropě. Kromě krásné literatury se věnuje i naučné próze, filozofickým, lékařským či filologickým pracím, a vysoko hodnotí arabskou poezii, kterou, co se kvality týče, vidí jako souměřitelnou s poezií starověkých Řeků a Římanů. Ve čtyřicátých letech devatenáctého století také spolupracoval s časopisem *Česká včela* a jeho šéfredaktorem Karlem Havlíčkem Borovským, a to až do revolučního roku 1848 a následného nástupu Bachova absolutismu. Stihl však u Havlíčka vydat několik překladů z perštiny a arabštiny, v obou případech se s největší pravděpodobností jednalo o první publikované přímé překlady z těchto jazyků do češtiny. (Bečka 1988: 281) První překlady z arabštiny jsou tedy zřejmě o více než třicet let starší než překlady Jaromíra Břetislava Košuta (1879), kterým prvenství připisuje Petráček. (1984: 3) Roku 1846 v *České včele* začal vycházet seriál *Orientálské květy – Povídky perské* a v prosinci téhož roku byly v časopise otištěny i Schneiderem sebrané *Průpovědi arabské* (viz Příloha 1). Samozřejmě nelze nijak doložit, že se jednalo o překlad přímý (i když, vzhledem k překladatelově jazykové erudici, je to nanejvýš pravděpodobné), a stejně tak není možné prokázat, zda Schneider nebyl autorem i jiných překladů z arabského prostředí, které byly v *České včele* vytištěny ještě dříve než *Průpovědi arabské*, ale chybí u nich jméno autora či překladatele. Zajímavou dobovou reflexi Schneiderových překladů představuje Havlíčkův dopis Schneiderovi z 12. července 1846, kde autor dává najevo, že zájem o cizí kultury je podle něj účinným prostředkem, jak se vymanit z německého otroctví, a překladateli doporučuje: „Račte trochu volněji překládat, aby tak tuze čeština nezapáchala orientálštinou.“ (cit. podle Bečka 1988: 281)

V roce 1882 se Karlo-Ferdinandova univerzita rozdělila na českou a německou část. Výuka na české filozofické fakultě byla zahájena roku 1884. Studium bylo zaměřené převážně filologicky. Za zakládající osobnost české orientalistiky je považován žák Kämpfa, Grünerta a Košuta Rudolf Dvořák. Doktorát z arabštiny, perštiny a turečtiny získal v Lipsku a roku 1884 se habilitoval jako jeden z prvních docentů české univerzity. (Gombár 1994: 54-55) I jeho přednášky byly orientované zejména na srovnávací jazykovědu orientálních jazyků. Podobně jako u jeho předchůdců měl také Dvořákův odborný zájem značně široký záběr: zabýval se mj. biblistikou, hebraistikou, arabistikou, sinologií, klínopisem či novoperskou filologií. Z jeho významných prací jmenujme například publikovanou habilitační přednášku *O kulturním významu Arabů pro Evropu*, disertaci *Über die Fremdwörter im Koran* či studie o

slepém básníku a originálním filozofovi Abú al-'Alá al-Ma'arrím, jehož verše Dvořák také překládal (překlady publikovány mj. v *Časopise musea království českého* roku 1888). Jak bylo tehdy zvykem, věnoval se rovněž osvětové a popularizační činnosti. Pořádal přednášky pro veřejnost, vedl „praktické kursy orientální“ zaměřené nejčastěji na arabštinu a turečtinu, psal články do časopisu *Athenaeum* a v neposlední řadě rovněž přispěl řadou hesel do *Ottova slovníku naučného*. Také Rudolf Dvořák se významně uplatnil jako překladatel (je např. autorem vědeckých, nábožensky nepředpojatých překladů některých biblických knih z hebrejštiny) a k překladatelské činnosti vedl i své žáky, z nichž jeho příkladu následovali mj. dva budoucí profesori Karlovy univerzity Rudolf Růžička a Felix Tauer. (Petráček 1984: 3-4)

Jaromír Borecký, člověk s hlubokým zájmem o poezii, vystudoval klasickou a orientální filologii a historii. U profesora Dvořáka obhájil doktorskou disertaci o Ferdausím, která obsahuje i kratší překlad z eposu *Šáhnáme*. Orientalistickou akademickou dráhu nesledoval nijak důsledně, věnoval se bádání v oblasti poezie a jejímu překládání z různých jazyků, od roku 1891 byl zaměstnancem Univerzitní knihovny v Praze (v letech 1920-30 jejím ředitelem), od roku 1915 působil jako dopisující člen České akademie věd a umění a roku 1929 se stal činným členem Orientálního ústavu. Jeho překlad *Čtyřverší* Omara Chajjáma, na němž začal pracovat už v roce 1892, tedy před dokončením studia, byl souborně vydán v roce 1945, ovšem jednotlivé ukázky již dříve průběžně publikoval v časopisech (např. *Česká revue*, *Zvon*, *Máj*). Překladatelův syn Miloš Borecký souborné vydání opatřil doslovem, který obsahuje i překlady poezie z arabštiny jak od Jaromíra Boreckého, tak od jeho učitele Rudolfa Dvořáka. Z hlediska překladu je důležité povšimnout si, že J. Borecký v předmluvě negativně hodnotí známý anglický převod Chajjámových *Čtyřverší* od Edwarda Fitzgeralda. Připouští sice nebývalou popularitu této publikace, nicméně překladateli vyčítá, že s originálem zachází příliš volně a vytváří si „svého“ Chajjáma, jakéhosi asijského Voltairea. S tím souvisí i jeho kritika českého překladu Fitzgeraldovy verze, který pořídil v roce 1922 lékař Josef Štýbr. Tento překlad nepřijala ani redakce *Sborníku světové poesie* (tehdy ji řídil Antonín Klášterský), a to z důvodu, že se nejedná o přímý překlad z jazyka originálu. Štýbr si vzal výtky k srdci, a ve věku šedesáti let se pustil do studia perštiny pod vedením dalšího lékaře-orientalisty Josefa Aula. (podle Boreckého předmluvy ke *Čtyřverším Omara Chajjáma*, 1945) Zdokonalil se natolik, že zanedlouho skutečně přeložil Chajjámova *Čtyřverší* přímo z perštiny (poprvé vyšla roku 1931, druhé vydání následovalo již po sedmi letech).

Rudolf Růžička byl naopak především vědcem. Jeho dílo dosahuje kvalit srovnatelných s výzkumem v jiných evropských státech (krátce spolupracoval i s Theodorem Nöldekem), je však ve světě málo známé, protože bylo vydáno pouze česky. Růžička se roku 1909 habilitoval jako docent a v roce 1923 byl jmenován řádným profesorem semitské filologie. V roce 1927 se stal jedním z třiceti čtyř prvních členů Orientálního ústavu, na jehož založení se významně podílel. Jeho hlavní specializací byla jazykověda, a to zejména fonetika. Známé jsou jeho články věnované hlásce ghajn, v Lipsku publikoval studii o konsonantní disimilaci v semitských jazycích. Přesto se však zabýval i literaturou. Svůj zájem soustřeďoval takřka výhradně na předislámskou poezii. Vysoké úrovně dosahuje jeho dílo o staroarabském básníkovi Durajdovi ibn as-Simma (včetně překladů jeho tvorby i veršů jiných slavných básníků staré Arábie), které je však de facto jediné, v němž se Růžička věnuje oblasti literatury. Je známo, že Růžička překládal i slavnou sbírku *al-Hamása*, že o Imra al-Qajsovi a al-Harírím připravoval rozsáhlejší práce s přeloženými ukázkami jejich tvorby, avšak všechna tato díla zůstala jen v rukopisných torzech. Je třeba si uvědomit, že jeho přístup ke staroarabské poezii byl velmi novátorský, orientalistické autority té doby (např. již zmíněný Theodor Nöldeke) totiž její estetické hodnoty shledávaly značně diskutabilními. Ne tak Rudolf Růžička. Svou prací rozdmýchal zájem o tyto literární památky a nadchl pro ně řadu svých následovníků. (Petráček 1984: 5-6)

Felix Tauer byl zakladatelem výzkumu islámských dějin na Univerzitě Karlově. V roce 1925 se habilitoval a 1945 byl jmenován řádným profesorem literatur a politických i kulturních dějin islámských. Výsledky jeho práce v tomto oboru shrnuje publikace *Svět islámu, jeho dějiny a kultura* vydaná v roce 1984, tři roky po autorově smrti. Jeho zájem patřil i historiografii turecké a perské, islámským dějinám a architektuře. Dvěma kapitolami přispěl rovněž do rozsáhlého díla *Dějiny lidstva*, významného počínu nakladatelství Melantrich, jehož hlavním editorem byl Josef Šusta. Jako překladatel byl obdivuhodně flexibilní, z arabštiny, perštiny a turečtiny překládal nejen do češtiny, ale i do jiných evropských jazyků. Jméno Felixe Tauera je nedílně spojené především s překladem příběhů *Tisíce a jedné noci*. Tento překlad je i v mezinárodním měřítku nebývalý svým rozsahem a vyčerpávajícím komentářem, který může výborně posloužit jako zdroj pro studium historických reálií islámského světa. Některé do té doby neznámé příběhy přeložil také do němčiny. Jeho česká *Tisíc a jedna noc* vyšla v několika vydáních v různých podobách a edičních úpravách (např. *Knihy tisíce a jedné noci*, první díl vydán v nakladatelství Aventinum 1928; *Z pohádek Šahrazádiných*, 1948; *Z vyprávění Šahrazádiných*, 1967; *Tisíc a jedna noc*, pětidílné vydání v Odeonu 1973-1975 a další, podrobněji viz níže). Podobně jako Rudolf Růžička dal impuls

ke studiu předislámské poezie, probudil Felix Tauer zájem o studium arabské lidové literatury. Nebyl však prvním, kdo seznámil českého čtenáře se slavnými příběhy islámského Východu (V. M. Kramerius už v roce 1795 vydal knihu *Arabské pohádky*, která stavěla na německém překladu, podobně jako dva překlady vydané v devatenáctém století), a ani jejich prvním překladatelem z arabštiny.³ Předstihli jej další žáci Rudolfa Dvořáka Josef Mrkos, který je autorem překladu obsáhlého čtyřsvazkového vydání z let 1905 a 1906, Jindřich Entlicher, jenž své *Pohádky z Tisíce a jedné noci* upravil pro českou mládež a vydal roku 1905 (tato verze se dočkala nového vydání v roce 2002 v českotěšinském nakladatelství Agave) a Karel Šafář, který publikoval několik samostatných příběhů (*Povídka o králi, jeho synu, vezírech a otrokyni*, 1911; *Sindbád*, 1914). Tauer se překladu této literární památky začal věnovat ještě jako student na popud svého učitele Dvořáka. *Vypravování o 'Alá'addínovi a kouzelné lampě* přeložil roku 1915, kdy mu bylo teprve dvaadvacet let. Jeho publikaci však znemožnila první světová válka. Reálná příležitost pro vydání se naskytla až roku 1921 v kladenském nakladatelství Jaroslava Šnajdra v ediční řadě *Knihy Východní*, kterou řídil další významný orientalista Vincenc Lesný. Tauer uvádí, že jeho nakladatel tehdy

³ V případě *Tisíc a jedné noci* je třeba připomenout, že překlad z originálu, nebyl v průběhu osmnáctého a devatenáctého století zdaleka samozřejmostí. Prvním překladatelem této pestré sbírky arabské lidové slovesnosti do evropského jazyka byl na počátku osmnáctého století francouzský orientalista Antoine Galland, který svůj dvanáctisvazkový překlad vydal v Paříži v letech 1703-1713. Jeho verze by však měla být spíše hodnocena jako adaptace, která měla vyhovovat vkusu tehdejších čtenářů. Když se ale za Gallandovu interpretaci postavila i přední autorita francouzské arabistiky 19. století Silvestre de Sacy a doplnila k překladu obsáhlou studii, byla tato čtenářsky velice úspěšná adaptace přijata i odborníky. Vzhledem k tomu, že originál byl těžko dostupný a znalců arabského jazyka také nebylo mnoho (alespoň ne tak literárně nadaných, aby byli schopni konkurovat nezpochybnitelnému slovesnému umění Antoina Gallanda), většina evropských verzí *Tisíce a jedné noci* zcela nekriticky vycházela právě z Gallandova překladu, který si v nejrůznějších obměnách našel cestu do knihoven a knihovniček nejširší evropské veřejnosti, či z prací jeho následovníků, kteří také považovali za nutné nestravitelnou orientální látku čtenářům „předžvýkat“. Tento stav trval až do konce 19. století, kdy se vlivem pozitivismu započaly snahy o filologicky věrný překlad. (Pauliny 1987: 6-7) Spolu s Gallandovou verzí *Tisíce a jedné noci* přispěla k evropské zálibě v orientální tematice také sbírka *Tisíc a jeden den* (*Les Mille et un jours, contes persans*, 1710-12 v Paříži). Jedná se o překlad perské lidové knihy, který pořídil Gallandův současník diplomat François Pétis de la Croix, i zde je míra osobního příspěví překladatele diskutabilní. Tyto příběhy již nejsou rámovány vyprávěním důvtipné Šahrazád, nýbrž motivem vypravěčů snažících se přesvědčit kašmírskou princeznu, že muži nejsou zrádní, nevěrní a úskoční. Asi nejznámější částí této sbírky je *Příběh nogajského prince Kalafa a princezny čínské jménem Túránducht*, který se dočkal řady dalších uměleckých zpracování, např. opery *Turandot* Giacoma Pucciniho (poprvé uvedena 1926). (podle předmluvy Jiřího Cejпка k překladu *Příběh nogajského prince Kalafa a princezny čínské jménem Túránducht*, *Světová literatura*, 1973, č. 4, str. 120-122)

dokonce uvažoval o vydání kompletní bulácké redakce sbírky, avšak z důvodů překladatelovi zaneprázdněnosti k tomu v této době zatím nedošlo. (1975: 579) Překlad vyšel pod názvem *Pohádka o 'Aláaddinovi a kouzelné lampě z Tisíce a jedné noci*. O tomto překladu se téhož roku v *Lidových novinách* pochvalně zmiňuje Karel Čapek: „Znám ve světové literatuře málo tak krásných situací... překlad se čte velmi příjemně a i to, jak nikde nevynechává islámské bigotní formule..., dodává koloritu.“ Čapek zde také vyjádřil přání, aby brzy vyšel překlad kompletní, a to se mu na sklonku dvacátých let splnilo. (cit. podle Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 229) V předmluvě ke svému prvnímu překladu z *Tisíce a jedné noci* Felix Tauer neopomíná své předchůdce, přičemž nejvýše hodnotí překlad Šafářův, na němž si váží toho, že překlad „vypracován byl podle zásad našeho zesnulého učitele prof. Rud. Dvořáka, jenž kladl důraz na všestranné vystižení originálu“. Uvádí, že i on sám se vydal touto cestou a snažil se „co možná přesně podati text arabský po stránce obsahové i formální a napodobiti též slohové zvláštnosti Tisíce a jedné noci, zvláště charakteristické opakování stejných frází a obrátů, někdy však při nejlepší vůli nebylo možno zachovati důslednost“. (cit. podle Tauer 1921: 7-8) „Důsledností,“ kterou se mu podařilo zachovat, podle všeho rozumí např. překládání všudypřítomného „faqála“ pouze jako „i pravil“ místo toho, aby využil jiná synonyma (arabština užívá sloveso „qála“ podobně jako angličtina „say,“ není tedy pro ni stylistickým kazem, vyskytuje-li se toto sloveso v textu často blízko sebe, což ovšem není případ češtiny, která si žádá obměnu výrazu). Nicméně dosahuje tím svébytné působivosti a cizokrajného koloritu. Nepřekládá ale otrocky, jak by se snad mohlo na základě řečeného zdát, nýbrž s patřičnou rozvahou a ohledem na přijímající kulturu; k důslednosti, kterou zachovat nedokázal, radí například „orientální šíři a rozvláčnost,“ (cit. podle Tauer 1921: 27) která ruší zejména v komických pasážích, a netajenou zálibu v popisech intimních výjevů, které jsou líčeny způsobem „nesrovnávajícím se s našim vkusem.“ (cit. podle Tauer 1921: 28) Jeho překlad a komentáře k němu vykazují řadu rysů pozitivistických metod, které se odrážejí i v bohatém poznámkovém aparátu. Pozdější slovenský překladatel sbírky Pauliny tento přístup kritizuje, byť připouští, že byl do velké míry podmíněn dobovou normou (např. 1987: 7). Překlad Felixe Tauera je nepochybně nejčastějším prostředníkem mezi *Tisíc a jednou nocí* a českým čtenářem, a budeme se mu dále věnovat i v hlavní části práce, jelikož několik jeho edic vyšlo až po druhé světové válce a komentáře k nim naznačují určitý posun v uvažování o překladu.

Specifické místo v české orientalistice zaujímá osobnost Aloise Musila, a to zdaleka nejen proto, že právě od něj vzešel první podnět k založení Orientálního ústavu. Do širšího povědomí pronikl jako „český Lawrence z Arábie.“ K Orientu ho přivedla snaha prohloubit si

vědomosti z teologie. Velký důraz kladl na přímou zkušenost cestovatele. Ještě v devadesátých letech devatenáctého století odjel studovat do Jeruzaléma a Bejrútu. Na cestách pouští tam učinil slavný objev – našel zapomenutý umajjovský palác Qusajr 'Amra. Na Blízký východ a do severní Afriky podnikl ještě řadu expedic. Pod jménem Músá ar-Rwejlí žil u beduínského kmene Rwala jako jeho právoplatný člen. Působil také na habsburském dvoře. V této roli kombinoval svou profesi duchovního (zpovědník císařovny Zity) a pověst svrchovaného znalce Orientu. Na Univerzitě Karlově byl zaměstnán jako profesor pomocných věd východních a novější arabštiny od roku 1920. Velkou část svého díla (zejména shrnutí svých poznatků z cest) publikoval kromě češtiny také v němčině a angličtině a v zahraničí dosáhl velkého uznání. 21 dobrodružných knih z arabského prostředí věnoval mladým čtenářům, ovšem realie jsou i v tomto typu literatury fundovaně vysvětleny. Jeho pracovní nasazení bylo skutečně nebývalé. I poznání o Orientu šířil extenzivně, přispíval do novin a časopisů zdaleka ne jen odborného charakteru a v pořadech o islámu vystupoval také v Československém rozhlasu. Literatuře a lingvistice se prakticky nevěnoval, přesto se nám však dochovala drobná ukázka jeho překladatelské práce (viz Příloha 2). Vyšla v *Programu* avantgardní divadelní scény „Děčko“ Emila Františka Buriana v roce 1940. *Program* nebyl úplně klasický divadelní program, nýbrž svébytné kulturní periodikum. Tento měsíčník, tehdy v redakci Vladimíra Holana, na svých stránkách zveřejňoval články nejen z oblasti dramatického umění, ale i literatury, výtvarného umění či architektury (zejména ve sledované sezóně 1939-1940, kdy nesl název *Program D 40*). Musilovy překlady, publikované pod hlavičkou *Z básnictví kočovníků pouště*, vycházejí opět z jeho zkušeností z terénu. Jedná se o zajímavé ukázky poezie beduínů z kmene Rwala doprovázené barvitým komentářem, v jaké konkrétní situaci mohl být daný verš pronesen. Musil konstatuje, že tyto „písničky“ se sice v originále rýmují, avšak „v překladu nedbám rýmů, abych nesetřel původního pelu,“ čímž měl patrně na mysli, že rytmickou estetickou složku obětoval ve prospěch přesného převodu obsahu ve všech významových odstínech a nuancích.

Ještě před vznikem Orientálního ústavu působil Alois Musil jako jeden ze čtyř kurátorů vídeňského Badatelského ústavu pro východ a Orient, který byl založen roku 1916. Ve Vídni ovšem pracovali také další čeští orientalisté, např. Jan Rypka, a ještě v devatenáctém století na tamější Orientální akademii studoval arabštinu i Tomáš Garrigue Masaryk. Zájem prvního československého prezidenta o Orient byl tedy nepochybný, avšak důležitost kontaktů nově vzniklého státu s touto částí světa přesněji a důrazněji formuloval Alois Musil ve svém článku *Naše úkoly v orientalistice a Orientě* (v Praze vyšel poprvé roku 1919), kde horuje pro navázání úzkých kontaktů s Orientem, jak ekonomických, tak

kulturních, vzbuzení zájmu veřejnosti o tuto oblast, a dokonce usazování krajanů v těchto zemích. Především však článek obsahoval řadu velmi konkrétních návrhů na zřízení badatelské instituce, školy orientálních jazyků, specializované knihovny apod. Musilovi a dalším se tak podařilo na poslední chvíli zabránit původním iniciativám, které prosazovaly zřízení orientalistického pracoviště jako oddělení v rámci Slovanského ústavu, a umožnit vznik samostatného Orientálního ústavu (vláda věc předložila k projednání parlamentu 7. května 1920). Oficiálně ústav vznikl 25. ledna 1922, kdy byl Národním shromážděním republiky Československé schválen Zákon č. 27/Sb. „o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního.“ Prvních 34 členů ústavu však prezident jmenoval teprve v listopadu 1927 a první přípravná schůze byla svolána až na leden následujícího roku. Ustavující valné shromáždění proběhlo 1. března 1928, byl zvolen výbor Orientálního ústavu, v jehož čele stál tehdejší ministr obchodu Rudolf Hotowetz (Bečka 1990: 97-98), což dobře ilustruje skutečnost, že motivace státu ke zřízení ústavu byly v první řadě ekonomické. Ústav měl podle plánu rozvíjet hospodářské styky, zejména spolupracovat z vývozci i dovozci, organizovat studijní cesty, přednášky a jazykové kurzy. Avšak uskutečňování těchto představ značně ochromila nastupující hospodářská krize, která zasáhla také do výše státních subvencí. Kulturní orientace ústavu ale ve skutečnosti za hospodářskou nijak nepokulhávala. Od roku 1929 vychází cizojazyčný vědecký časopis *Archív orientální*, který brzy získal dobré jméno, a mladému ústavu tak prostřednictvím knihovní výměny zajišťoval přísun aktuálních publikací ze zahraničí. I jeho výroba byla provázána s významnými představiteli československé hospodářské sféry – přispívali na ni např. Jan A. Bařa a Jindřich Waldes. (rozhovor s šéfredaktorem *Archívu orientálního* Blahoslavem Hruškou, *Nový Orient* 1991, č. 7, str. 193)

Jan Rypka svá studia orientalistiky zahájil na vídeňské univerzitě, promoval zde v roce 1910. Od roku 1921 působil v Praze, kde byl roku 1930 jmenován řádným profesorem, ale absolvoval i studijní pobyty v Istanbulu a Teheránu. Patřil k zakládajícím členům Orientálního ústavu. Jeho doménou byla literárně vědná orientalistika, íránistika a turkologie. Významná je zejména práce *Dějiny perské a tádžické literatury*, jíž byl editorem. O kvalitách tohoto díla svědčí i skutečnost, že bylo přeloženo do šesti jazyků. Svůj zájem o literaturu neomezoval na „staré mistry“, takřka prorocky například upozornil na kvality tvorby mladého íránského prozaika Sáděgha Hedájata, s nímž se osobně znal. Ačkoli se Rypka nevěnoval arabštině, je užitečné zmínit jeho překladatelské dílo, které přirozeně vycházelo z jeho literárně vědné orientace. Byla mu blízká cesta autorské spolupráce, na překladech poezie se s ním podíleli slavní básníci jako Vítězslav Nezval, Vladimír Holan a Jaroslav Seifert, kteří přebásnili jeho překlady Nizámího, či Vilém Závada, s nímž Rypka spolupracoval na

překladu *Čtyřverší* Omara Chajjáma (Petráček (1984) správně připomíná, že tiráž vydání tohoto díla z roku 1974 je zavádějící a budí mylný dojem, že hlavním překladatelem byl sám Závada). Nápomocni mu však byli i zkušení profesionální překladatelé, známý polyglot Pavel Eisner (přebásnil Nizámího *Chvály*) a íránistka Věra Kubíčková (později Kubíčková-Stivínová), která se podílela se na překladu knihy *Po cestách Alláhových. Perské legendy a paraboly*. Z turečtiny ještě jako student překládal příběhy šprýmaře Hodži Nasreddina, který už byl tehdy v Čechách dobře známý; jeho příhody jsou v české verzi doloženy již roku 1834 (vycházely z francouzského překladu). Důležité jsou také Rypkovy úvahy o překládání z orientálních jazyků, které lze nalézt jak v doslovecích k jeho překladům, tak v cestopisně laděné knize *Íránský poutník* či příspěvku pro časopis *Slovo a slovesnost* z roku 1943. Jeho překladatelskou tvorbu ve svém díle reflektoval i člen Pražského lingvistického kroužku estetik Jan Mukařovský, který jí věnoval dvě stati, a to v *Literárních novinách* (1940) a ve *Slovu a slovesnosti* (1947). V doslovu k překladu Nizámího *Sedmi princezen* z roku 1943 Rypka píše: „Jestliže nejvážnější z uvedených překladů sledují cíle filologické, překlad náš se od tohoto pojetí radikálně odchyluje. Jest zbudován sice na téže vědecké základně, má však na zřeteli estetický prožitek. Chtěli jsme ukázat význačnou část epické tvorby Nizámího tak asi, jak ji cítí a prožívá Írán a veškeré země íránského kulturního vlivu po sedm století.“

Rypkovým vrstevníkem byl arabista a hispanista Alois Richard Nykl. Svou oborovou specializaci uplatnil jako odborník na andaluskou poezii, v jejímž výzkumu zaujal postavení předního znalce. Byl sice českého původu, avšak většinu svého života prožil v zahraničí, kde také publikoval své práce (převážně anglicky a španělsky). Jeho nejvýznamnější monografií je *Hispano-Arabic Poetry and Its Relations with the Old Provençal Troubadours* (1946). Přesto sehrál nezastupitelnou roli v české orientalistice, a to jako autor prvního vědeckého překladu Koránu z arabštiny. Nykl zjevně usiloval o to, aby byl jeho překlad prvním úplným překladem Koránu do češtiny, v podtitulku tuto informaci dokonce omylem uvádí, dostat jí se mu však nepodařilo. „Předběhl“ ho katolický kněz Ignác Veselý. Jeho překlad z arabštiny vyšel celkem ve třech svazcích v Orientální bibliotéce Karla Cvrka. První díl byl publikován 1913, zbylé dva kvůli první světové válce až 1923 a 1925. Nyklův překlad vyšel až roku 1934, druhé vydání 1938. Zajímavé je, že *Hlas* (časopis československých muslimů) tehdy výše hodnotil Veselého verzi, výhrady měl pouze k jeho komentářům. (Mendel – Ostránský – Rataj 2007: 220) Aloisi Richardu Nyklovi však přesto prvenství náleží, a to jako autorovi prvního vědeckého překladu Koránu do češtiny, z jeho verze je dobře patrná úroveň znalosti jazyka originálu (zatímco Ignác Veselý si vypomáhal překlady do jiných evropských jazyků) a reálií, kterou potvrzuje v obsírné předmluvě o počátcích islámu a souvislostech převodu

Koránu do cizích jazyků. Mnohými je právě jeho překlad stále vnímán jako esteticky působivější a kvalitnější než současný nejrozšířenější překlad Koránu od Ivana Hrbka, který byl poprvé vydán roku 1972.

Druhá světová válka ochromila a později zcela přerušila práci orientalistů na univerzitní půdě. Ve výuce orientálních jazyků však mohl i v době okupace pokračovat Orientální ústav, který nebyl součástí univerzity. Svou činnost proto rozšířil, a jeho význam pro českou orientalistiku byl ve válečných letech klíčový. Situaci v roce 1944 zkomplikovalo nařízení SS vyklidit malostranský Lobkovický palác (původní sídlo instituce). Ústav se přestěhoval do skromnějších a kapacitně zcela nedostatečných prostor na Vinohradech v Budečské ulici č. 6.⁴ Několik dnů po osvobození republiky Ministerstvo školství a osvěty rozhodlo o přemístění ústavu zpět na Malou Stranu do znárodněné budovy konventu Maltézských rytířů v Lázeňské ulici č. 4, která již umožňovala jak rozšiřování knihovny, tak realizaci přednášek a jazykové výuky. Ještě v roce 1945 zde také vzniklo pro naše téma zásadní periodikum – časopis *Nový Orient* (o tom podrobněji níže). V Lázeňské ústav sídlil až do devadesátých let, kdy byla budova v restitučním řízení navracena Maltézským rytířům. Od té doby je jeho působištěm libeňský akademický areál v ulici Pod Vodárenskou věží.

Je možné sledovat několik rysů příznačných pro překladatelskou práci v období počátků vědecké orientalistiky v Česku. Přímé překlady z orientálních jazyků pocházejí z per profesionálních vědců, či jiných odborníků v oblasti orientalistiky. Překlady vznikají povětšinou buď jako vedlejší produkty badatelské činnosti (viz např. u Dvořáka, Růžičky a Rypky), anebo jako vědecké překlady s bohatým komentářem reálií, jejichž cílem je poučit čtenáře (viz např. Tauerovy překlady *Tisíce a jedné noci* a Boreckého *Čtyřverší*). Tento typ překladů se nevyhnutelně vyznačuje jistým akademismem. Překladatel tady není jen neviditelným prostředníkem mezi kulturou původního textu a kulturou jeho nových příjemců, nýbrž se stává neanonymním průvodcem, který za žádnou cenu nedopustí, aby český čtenář v exotických končinách zabloudil, a pro jistotu ho na cestu vybaví naprosto vyčerpávajícím výkladem. Na druhou stranu je třeba říci, že takový přístup měl a má v řadě případů své opodstatnění (např. při překladu historických spisů) a bylo by chybou jej paušálně odmítat. Z dnešního pohledu je o poznání diskutabilnější filologický překlad a jeho funkce v textech,

⁴ Více k činnosti Orientálního ústavu v době okupace viz třídílný článek Josefa Kolmaše založený na písemné pozůstalosti Václava Čihaře *Orientální ústav za německé okupace I-III*, který vyšel v roce 1999 v *Novém Orientu*, v číslech 1–3.

kteří jsou určeny široké čtenářské veřejnosti, a nikoli pouze odborníkům. Zejména v případě poezie znamená rezignace na estetickou stránku veliké ztráty, ovšem ani próze tento přístup nesvědčí. Věcný význam, byť dobře přeložený (a okomentovaný), je stále jen poloviční hodnotou. Od literárního textu skutečně máme právo očekávat víc. Již v tomto období je však patrný také určitý posun směřující ke zprostředkování estetických hodnot textu, jak vyplývá mimo jiné z uvedené citace překladatelských úvah Jana Rypky, které byly součástí válečného vydání Nizámího. Tento trend nelze dost dobře vnímat jen jako devaluaci informačních hodnot textu ve jméno demokratického zpřístupnění děl širší čtenářské obci, neboť právě hodnoty estetické byly filologickým přístupem často pošlapány tak, že jejich vnímání bylo znemožněno nejen „prostému lidu“, ale i svrchovaným znalcům. I demokratizace překladatelské tvorby jako taková však byla na místě, protože zájem o překlady z orientálních jazyků tu byl už od obrozenecky nadšeného devatenáctého století. Překladatel a redaktor Primus Sobotka, známá postava české kultury druhé poloviny devatenáctého a první čtvrtiny dvacátého století, si v jednom článku posteskl: „O tom pak, čeho bychom sobě přáli z jazykův čínského, perského, arabského, darmo mluvit; není kdo by z nich u nás překládal.“ (Bečka 1996: 16) Podobně o zájmu veřejnosti svědčí nekrology, které české noviny tiskly po úmrtí nadějněho Josefa Brandejse. Zájem o díla z orientálních literatur nepolevoval ani ve dvacátém století, jak o tom svědčí např. četnost vydání překladů z *Tisíce a jedné noci* a jejich přijetí (viz zmíněný Čapkův článek).

Řada překladatelů éry před druhou světovou válkou ve své činnosti samozřejmě pokračovala i v dobách poválečných, kdy se o slovo přihlásily mladší generace arabistů a uplatňovaly své postoje k překladatelské činnosti. Vývoj v názorech na překlad však můžeme sledovat také u starších orientalistů, z oblasti arabštiny u Felixe Tauera, proto jeho překladatelskou tvorbu zmíníme i v hlavní části práce.

2. 3 Poznávání islámského Orientu prostřednictvím populární literatury do roku 1945

Romantické vábení záhadného a prostopášného Orientu bylo (a je) evergreenem knižní produkce. Velké oblibě se těšila orientální přísloví (vycházela např. již v Havlíčkově *České včele*, kde byly publikovány také „mahomedánské povídky“ *Z Haremu* a *Otrok boží a d'áblův otrok*), dobrodružné romány (mj. od Karla Maye, ale také faktograficky věrné romány pro mládež od Aloise Musila, rovněž mládeži určený *Tureček Ali* od německého autora

populárního čtiva všeho druhu Otfrida von Hanstein, či slavný Morierův *Hadži Baba z Isfahánu*, jehož reprezentativní vydání z roku 1941, s ilustracemi C.L. Baldrigea a vazbou Jindřicha Štýrského, doplňuje komentář Jana Rypky) nebo překlady či parafráze arabské a perské poezie (z parafrází např. *Zpívající Arabie* z roku 1940 od Josefa Heyduka, ale třeba také Goetheho proslulý *Západovýchodní diván*, který vyšel v roce 1928 v překladu Otokara Fischera). Opět vycházely spisy českých cestovatelů z dob minulých, ve dvacátých letech např. cestopisy od Václava Vratislava z Mitrovic a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic. Ovšem objevila se i díla o zahraničních návštěvnících Orientu, jako byla např. kniha věnovaná osobnosti cestovatele Bengta Bengtssona Oxenstierna a dalším švédským cestovatelům v 17. století, kterou vydalo Aventinum roku 1926 pod názvem *Zaváté stopy* v překladu O. J. Hradeckého. Její autor Švéd Sven Hedin, který sám podnikl několik výprav do Střední Asie, byl českým čtenářům té doby již dobře známý, kromě *Zavátých stop* mu česky vyšly i jeho vlastní cestopisy, mj. *Po souši do Indie: Persií, Seistánem a Beludžistánem* (česky dvoudílné, 1911) a *S Hedinem celým světem* (první díl 1912, druhý 1925). Až do čtyřicátých let u nás vycházely jeho knihy o Tibetu a Himalájích, nicméně dnes je čtenářské veřejnosti prakticky neznámý. Odkaz Svena Hedina totiž dost utrpěl jeho neskrývanými sympatiemi nacismu a pangermanismu. Popularitu si získaly i *Asijské novely* Arthura de Gobineau (vydal např. J. Otto 1905). Tento autor se však do obecného povědomí daleko výrazněji zapsal jako klasik rasismu prací *O nerovnosti lidských plemen* (česky 1942). Ve třicátých letech vyšly knihy záhadného orientalisty Essada Beye (Lva Noussimbauma) *Mohamed. Život proroka* (1935) a *Alláh je veliký* (1938), jež je silně poznamenaná nacistickou ideologií, a především dva čtenářsky úspěšnější romanticky laděné příběhy *Ali a Nino* (1939) a *Děvče ze Zlatého rohu* (1942), které napsal pod pseudonymem Kurban Said.

V neposlední řadě je zde třeba zmínit také soudobé cestovatele a další návštěvníky Orientu z řad neorientalistů, z jejichž vzpomínek a dojmů měla širší veřejnost možnost dozvídat se o oblasti víc. Dobrodruh, lovec a cestovatel Vilém Němec se do Egypta poprvé vydal už roku 1883 a v Africe prožil dvacet pět let. Svůj zájem o africkou faunu zúročil jako čilý účastník debat o založení pražské zoologické zahrady (práci *Naše moderní zoologická zahrada v Praze* publikoval roku 1919). Ve dvacátých letech však jeho plán zřídit ZOO na Strahově musel ustoupit koncepci budoucího prvního ředitele zahrady Jiřího Jandy. Své zážitky a vzpomínky z cest využil v mnoha čtenářsky úspěšných knihách: *Mezi Beduiny: Dobrodružné příhody* (1917), *Na březích Nilu* (1925), *V moci pouště: kniha dobrodružství a lovů* (1927), *Pětadvacet let v Africe* (dvoudílná, 1930) aj. Již zmíněný lékař Josef Aul, který se později stal také činným členem Orientálního ústavu, působil ve Střední Asii, kam se dostal

jako zajatec v průběhu první světové války. Na základě svého pobytu sepsal dvoudílné cestopisné vzpomínky *Vzemi Tamerlanově a Zarathuštrově* (1923, 1924), ale i literárně ambicióznější díla jako např. román *Derviš na poušti: Buchárská rapsodie* (1937). Lékařka Vlasta Kálalová – di Lotti⁵ v roce 1924 odjela do Cařihradu, a odtud do Bagdádu, aby studovala tropické choroby. V Bagdádu si otevřela lékařskou praxi, která byla spásou především pro muslimské ženy, jež nemohly být vyšetřeny mužem. Později si Kálalová v Bagdádu zřídila sanatorium a léčila i některé členy královské rodiny. O věhlasné lékařce, která šířila dobré jméno Československa a jejíž práci oceňoval i prezident T.G. Masaryk, se veřejnost více dozvěděla až na sklonku sedmdesátých let z úspěšné životopisné knihy Ilony Borské *Doktorka z domu Trubačů*. Cestovatel Jan Kořínek svůj zájem věnoval především Maroku, které několikrát navštívil (poprvé hned po maturitní zkoušce, kterou složil ve Francii). Byl průkopníkem diplomatických a hospodářských vztahů Československa s tímto státem, a Maroku věnoval několik odborných a populárně naučných publikací, jen namátkou: *Francouzské Maroko z hlediska hospodářského a náš obchod* (1932), *Maghreb el-Aksa, nejzápadnější Orient* (1941), *Evropan mezi mohamedány* (1941). Svěráznou osobnost v našem výčtu představuje Jaroslav Raimund Vávra (starší bratr filmového režiséra Otakara Vávry), levicově orientovaný spisovatel, který ve své tvorbě uplatňoval témata ze severní Afriky. Severní Afriku a oblast Úrodného půlměsíc také navštívil. Sociální a náboženské nepokoje v severní Africe jsou tématem jeho „saharské epos“ *Ahmed má hlad* (1935), v Tunisku se odehrává *Ohnivý samum* (pod pseudonymem J.R. Cekota, 1940) a na autorovo okouzlení berberským etnikem ukazuje román *Tuareg, poslední Mohykán pravěkého člověka saharského* (1942). Po válce vydal také cestopisné reportáže z Egypta, Libanonu a Sýrie (*Na březích Nilu*, 1958; *Když kamení promluví*, 1962) a *Africké cesty* (dvoudílné, 1955) věnované opět severní Africe.

⁵ V písemnostech z její pozůstalosti se rovněž objevují kratší překlady z arabštiny, např. z díla básničky Majsún. V současné době se v nakladatelství Libri připravuje obsáhlá publikace Adély Jůnové – Mackové a kol. o osudech V. Kálalové – di Lotti. Prozatím je v rukopise, její vydání se plánuje na začátek roku 2011 pod názvem *Česká lékařka v Bagdádu. Osudy, korespondence a texty Vlasty Kálalové – di Lotti 1926–1932*.

3. PŘEKLÁDÁNÍ Z ARABŠTINY A JEHO SPECIFIKA

3. 1 Specifika překladu z „exotických“ kultur

Překlad z arabštiny vyžaduje jiný přístup než překlady z evropských jazyků. Důvodem však nejsou ani tak rozdíly mezi jazykovými systémy češtiny a arabštiny, jako spíše odlehlost obou kultur (např. maďarština, která rovněž patří do jiné jazykové rodiny, ale její kultura je blízká české, z hlediska mezikulturního převodu nebude klást na českého překladatele takové nároky jako arabština).

Přeložený text přestává být jen textem své výchozí kultury, a stává se také součástí kultury přijímající. Původní text, v tomto případě arabský, se stává textem českým, a tedy i plnohodnotnou součástí česky psané literatury. Jako takový pak získává potenciál ovlivňovat preference českých čtenářů, stejně jako tvorbu českých autorů. Jelikož se však jedná o překlad, a nikoli o původní český text, přibývá v tomto případě ještě hodnota navíc: překlad čtenáře informuje o kultuře originálu. Čtenář ovšem ví, že text, který čte, je překlad, a ví také, z jaké kultury pochází originál. Na základě této znalosti pak může mít různá očekávání. Překladatel mu v tomto může (ale nemusí) vyjít vstříc, a podtrhnout tzv. překladovost, tedy zachovat „původní“ cizokrajný kolorit (Levý 1998: 98) (např. nepřekládat arabské fráze typu *inšá'alláh* podle významu, nebo je dokonce nepřekládat vůbec a přepsat z arabštiny. Překladem podle významu zde nemíníme slovníkové *bude-li si Bůh přát*, nýbrž funkční *snad, doufejme* popř. vynechání výrazu.). Příklad takového přístupu byl již si ukázán v pasáži o Tauerových překladech z *Tisíce a jedné noci*.

Překladatel si také může vybrat, zda bude cizí kulturu prezentovat jako exotickou, nebo se bude snažit posílit dojem kulturní blízkosti. Jiří Levý (1998: 99) uvádí příklad ruské a čínské literatury, které v průběhu první poloviny dvacátého století v českých překladech prodělaly vývoj od exotických ke kulturně blízkým, což se odráželo zejména na výběru překládaných děl. V tomto případě pochopitelně sehrál roli poválečný politický převrat, s nímž šly ruku v ruce také změny v kulturním prostředí. Důraz na současnou realitu si žádal výběr aktuální tvorby, jejíž ideové hodnoty se shodovaly s politickou linií vládnoucí strany. A proč se tato tendence výrazně projevila mj. právě na překladech z ruské a čínské literatury, jistě není třeba rozvádět. Překlad zde zafungoval jako prostředek osvěty o kulturách politických spojenců.

Čím menší znalost výchozí kultury může překladatel u čtenářů předpokládat, tím více může posílit informativní funkci překladu. Proto by si zejména překladatel – odborník na

danou „exotickou“ kulturu, měl dobře všimnout, jaké povědomí může mít čtenářská veřejnost o kultuře, z níž překládá, a neustrnout ve slonovinové věži své vlastní odbornosti. To by mohlo mít hned několik nežádoucích důsledků: čtenář nebude rozumět věcným souvislostem, nebo bude mít pocit, že překladatel vysvětluje přespříliš, a má tedy čtenáře za hlupáka, anebo nenastane žádný z těchto extrémů, nicméně překladatelovo vstupování do textu a zásobování odbornými vsuvkami bude natolik rušivé, že čtenáři výrazně zkomplikuje vnímání vlastního textu. V první řadě je však třeba řádně zvážit celkovou překladatelskou strategii, která se odvíjí od typu textu (jinak se bude přistupovat k moderní povídce o současných problémech egyptského venkova, jinak ke *qasídě* z předislámského období), předpokládaného čtenáře (nejširší veřejnost, odborníci, mládež apod.), aktuálních kulturních potřeb společnosti a překladatelských norem (jiná měřítko uplatňovala doba národního obrození, jiná 50. léta dvacátého století; z toho je také třeba vycházet při hodnocení překladu) a především vlastního překladatelova rozhodnutí, zda je jeho cílem spíše čtenáře na základě textu poučit o cizí kultuře, nebo mu zprostředkovat estetický zážitek podobný zážitku příjemců originálu (obecně v dnešních překladech uměleckých textů převládá příklon k druhé variantě).

Záměrně zde užíváme slova „poučit“, neboť překladatel z jazyků „exotických“ kultur má možnost vzít na sebe roli učitele a čtenáře si vychovat k obrazu svému, např. naučit ho rozeznávat formy orientální poezie tak, aby je nevnímal jen jako odlišné od poezie své kultury, nýbrž aby si po četbě několika sbírek začal uvědomovat jejich konvenční ráz. Překladatel orientální poezie se totiž nepotýká jen s neobvyklými básnickými obrazy a se složitým metrickým systémem, který se vzpírá vlastnostem češtiny, nýbrž je nucen se přizpůsobit i omezeným znalostem svého čtenáře. (Levý 1998: 99) K mezím, které překladateli klade jeho čtenář, se ve svém článku o překládání hindské beletrie vyjadřuje také Dagmar Marková. Zmiňuje zejména několik konkrétních potíží při převodu reálií v kratších literárních útvarech, které de facto znemožňují uspokojivý překlad do češtiny (případně do jazyků evropských kultur obecně). (Marková 2007: 38-40) Jak píše Jiří Levý: „Dokonalý překlad by si vyžadoval nejen ideálního překladatele, ale i ideálního čtenáře.“ (cit. 1998: 99)⁶

V 70. letech, kdy do teorie překladu vstupuje „polysystémová škola“ (reprezentovaná především izraelskými badateli Gideonem Tourym a Itamarem Even-Zoharem), začíná být

⁶ Avšak nejenom věcné znalosti, ale také předsudky někdy překladům z orientálních jazyků komplikují cestu ke čtenáři. Takto stav v šedesátých letech komentovala íránistka Věra Kubičková: „Dobře vím, že mnoho – ne-li většina – českých vzdělanců, zběhlých ve světové literatuře, pohlíží na moderní tvorbu vzniklou na asijském kontinentě z hlediska svého vyspělého evropanství dosti shovívavě, ano svrchu. Činí to však ke své škodě.“ (Kubičková 1967:231)

stále více zdůrazňována sociolingvistická a kulturní povaha překladu. Translatologové zabývající se překladem z exotických jazyků využívají výsledky práce teoretiků postkolonialismu (Homi Bhabhy, Gaytari Spivakové nebo Edwarda Saida a jeho proslulé práce *Orientalismus*). Překladatel má z této perspektivy v rukou relativně velkou moc ovlivnit domácí vnímání původní literatury, potažmo celé kultury. Může si vybrat, zda půjde na ruku západnímu kulturnímu establishmentu (v případě arabštiny reprezentovanému orientalismem), anebo dá přednost jinému přístupu.

Tímto jiným přístupem by však neměla být ryzí naturalizace („zdomácňování“), která snaživě demonstruje, že daná exotická kultura je vlastně úplně stejná, jako ta naše, a tím značně omezuje původní kulturní hodnoty. Španělský translatolog, specialista na angličtinu a arabštinu, Ovidi Carbonell považuje dichotomii exotizace / naturalizace za příliš zjednodušující a matoucí. V duchu postkoloniálních studií navrhuje některé pasáže překládat formou „podvrtné naturalizace“ (*subversive familiarisation*), která nebude budit falešné zdání, že obě kultury jsou de facto stejné, nýbrž umožní postavit je do juxtapozice a nechat na čtenáři, ať si rozdíl uvědomí.⁷ Nicméně, je si dobře vědom toho, že určitý stupeň naturalizace je v překladech z exotických jazyků nutný, žádoucí a nevyhnutelný. Podstatně ostřeji kritizuje takovou exotizaci, která posiluje stereotypy zakořeněné v orientalismu. (Faiq 2004: 28-38)

Každý překlad je jen jednou z mnoha možných interpretací původního textu a každý překladatel má v rukou relativně velkou moc přesvědčit čtenáře právě pro tu svou. Jedná se o velmi závažné téma, pro nějž však v této práci bohužel nezůstává prostor. Zájemcům o tuto problematiku lze doporučit práce translatologů tzv. *Manipulační školy* (*The Manipulation School*), jmenovitě např. André Lefevere.

3. 2 Specifika arabské prózy

Při překládání z arabštiny je třeba mít na zřeteli některé specifické rysy vývoje této literatury. Arabští spisovatelé vycházejí z tradic diametrálně odlišných od kulturního vývoje Evropy. Zde zmíníme alespoň tři z našeho pohledu nejdůležitější body.

Za prvé, od období předislámského (přibližně před sedmým stoletím našeho letopočtu) až do počátku dvacátého století byla v arabofonní kultuře za literatura „par excellence“

⁷ Jako příklad uvádí překlad arabského textu do španělštiny. V originále se píše, že palma vypravěči evokuje hřbitov. Překladatel ví, že španělský příjemce by si s tímto pocitem spojil spíše cypřiš, zatímco palma vyvolá představu přímořského letoviska, přesto i v překladu ponechá palmu.

považována takřka výhradně poezie. Vysoké hodnocení tohoto žánru přetrvává dodnes. Próza měla své místo v textech úředních, odborných, didaktických, filozofických apod. Jednoduše, nebyla vnímána jako umělecky cenná, proto ani nepodléhala estetickým kritériím. Jako zdroj informací však sehrála nezastupitelnou roli v dobách arabského kulturního obrození.

Za druhé, chyběl zde kontinuální literární vývoj v podobě, v jaké ho známe z Evropy. Bohatě literární tradice se postupným rozkladem islámského impéria začaly oslabovat. Prakticky celý arabský Východ zasáhl ničivý vpád Mongolů. Na úpadku literatury se ale podepsala hlavně skutečnost, že vládoucí garnitury většinou nebyly arabofonní (např. Osmané, Mamlúci). Tyto cizí mocnáře pak na mnoha místech arabského světa plynule vystřídal koloniální velmocí. Ještě v devatenáctém století se však rozbíhají procesy kulturní obrody, aktivní zde byli především libanonští křesťané. V Egyptě Muhammada 'Alího od roku 1828 vycházejí arabské noviny a začíná rozkvět publicistiky vůbec, jazyková úroveň těchto médií je velmi dobrá. (Oliverius 1995: 10) Arabští tvůrci si uvědomovali, že musí překročit kulturní vakuum a pokračovat dál. Otázkou bylo kudy. Jeden směr prosazoval navázání na staré tradice, což by v oblasti poezie bylo poměrně snadné, obtížnější však u prózy, kde bylo možné využít de facto pouze zkosnatělý žánr *maqám* (pokusy naplnit *maqámy* aktuálním obsahem dopadly neúspěšně). Druhý směr vedl do Evropy, respektive došel k závěru, že pro nový moderní obsah staré formy nepostačují, bude tedy nutné inspirovat se evropskými literárními žánry.

Z řečeného vyplývá, že literární styly a žánry, tak jak jsme zvyklí je chápat v evropských literaturách, se zde (nejen chronologicky) posouvají jinam. Například moderní román, který má v Evropě tradici od 17. století (budeme-li ovšem pedantičtí, mohli bychom uvažovat dokonce o pastýřském románu již z dob starého Řecka), se v arabské literatuře plně prosazuje až v polovině dvacátého století. Jedním z prvních byl však román (někdy také označovaný jako novela) *Zajnab* od Muhammada Husajna Hajkala již z roku 1914. Chceme-li tedy hovořit o knižních překladech arabské umělecké prózy, je jasné, že se dost dobře ani nelze orientovat na období starší než je polovina dvacátého století.

Za třetí, výraznou roli zde hraje užívání spisovného jazyka / dialektu. Diglosie je typickým rysem současné jazykové situace v arabštině. Při jiných příležitostech mluvčí užívají svůj rodný dialekt, při jiných oficiální moderní spisovnou arabštinu. Obvyklý úzus mezi literáty je takový, že v umělecké próze se dialekt používá v dialozích a zbylý text je spisovně. Existují však i díla, která jsou ve spisovné arabštině celá, a stejně tak se objevují i taková, která jsou psaná pouze v dialektu. Jazyk v dialozích často slouží jako charakterizační prostředek (např. postava používající více prvků spisovného jazyka může mít ambice působit

vzdělaně a nadřazeně), proto pro překladatele často představuje velký problém, jehož řešení je nutné zvážit předem tak, aby bylo v souladu s celkovou překladatelskou strategií.

3. 3 Překlady z arabštiny a orientalismus

Kulturní postavení islámského Orientu se od ostatních exotických kultur značně lišilo. Přestože postkoloniální teorie přinesly určitý obrat, Západ se zejména v osmdesátých a devadesátých letech otevřel kulturám třetího světa a do západního literárního kánonu začala pronikat díla dosud nepříliš známá (např. z jihoamerických literatur), arabská literatura zůstala nadále marginalizována.

O příčinách tohoto stavu by bylo možné dlouze diskutovat, a najít uspokojivé vysvětlení není cílem této práce. Někteří odborníci za hlavní příčinu považují celkový přístup Západu, který má již několik staletí ve zvyku nahlížet na Orient prizmatem orientalismu. Orient nemá být takový jaký je, nýbrž takový, jaký ho chce vidět Západ. V tomto smyslu hovoří např. Jenine Abboushi Dallalová. Ve svém článku o pozici arabských děl v západních literaturách *The Perils of Occidentalism: How Arab Novelists Are Driven to Write for Western Readers* z roku 1998 zmiňuje postoj slavného amerického spisovatele Johna Updikea k románu 'Abdarrahmána Munífa *Mudun al-milh* (anglický překlad prvního svazku této trilogie vyšel v roce 1987). Podle Updikea je škoda, že tento autor není dostatečně westernizován na to, aby napsal příběh, který by odpovídal našemu pojetí románu. Příčinou je tedy „nestravitelnost“ arabského narativního stylu pro západní čtenáře.⁸ Je jistě pravda, že arabské slohové postupy mají svá specifika (to už ostatně naznačily výše zmíněné poznámky k otázkám překladu z pera Felixe Tauera), z nichž některá překladatel musí zachovat, pokud se nechce stát z autora překladu autorem adaptace; takové adaptace, jakou byly Fitzgeraldova (záměrně nepíšu Chajjámova) *Čtyřverší* či Burtonova *Tisíc a jedna noc*. Měl by se snad tedy již spisovatel sám při tvorbě a priori zaměřit na západního příjemce, aby působil jako „dostatečně westernizovaný?“ Jakkoli zní tato řečnická otázka absurdně, i k takovým případům dochází. Dallalová si takového postupu všímá třeba u románu *Misk al-ghazál* od Hanán aš-Šajch, protože reálie běžné v západní kultuře, avšak ne zcela srozumitelné arabským čtenářům jsou zde ponechány bez vysvětlení, a naopak reálie běžné pro Araby jsou

⁸ Jak jsme již vysvětlili v předchozím oddíle, některé formy arabská literatura převzala z Evropy. U těchto žánrů, mezi které patřil i román, pochopitelně nějakou dobu trvalo, než je tvůrci dobře ovládli, a zprvu tedy vykazovaly značné „řemeslné nedostatky.“ To už ovšem není případ tvorby z 80. let.

obširně vysvětlovány. Hořké je její konstatování, že hlavním důvodem, proč jsou tak často překládána díla Nawál as-Sa´dáwí, nejsou ani tak její literární či společensko kritické kvality, nýbrž prostá skutečnost, že píše o ženské obřízce, což je pro západní knižní trh atraktivní téma; a této poptávce svá díla časem přizpůsobila i sama autorka. (Faiq 2004:5–10)

Překladatel Peter Clark si v roce 1997 povzdechl, že když chtěl převést do angličtiny povídky syrského autora ´Abdassaláma al-´Udžajlího (tehdy více než sedmdesátiletého), bylo mu jeho britským vydavatelem řečeno, že v případě arabské literatury není starší muž - povídkář čtenářsky dostatečně atraktivní, lepší by byla mladá žena - romanopiskyně. (Faiq 2004: 4)

Edward Said – klasik postkolonialismu – upozorňuje na skutečnost, že ani udělení Nobelovy ceny za literaturu Nagíbu Mahfúzovi (stalo se tak roku 1988, Mahfúz byl prvním a doposud jediným arabským spisovatelem, který tuto cenu obdržel), nezvýšilo zájem o arabskou literaturu.⁹

Vedlo pouze k tomu, že se přeložila určitá část Mahfúzova díla, a nevyvolalo poptávku po dílech jiných arabských autorů. Tím je podle Saida vinen Západ, a zejména Spojené státy americké, kde stále přetrvává řada předsudků proti arabsko-islámské civilizaci. Uvědomme si, že Said toto napsal v roce 1995, tedy ještě před teroristickým útokem na Světové obchodní centrum a Pentagon, který vzájemné vztahy obou kultur jen vyostřil.

Podstatu předsudků ze strany Západu vůči Orientu Edward Said formuloval v sedmdesátých letech na stránkách v řadě ohledů dosud nepřekonané publikace

⁹ Nobelova cena pro Nagíba Mahfúze nicméně stále zůstává kontroverzním tématem. Přestože mnozí ocenění vítali, jako důkaz uznání kvalit arabské literatury, zejména pro arabskou stranu bylo (a je) těžko stravitelné, že jediný arabský autor, jehož tvorba byla na Západě oficiálně plně přijata, působil za vlády prezidentů Násira a Sádáta jako cenzor. Někteří za Nobelovou cenou vidí spíš politickou kličku Západu, jak Mahfúze pochválit za jeho postoje v egyptsko-izraelském konfliktu. Cena rovněž způsobila, že se proti Mahfúzovi dílu začali výrazněji stavět islámští radikálové, kteří tvrdili, že oceněním právě tohoto autora dal Západ najevo svou podporu ateistickým a materialistickým (a tedy rozvrtným) tendencím v arabské společnosti. (Faiq 2004:22–24). Vzhledem k tomu, že díky Nobelově ceně za literaturu se dílo Nagíba Mahfúze začalo více překládat do evropských jazyků, je zajímavé všimnout si, jak se liší způsob jeho vnímání v obou kulturách. Zatímco evropský čtenář ho chápe jako realistický popis života obyčejných lidí, a tedy často jako zdroj informací o Egyptě, jeho kultuře a zvycích, Egyptané v Mahfúzovi vidí zapisovatele soudobých dějin své země. (Faiq 2004:123) Výrazně odlišnou roli díla v původní kultuře a v kultuře cílové, pro níž bylo přeloženo, dokládá také Věra Kubičková na příkladu překladu z angličtiny do perštiny. Překlad knihy Jamese Moriera *Hadji Baba of Isphahan* (česky vyšlo roku 1941 pod názvem *Hadži Baba z Isfahánu*, viz podkapitola 2.3), jejíž děj se odehrává v Íránu, několik vlastenců považovalo za kritické dílo dosud neznámého perského autora kryjícího se za cizí pseudonym. (Černá – Král – Krebsová – Kubičková – Novák – Zbavitel 1966:196)

Orientalismus. Základním pilířem této práce je myšlenka, že Orient, tak jak jej chápal a do velké míry dodnes chápe Západ, je pouze myšlenkový konstrukt Evropanů, který nemá s realitou této části světa mnoho společného. Píše, že: „ Již od antických dob byl (Orient, pozn. ZK) zvláštním prostorem plným romantiky, exotických bytostí, znepokojivých vzpomínek, přízračných krajín a pozoruhodných zážitků.“ (cit. podle Said 2008: 11) V těchto intencích se také formoval přístup Evropanů k němu. Orient je pro Evropany takový, jaký si ho vysnili. Některé z představ vymizely, jiné zůstaly a několik nových se v průběhu dějin přidalo, a co víc, jsou natolik pevnou součástí našeho (evropského) uvažování o světě, že se jich nemůžeme zcela zbavit, a to ani v případě, že s takovým chápáním Orientu nesouhlasíme a snažíme se všem předsudkům vyhnout, alespoň ne do té doby, než se změní poměr sil a moci ve světě.

Proti těmto úvahám se celkem pochopitelně vzedmula vlna kritiky. Ať však s Edwardem Saidem souhlasíme, nebo ne, faktem zůstává, že už jen mnohé z potíží, kterým je arabská literatura nucena čelit při své cestě na Západ (některé z nich byly zmíněny výše), nasvědčují tomu, že zde skutečně existují jisté představy a jistá očekávání (ač to dnes už nemusejí být vlnadné hurisky, požitkářští pašové a omamné vůně vzácných olejů), kterým se musí arabská tvorba přizpůsobit, chce-li být pro západního čtenáře, vydavatele či literárního kritika „přijatelná“.

3. 4 Situace v České republice a poválečném Československu

Postavení překladů z arabštiny na českém knižním trhu je dost podobné výše nastíněné situaci v západních literaturách. Arabské tituly musí o své místo na slunci urputně bojovat i v České republice, a přesvědčit nakladatelství o potenciálu této literatury, respektive o jejím možném komerčním úspěchu, dá velkou práci.¹⁰

Avšak tradice, o níž se může současný umělecký překlad z arabštiny opřít, je jiná než na Západě. Odlišnosti zapříčinila především změna politických poměrů, která se započala komunistickým převratem v únoru 1948, a následný vývoj přes stalinismem poznamenaná padesátá léta, kritiku kultu osobnosti v roce 1956, uvolnění let šedesátých, následnou

¹⁰ Na konferenci o překládání z „exotických“ literatur *LITERATURA ODJINUD*, kterou v březnu 2008 ve spolupráci se sinoložkou Olgou Lomovou uspořádala Obec překladatelů, tuto skutečnost potvrzovali i překladatelé z jiných „exotických“ jazyků, např. turečtiny a hebrejštiny.

normalizaci a opětovný zlom v závěru osmdesátých let.¹¹ De facto celá kulturní scéna byla tímto vývojem poznamenána, byla ve větší či menší míře nucena politicky se angažovat, a svou tvorbou plnit požadavky stranickosti, anebo ji alespoň viditelně nepodkopávat. O prioritách kulturního života již neměla rozhodovat „hrstka samozvaných intelektuálů,“ nýbrž celá společnost, či spíše všechen „lid.“ Takto mohla vzniknout i hrdá, byť z dnešního pohledu možná až úsměvná, prohlášení, jako kupříkladu toto, které je uvedeno v komentáři k edici SNKLU *Světová knihovna* (zahájena 1961): „Sestavení plánu edice předcházela rozsáhlá anketa, k níž bylo vyzváno přes 100 českých a slovenských literárních vědců, spisovatelů, překladatelů, dalších kulturních pracovníků a představitelů čtenářstva z předních velkých závodů a JZD.“ (cit. dle *Malý průvodce* 1962: 16)

Systém shora řízené kultury, který v Československu ve větší či menší míře fungoval v letech 1948 – 1989, paradoxně překládání z arabštiny spíše svědčil, jak ve svých pracích o překladu dokládají Karel Petráček či Milan Hrala (např. Petráček 1984:11, Hrala 1987:23-24). Jistě, rozhodoval také ideologický obsah, zdaleka nebylo možné vydat každé dílo, které by si zasloužilo být zveřejněno, a především samotné vydání ještě překladu nezaručovalo, že ho bude někdo číst. Nicméně literatury „dříve porobených a koloniálních národů“ byly chápány jako důležitý zdroj pro obohacení světové literatury, a stejně tak jako zdroj informací o vzdálených, leč v ideálním případě také ideově spřízněných kulturách, což jim zaručovalo (či alespoň teoreticky mělo zaručit) přízeň nakladatelů. Přestože tento zájem měl oficiálně vycházet z myšlenek Manifestu komunistické strany, podle nějž se „plody duševní činnosti jednotlivých národů stávají obecným statkem“ (cit. podle Hrala 1987: 31) je zřejmé, že podobný trend se později projevil i v západních literaturách.

Již v roce 1961 nový přístup k orientálním literaturám zbavený závaží orientalismu velmi pregnantně formuloval turkolog a lingvista Luděk Hřebíček: „Změnila se naše představa o kulturním světě. Dnes to pro nás není jen Evropa nebo její část a to druhé Orient,

¹¹ O tom, jak politická situace ovlivňovala práci orientalistů se zmiňuje Blahoslav Hruška v rozhovoru pro *Nový Orient* z roku 1991 (č. 7, str. 193–196). Jako šéfredaktor cizojazyčného *Archivu orientálního*, konstatuje, že v padesátých letech nebyla (překvapivě) práce časopisu nijak významně narušena, s výjimkou nutných úliteb režimu v podobě fotografií politiků u příležitosti různých výročí a anonymních oslavných úvodníků. Oživení časopis zaznamenal v letech 1964-1968, kdy se obnovily kontakty s přispěvateli ze zahraničí. Články došlé do redakce v tomto období vycházely i po té. Zlom nastal s rokem 1972, kdy bylo mnoha československým orientalistům zabráněno publikovat. Blahoslav Hruška se domnívá, že vše se patrně rozhodovalo na oddělení školství a vědy ÚV KSČ, jelikož redakce nikdy neobdržela seznam „zakázaných“ přispěvatelů. Sám k tomu dodává, že nikdy nepochopil, proč byly dlouhodobě odmítány například články Karla Petrálky.

zaostalé kolonie, kde klokotají slavíci a žije se v harémech. Nový náhled na východní země probojovali naši velcí orientalisté a je prosazován i nebývalým politickým hnutím v této oblasti, které směřuje ke svobodě a rovnoprávnosti. Naše vědomosti o těchto zemích se budou neustále rozšiřovat, čtenářstvu nebudou stačit povrchně psané cestopisy. A jak se v těchto zemích bude dál rozvíjet kulturní život, bude přibývat i překladů.“ (cit. podle Petráček 1984: 22)

To hrálo do karet překládání z arabské literatury jako celku, ale i u ní se objevily jemné nuance především v preferenci určitých žánrů a autorů. Mezi preferované patřila lidová literatura a folklór, levicově orientovaní tvůrci, palestiniští autoři (v době protiizraelské orientace stranické politiky) apod. Touto otázkou se bude podrobněji zabývat pátá kapitola, věnovaná konkrétní překladové tvorbě v daném období.

Díky přístupu oficiální politické linie se do obecného povědomí dostali také tvůrci z jiných „exotických“ kultur. V padesátých a šedesátých letech se na českých jevištích se často hrály a i tiskem vycházely hry tureckého komunistického autora Nazima Hikmeta (do češtiny byly překládány přes ruštinu). V padesátých letech to byla například známá *Legenda o lásce*, která byla již v roce 1948 úspěšně zfilmována. Československou premiéru měla v roce 1954 v Divadle československé armády (dnešní Divadlo na Vinohradech), tamtéž byla o pět let později inscenována Hikmetova hra *Damoklův meč* (oficiální název divadla tehdy zněl Ústřední divadlo československé armády), Werichovo Divadlo satiry uvádělo jeho hru *Byl Filip Filípek, nebo nebyl...?* a dokonce „světovou“ premiéru si v Československu odbyly hry *Josef a bratři jeho* (v olomouckém Krajském oblastním divadle) a *Píseň o turecké zemi* (v Armádním uměleckém divadle E. F. Buriana). Podobně se prosadil i čínský „pokrokový“ literát a dramatik Kuo Mo-Žo, jehož hra *Zpěv o lásce a zradě* se česky poprvé uváděla v roce 1957 opět na vinohradských prknech. Kromě několika překladů z jeho díla v *Novém Orientu* zde vyšla také jeho povídková sbírka *Návrat starého mistra* (v populární odeonské edici *Světová četba*) a již v roce 1949 mu byl na Karlově univerzitě udělen čestný doktorát. První drama od arabského autora se však u nás hrálo až po roce 1989. Prvenství patrně náleží hře *Svatá země* od Alžířana Mohameda Kacimiho, která měla premiéru v březnu 2009 v pražském Rock Café. Z francouzského originálu ji přeložil Jan Tošovský.

4. KDE POVÁLEČNÉ PŘEKLADY VYCHÁZELY

Časopisecká produkce překladů z arabštiny je relativně rozsáhlá. Stěžejní roli zde hraje periodikum Orientálního ústavu AV ČR *Nový Orient*, dále se překlady objevují ve *Světové literatuře* a místy i v denním tisku. Tato práce sleduje pouze ty překlady, které vyšly na stránkách *Nového Orientu* a *Světové literatury*, neboť jednotlivé překlady publikované v denním a jiném periodickém tisku je možné dohledat jen s velkými obtížemi. Ostatně k možnostem kompletního přehledu překladové tvorby vyšlé v periodickém tisku je pesimistický i Petráček (1984:13). Navíc takto vynaložené úsilí by nebylo úměrné výsledkům práce, jednalo se totiž spíše o ojedinělé případy.¹² A lze se zcela oprávněně domnívat, že jejich absence celkový obraz překladatelské produkce nijak závažně nepokřiví.

Výjimku by však bylo třeba učinit v případě, kdy překlady z arabštiny dostaly větší příležitost, jako v literárním měsíčníku *Plav*, volně navazujícím na tradici zaniklé *Světové literatury*. Deváté číslo *Plavu* z roku 2006 bylo totiž celé věnováno současné arabské literatuře.¹³

V knižních titulech zaujímá přední místo produkce Státního nakladatelství krásné literatury (hudby) a umění (později Odeonu), které mělo v centralizovaném systému roli vydavatele překladové literatury. V současné době patrně nejvíce knih přeložených z arabštiny vydává nakladatelství Dar Ibn Rushd, které se zaměřuje pouze na orientální literatury.

Jednotlivé překlady můžeme nalézt také v edicích Nakladatelství Československé akademie věd (např. *Tři zvonečky: Arabské lidové ukolébavky a říkadla*, 1952, překlad Karel Petráček a Věra Kubíčková), Státního nakladatelství politické literatury (Abú Alí Ibn Síná: *Kniha definic*, 1954, překlad Jarmila Štěpková), Mladé fronty (*Džbán žízně: Stará arabská poezie*, 1966, překlad Karel Petráček a Jana Štroblová), Československého spisovatele (*Cestou karavan*, 1975, překlad Karel Petráček), nakladatelství Svoboda (Ghassán Kanafání: *Muži na slunci*, 1982, překlad Ivan Hrbek), Novinář (Mahmúd Darwíš: *Deník všedního smutku*, 1989, překlad Luboš Kropáček), Gutenberg (publikace *Africká čítanka* obsahuje

¹² Petráček zmiňuje, že překlady z arabštiny otiskovalo mj. Rudé právo, Mladá fronta, Kmen (Tvorba) či plzeňská Pravda. (1984:42)

¹³ Zastoupeni byli tito autoři a překladatelé: Nagíb Mahfúz – Jaroslav Oliverius, Muríd al-Barghúti – Petr Louženský, Alí ad-Dú'ádží – Viktor Bielický, Muhammad Šukrí – Vít Šisler, Ibráhím al-Kúní – Milena Obhlídalová, Nawál as-Sa'dawí – Věra Vojtíšková, Zakarijá Támír – Ondřej Beránek, Muhammad Abd al-Walí – Arwa Al Hamatiová, Jahjá Haqqí – Markéta Husinecká, Anísa Abúd – Jana Bunniová.

povídka od Muhammada Mustagába *Hořící kamenolom*, 2003, překlad František Ondráš), či Academia (nástupce někdejšího Nakladatelství Československé akademie věd), kde v edici *Orient* v roce 2009 vyšla již dříve úspěšná *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křížáky* Usámy ibn Munkiz v překladu Rudolfa Veselého. V téže edici se připravuje vydání překladů několika dalších spisů ze středověkého arabského písemnictví, např. revidovaný překlad filozofického podobenství *Živý syn bdícího* od Ibn Tufajla, překlad části topografické encyklopedie Taqíjuddína al-Maqrízího či geografického pojednání Bozurga ibn Šahrijár.

Dvě knihy obsahující překlady současné arabské poezie vydalo nakladatelství Babylon. Jedná se o publikaci Jaromíra Hajského *Příběh básníka ze země královny Bilkís* (2002), která obsahuje ukázky z tvorby jemenského básníka Muhammada aš-Šarafího (překlad veršů J. Hajský), a výbor z tvorby palestinského básníka Mahmúda Darwíše *Přicházím do stínu tvých očí* (2007, překlad Burhan Kalak).

4.1 Nový Orient

Po cizojazyčném *Archivu orientálním*, který vychází od roku 1929, se český *Nový Orient* stal druhým periodikem vznikajícím v Orientálním ústavu. *Nový Orient* měl a má pro překlady z arabštiny velký význam. Překladové ukázky z děl i celé básně či kompletní krátké prózy arabských autorů na jeho stránkách vycházejí od čtyřicátých let dvacátého století. Časopis umožňuje seznámit veřejnost s podnětnými literárními texty, které by však komerčně neobstály, a tudíž nemohou být publikovány knižně, a rovněž poskytuje prostor začínajícím překladatelům z orientálních jazyků. V provolání *Našim čtenářům*, jakémsi předsevzetí, které si redakce nově vzniklého periodika dala, se uvádí: „Zvláštní pozornost věnujeme ukázkám z orientálních literatur... Všechny ukázky budou originální překlady z orientálních pramenů.“

Založení časopisu spadá do revolučních dnů května 1945, kdy tehdejší posluchač hindustánštiny Miloslav Krása na „schůzi vědeckých pracovníků, zaměstnanců a posluchačů Orientálního ústavu“ přednesl návrh na „vydávání populárního časopisu, aby takto byl připoutáván zájem nejširší veřejnosti k Orientu.“ Již v říjnu téhož roku vyšlo první číslo. Šéfredaktorem nového periodika byl indolog Vincenc Lesný, odpovědným redaktorem prvního čísla byl Václav Čihař, od druhého čísla pak Lubor Hájek, redakci tvořili J. Čermák, L. Hájek, V. Hilská, Z. Hrdlička, P. Pertold, V. Pořízka, J. Průšek, A. Pultr, J. Roubík, J. Rypka a F. Tauer. V provolání *Našim čtenářům* se o záměru dále píše: „zabývati se neslovanskými národy SSSR, s výjimkou národů pobaltských, všemi ostatními národy Asie a

národy Afriky, pokud se dostaly do vlivu arabské kultury. Budeme informovati o jejich současném životě i o jejich minulosti, o politice i kultuře, přináseti úvahy a reportáže. Chceme seznamovati nejširší vrstvy našeho národa s výsledky práce badatelů soustředěných kolem Orientálního ústavu, s činností svých krajanů v orientálních zemích i s nejlepšími pracemi cizích učenců, cestovatelů i novinářů ... Budeme také přináset zprávy o činnosti Společnosti pro kulturní styky s Orientem, Školy živých jazyků orientálních a Klubu posluchačů Orientálního ústavu. ... Při tom chceme, aby náš časopis byl psán jasně, střizlivě, zajímavě a věcně tak, aby byl stejně zajímavý pro dělníka, středoškoláka, profesora i vojáka. Budeme také pečlivě sledovati, co o Orientě vychází v českém a slovenském jazyce a podrobíme taková díla věcné kritice“ (všechny citace z provolání jsou převzaté z příspěvku tehdejšího ředitele OÚ AV ČR Josefa Kolmaše pro výroční článkovou bibliografii *Nového Orientu*).

Nový Orient dlouhodobě vycházel desetkrát do roka (s pauzou v měsících letních prázdnin), strany byly číslovány vždy v rámci jednoho ročníku. Tato praxe se změnila roku 2004, kdy se *Nový Orient* stal čtvrtletníkem, a jeho strany začaly být číslovány pouze v rámci daného čísla.

4.2 Odeon (SNKLHU / SNKLU) a Světová literatura

Původní nakladatelství Odeon vzniklo ještě před druhou světovou válkou v polovině dvacátých let. Založil ho tehdy čtyřicetiletý Jan Fromek, který se ve svém předchozím zaměstnání seznámil s Jaroslavem Seifertem a jeho prostřednictvím i se členy sdružení Devětsil a dalšími tvůrci české avantgardy. Své kontakty pak bohatě zúročil v edičním plánu, výtvarnou podobu knih pro něj navrhoval jeho dlouholetý spolupracovník výtvarník Karel Teige, jehož knižní obálky jsou dnes vyhledávanými sběratelskými unikáty. Produkce tehdejšího Odeonu byla sice hodnotná a umělecky prestižní, nicméně často ztrátová. Do činnosti nakladatelství dramaticky zasáhla druhá světová válka. Zrušeno bylo roku 1940, ovšem ve čtyřicátých letech se jeho činnost ještě neúspěšně pokusila obnovit Fromkova bývalá žena Zdeňka.

Odeon druhé poloviny dvacátého století neměl s původním Odeonem institucionálně nic společného. Jméno slavného předchůdce převzalo v roce 1966 Státní nakladatelství krásné literatury hudby a umění (resp. Státní nakladatelství krásné literatury a umění, název SNKLHU se užíval v letech 1953-1961), které vzniklo v roce 1953. V letech 1955 – 1990 v nakladatelství působil redaktor Miloslav Žilina, jehož jméno bylo pro naši orientalistickou

překladovou literaturu zcela zásadní. Indolog Dušan Zbavítel v jeho nekrologu (Zbavítel 1999: 153-154) vzpomíná, že právě Žilina byl první osobou, za niž chodili překladatelé – orientalisté se svými návrhy, jaké dílo by stálo za překlad. Byl známý tím, že v oblasti (nejen) orientálních literatur měl až neuvěřitelný přehled, a zároveň vynikal schopností odhadnout, které dílo by mohlo být čtenářsky úspěšné.

Pro překlady z arabské literatury byly klíčové především odeonské edice *Světová četba* a *Živá díla minulosti*. Edice *Světová četba* byla založena již 1948 nakladatelstvím Svoboda, kde vycházela do roku 1952. Odeon, resp. SNKLU (SNKLHU), *Světovou četbu* vydával od jejího 57. svazku (*Život Lazarilla z Tormesu*) až do roku 1992 (svazek 579, Bohuslav Reynek: *Vlídne vidiny*), poté navázal v letech 1997 – 1998 a 2000 – 2001 (nakladatelství již pod názvem Euromedia Group – Odeon). U příležitosti vydání 500. svazku vznikla v roce 1980 publikace shrnující dosavadní vývoj edice. Původní myšlenkou *Světové četby* bylo vytvořit určitou (s ohledem na požadavky nové společensko-politické reality aktualizovanou) obdobu kdysi rozšířené *Ottovy světové knihovny* „ovšem s tím rozdílem, že se nespokojuje jen s vydáváním tzv. klasických děl světového písemnictví podle hledisek buržoazní literární vědy, nýbrž že si všímá i tvorby spisovatelů méně známých a leckdy nezaslouženě opomíjených nebo dokonce záměrně potlačovaných.“ (cit. podle *Malý průvodce* 1962: 47) Z překladů z arabštiny v edici vyšly následující: *Pohádka o 'Alá'addínovi a kouzelné lampě* (1961, překlad Felix Tauer), Taha Husajn: *Volání hrdličky* (1964, překlad Ivan Hrbek), Usáma ibn Munkiz: *Knih zkušností arabského bojovníka s křižáky* (1971, překlad Rudolf Veselý) a Al-Džáhiz: *Knih lakomců* (1975, překlad Svetozár Pantůček).

Živá díla minulosti dosáhla „pouze“ 109 svazků. Knihy z této hodnotné edice dodnes patří k vyhledávaným antikvárním kusům. Cílem edice bylo publikovat „významná díla z nejrůznějších literatur, jež dosvědčují kulturní význam i tradice jednotlivých národů, a přitom mají co říci i dnešnímu čtenáři.“ (cit. podle *Malý průvodce* 1962: 73) Začala vycházet v roce 1953 (spis Pavla Stránského ze Zápské Stránky) a uzavřena byla *Tibetskou knihou mrtvých* v roce 1991. V *Živých dílech minulosti* vyšly následující překlady z arabštiny: Abú Alí ibn Síná (Avicenna): *Z díla* (1954, překlad Věra Kubíčková a Karel Petráček), Abú Bakr ibn Tufajl: *Živý syn Bdíciho* (1957, překlad Ivan Hrbek), Muhammad ibn Abdalláh ibn Battúta: *Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 až 1354* (1961, překlad Ivan Hrbek), *Román o Antarovi* (1968, Karel Petráček, přebásnění Jana Štroblová), *Korán* (1972, překlad Ivan Hrbek), Ibn Chaldún: *Čas království a říší* (1972, překlad Ivan Hrbek) a Abu l-Hasan 'Alí ibn al-Husain al-Mas'údí: *Rýžoviště zlata a doly drahokamů* (1983, překlad Ivan Hrbek).

Mimo tyto edice nakladatelství vydalo následující překlady z arabštiny: ukázky lidové slovesnosti *U studny Zemzem* (1954, překlad Věra Kubíčková a Karel Petráček), Abdarrahmán aš-Šarkáwí: *Země: Egyptský román* (1958, překlad Ivan Hrbek), Sáleh at-Tajjib: *Cesta na sever* (1967, překlad Svetozár Pantůček), Nagíb Mahfúz: *Skandál v Káhiře* (1968, překlad Jaroslav Oliverius), Táhá Husajn: *Knihy dní* (1974, překlad Karel Petráček). V Odeonu také vyšla jedna z pozdějších edic kompletních Tauerových překladů *Tisíce a jedné noci* (v letech 1973-1975) a kratší výběry z ní - v edici *Klub čtenářů* 40 příběhů pod názvem *Pravila Šahrazád* (1955), v edici *Světová knihovna* v nákladu 30000 výtisků pak *Z vyprávění Šahrazádiných* (1967).

Časopis *Světová literatura* se věnoval zahraničním literaturám. Vycházel v letech 1956-1996, patřil do produkce nakladatelství Odeon (resp. SNKHLU, SNKLU). Vznikl iniciativou redaktora Jana Řezáce, pozdějšího ředitele Odeonu, jemuž byla v nekrolozích připisována záslužná snaha navázat na činnost velkých nakladatelů první republiky (včetně odeonského Jana Fromka), prosazovat na svou dobu odvážné projekty (mezi ty patřila i *Světová literatura*) a zprostředkovat skutečné aktuální kulturní dění i mimo sovětský okruh vlivu, což mu v počátcích normalizace zlomilo vaz, a byl nucen z Odeonu odejít (např. nekrolog od Jana Gabriela *Jan Řezáč, legendární šéf Odeonu*, Hospodářské noviny ze 14.10. 2009). Řezáč byl šéfredaktorem časopisu v letech 1956-1961.

Světová literatura vycházela původně jako dvouměsíčník o 256 stranách. Její původní náklad činil 3000 kusů, ale záhy se zvýšil až na 15000. V době svého vzniku se však ani *Světová literatura* nemohla ubránit určité poplatnosti oficiální politické linii, která se odrazila i ve znění hlavního cíle časopisu: „seznamovat čtenáře s novými proudy, osobnostmi a díly současných zahraničních literatur v čele s literaturou sovětskou.“ (cit. podle *Malý průvodce* 1962: 99) Reakce na obsah tohoto ojedinělého periodika byly, zejména v padesátých a šedesátých letech, všechno jen ne chladné. Jeho tvůrci se mohli pyšnit tím, že čelili útokům kritiky jak z pozic dogmatických, tak liberálních. To je jen utvrzovalo v přesvědčení, že se vydali správnou cestou, a na ní se také snažili setrvat, přestože mnoho jednotlivců i skupin se snažilo ovlivnit podobu časopisu, a upravit tak vnímání světové literatury k obrazu svému. Za zmínku také stojí, že *Světová literatura* měla vliv nejen na čtenářskou obec a literární tvůrce, ale sehrála také významnou roli v utváření překladatelské tradice. Je potěšující, že ještě v padesátých letech se na jejích stránkách objevila i tvorba arabská.

„V roce 1996 zmizel z pultů časopis *Světová literatura* (kurziva ZK) a s ním i jediný celistvý kontakt se současností překladové literatury,“ konstatovali tvůrci měsíčníku *Plav*,

když čtenářům představovali svůj nový časopis, který si dal za úkol tento kontakt obnovit (cit. podle www.svetovka.cz/o-nas.htm). Jejich slova nejsou nijak nadnesená, naopak přesně vystihují roli *Světové literatury* na české literární scéně.

4. 3 Dar Ibn Rushd

Nakladatelství Dar Ibn Rushd bylo založeno v roce 1991. Prioritně se zaměřuje na překlady z orientálních literatur, ale vydává i původní české publikace. Činnost nakladatelství je v řadě ohledů průkopnická. Jeho prostřednictvím se česká čtenářská veřejnost mohla poprvé hlouběji seznámit s literaturami Maroka, Libye, Alžírsko či Sýrie, a to díky antologiím *Moderní povídky*. Jednalo se o *Moderní tuniské povídky*, 1996, překlad Svetožár Pantůček; *Moderní syrské povídky*, 1997, překlad Svetožár Pantůček; *Moderní alžírské povídky*, 1999, překlad Svetožár Pantůček; *Svátek na zemi – Moderní libyjské povídky*, 2003, překlad Jaromír Hajský. V roce 2000 byly vydány překlady současné arabské poezie od Jaromíra Hajského v knize *Nizár Kabbání – Kníže lyriků, básník pro všechny*, doplněné ilustracemi Vladimíra Komárka. Smyslný Orient reprezentuje publikace z roku 2001 *Zahrada vůní pro potěchu myslí* Šejcha Muhammada an-Nafzávího, kterou do češtiny přeložil Svetožár Pantůček.¹⁴ V roce 2005 v Dar Ibn Rushd vyšel překlad slavné sbírky bajek *Kalíla a Dimna* v překladu Jaroslava Oliveriuse. V témže roce se objevila i moderní próza – novela *Komise* egyptského autora

¹⁴ Tentýž pro nakladatelství pořídil také překlad parabol od proslulého libanonského autora Chalíla Džibrána (*Blázen a jiné paraboly*, 1994), avšak stejně jako ostatní překladatelé Džibránova díla do češtiny, vycházel i Svetožár Pantůček z anglické verze jeho nábožensko-filozofických textů. Dílo Chalíla Džibrána se u nás vydává v hojném počtu. V nakladatelství Vyšehrad vyšlo např. *Prorok; Zahrada prorokova* (1990, 1992, 1996, 2005, 2008), *Blázen a jiné paraboly* (2008), *Bohové země* (2007), *Poutník: jeho podobenství a výroky* (2006), *Písek a pěna: kniha aforismů a parabol* (1998, 2001). Celosvětově známá kniha *Prorok* česky vyšla již roku 1932 v překladu Oldřicha Hlaváče. Podobná situace se týká například alžírských autorů, kteří své texty píšou ve francouzštině (překlady takových děl proto nebudou předmětem naší práce). Patří mezi ně například Mohammed Dib, autor mj. sbírky povídek na téma koloniálního útlaku, která vyšla roku 1960 v překladu Františka Štuříka pod názvem *V kavárně*, Rachid Boudjedra, jehož *Ideální topografie pro vyloženou agresi* česky vyšla roku 1982 v Odeonu v překladu Luboše Kropáčka, nebo již zmíněný dramatik Mohamed Kacemi, jehož hra *Svatá země* byla rovněž přeložena z francouzštiny. Francouzsky svá díla píše také Amin Maalouf, původem Libanonec. Maaloufův historický román *Baltazarovo putování*, který vyšel roku 2003 v nakladatelství Vyšehrad, přeložila Veronika Sysalová. Z nizozemštiny byla v roce 2002 přeložena sbírka povídek *Abdulláhovy nohy*, jejímž autorem je v Nizozemí žijící Maročan Hafid Bouazza. Příběhy, které se odehrávají v autorově rodné zemi, do češtiny přeložila Veronika Havlíková.

Sun´alláha Ibráhima v překladu Ondřeje Beránka. A dokonce v dvojjazyčné česko-arabské verzi v roce 2008 vyšlo šest povídek tuniského prozaika Hasana Nasra (souborně pod názvem *Šest slz Hasana Nasra*) v překladu Jany Břeské. Vůdčí osobností nakladatelství je Charif Bahbouh, který se sám věnuje překládání z češtiny do arabštiny a naopak. Arabským čtenářům a zájemcům o českou kulturu zpřístupnil například tvorbu některých „klasiků“ české krátké prózy v útlé publikaci *Qisas wa hikáját tšikíja* vyšlé v roce 2009 (recenze knihy od Z. Kudláčkové viz *Nový Orient* č. 3, str. 64).

5. ČESKÉ PŘEKLADY ARABSKÉ PRÓZY PO ROCE 1945

Předmětem hlavního zájmu této práce budou knižní překlady arabské prózy, které vznikly od roku 1945 do roku 2010. Bude zde zahrnut i výčet časopiseckých překladů, jež však nebudou pro práci určující a budou plnit spíše úlohu materiálu dokreslujícího celkovou situaci, neboť jejich vznik podléhá jiným kritériím než výběr textu pro knižní překlad. Stejně tak uvedeme seznam publikovaných překladů arabské poezie (jak knižních, tak časopiseckých), avšak nebudeme tyto překlady dále hodnotit, protože v hodnocení překladu poezie je třeba uplatnit jiná měřítká než v hodnocení překladu prózy. Z podobného důvodu nebudeme blíže sledovat ani texty náboženské, filozofické či jinak odborné, nýbrž se budeme věnovat pouze textům literárním.

Očekáváme, že na redakční praxi měla vliv i soudobá společensko-politická situace: převrat v únoru 1948, kulturní uvolnění let šedesátých, následná normalizace, revoluce 1989, změna orientace knižního trhu a jeho priorit apod.

5.1 Překlady 1945-1960

5. 1. 1 Knižní

Současného egyptského prozaika 'Abdarrahmána aš-Šarqáwího v roce 1958 českým čtenářům představil Ivan Hrbek svým překladem jeho knihy *Země: Egyptský román*. Knihu vydalo Státní nakladatelství krásné literatury hudby a umění a jednalo se o první knižní překlad moderní arabské prózy.

Stále neutuchá zájem o Tauerovy překlady *z Tisíce a jedné noci*. První souborné vydání těchto příběhů, které postupně vycházelo v průběhu dvacátých a třicátých let v pražském Aventinu a setkala se s velkým ohlasem, nebylo dokončeno. Edici totiž přerušil krach nakladatelství, které neustálo tíhu hospodářské krize a osobních problémů svého majitele Otakara Štorcha – Mariena. O vydání kompletního překladu poté usilovalo (nepochybně stejně jako sám překladatel) známé nakladatelství Sfinx Bohumila Jandy, které úspěšně fungovalo od roku 1919. Za války v roce 1942 vyšel ve Sfinx první díl *Knihy tisíce a jedné noci*, druhý následoval v roce 1947. Do nakladatelských plánů však osudově zasáhl únor 1948. Roku 1949 Jandův soukromý podnik zaniká a slavný nakladatel se stává lesním dělníkem. V letech 1948 a 1949 Sfinx a Evropský literární klub ještě stihly vydat výbor z Tauerových překladů pod názvem *Z pohádek Šahrazádiných*. V padesátých letech se však

podářilo navázat na původní aventinskou edici, která byla dokončena sedmým a osmým dílem v letech 1954 a 1955. Tyto svazky vydalo Nakladatelství Československé akademie věd pod názvem *Knihy Tisíce a jedné noci*. Název zůstal zachován i ve druhé kompletní edici, kterou totéž nakladatelství zahájilo roku 1958. Do konce roku 1960 vyšlo šest dílů, zbývající dva byly dodány v letech 1961 a 1963. Překladatel, který se, jak sám píše, snažil originál tlumočit doslovně a k volnější stylizaci se uchýlil pouze v nadpisech a v místech, kde bylo třeba dát přednost formě, byl pro účely tohoto vydání nucen zkrátit poznámkový aparát, zredukovat komentáře i doslov. Z jeho vzpomínek vyplývá, že tyto zásahy nenesl s lehkým srdcem. Sám však upravil i vlastní text překladu, a novou stylizaci pokládá za lepší než u předchozích verzí. (Tauer 1975: 581, 583) Výbor příběhů z *Tisíce a jedné noci* vyšel ve sledovaném období ještě jednou, a to pod názvem *Pravila Šahrazád* v SNKHLU v edici *Klub čtenářů*. Tato edice, jejímž cílem bylo formování čtenářské obce, se mohla pochlubit hojnou členskou základnou – již v roce svého založení (1953) měla 45 tisíc členů, a do konce padesátých let tento počet vzrostl na 200 tisíc. (*Malý průvodce* 1962: 66-67)

Kněžně rovněž vychází i další ukázky arabské lidové literatury a folklóru. Zájem o tento druh literatury, k jejímuž studiu dal svou práci podnět především Felix Tauer, se v české orientalistice v tomto období dále rozvíjí, a to zejména díky rozsáhlému překladatelskému dílu Karla Petráčka. Útlá kniha *Tři zvonečky: Arabské lidové ukolébavky a říkadla* v překladu Karla Petráčka a Věry Kubíčkové vyšla v roce 1952 v Nakladatelství Československé akademie věd. V roce 1954 vydává SNKHLU publikaci *U studny Zemzem*, která představuje zajímavou sbírku lidové poezie severoafrických Arabů. Básně přeložil a poznámkovým aparátem opatřil Karel Petráček, přebásnila je Věra Kubíčková.

Roku 1953 se rozbíhá odeonská edice *Živá díla minulosti*, do níž v padesátých letech překlady z arabštiny přispěly dvěma filozofickými díly – výběrem z Avicenny (*Z díla*, 1954), v němž se vyskytují jak překlady z arabštiny, tak z perštiny od Věry Kubíčkové a Karla Petráčka a také některé překlady od Jarmily Štěpkové, a traktátem Abú Bakra ibn Tufajl *Živý syn Bdíciho* (1957), který přeložil Ivan Hrbek. Avicennovo dílo se objevilo také v produkci Státního nakladatelství politické literatury. Jeho *Knihy definic* zde vyšla v roce 1954 v překladu Jarmily Štěpkové.

Na samém počátku tohoto období v roce 1945 se uskutečnilo druhé, tentokrát ne tak pompézní, vydání překladu Koránu ve verzi Ignáce Veselého. Kniha vyšla opět v pražské Orientální bibliotéce.

Překlady moderní arabské poezie se v roce 1953 dostaly rovněž do obsáhlého výboru z díla „básníků světa“ *Poesie zbraň pravdy. Básníci světa v boji za mír a socialismus*

(uspořádal Adolf Kroupa, vydalo Naše vojsko). V této publikaci zcela poplatné politickému klimatu doby, v níž vznikla, najdeme angažované arabské básně po boku veršů opěvujících Stalina apod. Na překladech z arabštiny se zde podíleli Karel Petráček a Věra Kubíčková.¹⁵

Knižně vychází rovněž překlad povídek Alžířana Mohammeda Diba. Tento autor však publikoval francouzsky, a proto, ačkoli jde o arabskou literaturu, se nejedná o překlad z arabštiny, uváděn je pouze pro ilustraci možností tehdejšího čtenáře seznamovat se doma s arabskou tvorbou. Překlad, který vyšel roku 1960 v SNKLHU pod názvem *V kavárně*, provedl František Štulík.

5. 1. 2 Časopisecké

Na stránkách časopisů se objevovalo větší množství překladů soudobé, či alespoň moderní, arabské literární tvorby než v knižní produkci. Několik současných autorů bylo zastoupeno ve třetím sešitu čtvrtého ročníku (1959) revue *Světová literatura*. Toto číslo seznamovalo české čtenáře s moderní arabskou literaturou formou výrazně nadstandardní. Celkem devět povídek od různých arabských literátů v překladech Rudolfa Veselého (některé z nich již předtím publikoval v *Novém Orientu*) doplňovalo teoretickou statí *Arabská povídka* (str. 83-89) z pera Jaroslava Oliveriuse.¹⁶ Tento velkorysý celek podmalovával „prorocký“ citát Guillaumea Apollinairea „Severoafričtí spisovatelé budou překvapením tohoto století.“ (str. 59) Dnes už můžeme konstatovat, že jeho vize byla bohužel velmi přehnaná.

¹⁵ V publikaci byli zastoupeni následující arabští autoři a státy: Diláver (Irák): ukázka z básně *Krev na sněhu* (za jazykové spolupráce Karla Petrálky přeložil Adolf Kroupa), Hasíb Namír (Libanon): *Posílíme mír* (překlad Karel Petráček a Věra Kubíčková), Nusúh Fáchúrí (Sýrie): *Hůl lidu, Soudruhům v Koreji* (za jazykové spolupráce Karla Petrálky přeložil Ludvík Kundera).

¹⁶ Přeloženy zde byly následující povídky: Ibráhím Abdalhalím: *Místečko na zemi*, Chálid Abú Bakr: *Súdánisace*, Chalíl Takíjuddín: *Volání země*, Abdarrahmán al-Chamísí: *Spánek*, Júsuf Idrís: *Malý muž, Zástup*, Abdulláh Nijází: *Dirham*, Sálíh Ahmad Ruší: *Druhá manželka*, Abdarrahmán aš-Šarkáwí: *V dešti*. Ve stati byli zmíněni následující autoři. Z Libanonu: Násif al-Jazídží, Ahmed Fáris aš-Šidják, Salím al-Bustání, Farah Antún, Džabrán, Amín ar-Rajhání, Michá'íl Nu'ajma, Abdalmasih Haddád, Umar Fachúrí, Márún Abbúd, Taufik Júsuf Auwád, Chalíl Takíjuddín, Muhammad Ibráhím Dakrúb, ze Sýrie: Abdalhamíd az-Zahrání, Fu'ád aš-Ša'ib, Laján Dirání, Šakíb al-Džábírí, Hasíb al-Kajálí, Muwáhíb al-Kajálí, Sa'íd Húráníja, Šaukí Bagdádí, Fáris Zarzúr, z Egypta: Muhammad al-Muwailihí, Háfiz Ibráhím, Mustafá Lufí al-Manfalútí, Muhammad Tajmúr, Ibráhím Abdalhalím, Abdarrahmán al-Chanúsí, Abdarrahmán aš-Šarkáwí, Júsuf Idrís, Muhammad Sidkí aj., z Iráku: Muhammad Ahmad as-Sajjid, Dža'afar al-Chalílí, Zunnún Ajjúb aj., ze Súdánu: Muhammad Abdulkásim Hášim, Muhammad Ahmad Mahdžúb, Abdalhalím Muhammad, az-Zubajr.

I v následujícím čísle *Světové literatury* (4/4, str. 1–9) se objevila arabská tvorba, tentokrát šlo o poezii básníka iráckého původu Abdalwahába al-Bajátího. Pod titulkem *Zpěvy dobré zelené země* zde vyšlo několik jeho básní, které za jazykové spolupráce Rudolfa Veselého přeložil Jiří V. Svoboda. Závěrečnou stat' k překladům napsal Husein al-Amil. Ve druhém čísle následujícího ročníku (5/2, str. 141-149) se čtenáři mohli blíže seznámit opět se současnou arabskou poezií, tentokrát z Alžírsko. Vzhledem ke specifické jazykové situaci v této zemi se jednalo o překlady jak z arabštiny, tak z francouzštiny. Ukázky vyšly pod titulkem *Důvěrný vzkaz* a byly doplněny o studii o alžírské poezii *Básně Alžíru, minarety bolesti*. Ve sledovaném období zde také zveřejnil část svého tehdy pouze připravovaného překladu Karel Petráček. Šlo o recenzi románu Táhá Husajna *Knihy dní* doplněnou o ukázky z knihy (2/5, str. 227–236).

Nicméně, co do kvantity, i v časopisecké produkci převládaly překlady z oblasti folklóru a lidové literatury. Částečně tomu tak bylo proto, že Karel Petráček a Věra Kubíčková v *Novém Orientu* publikovali několik ukázek ze svých připravovaných knih z této oblasti, a byly zde otištěny i ukázky z Tauerova překladu *Tisíce a jedné noci*. Ovšem na stránkách *Nového Orientu* se hojně objevovala také tvorba moderních arabských autorů.¹⁷

¹⁷ Táhá Husajn: *Zkouška* (1949/50, č. 11, překlad Karel Petráček), Ridván aš-Šahhál: *Uragany míru* (1950/51, č. 5, překlad Karel Petráček a Věra Kubíčková), Diláver: *Narození dítěte* (1950/51, č. 5, překlad Karel Petráček), Ibráhím Abdalhalím: *Zběh* (1950/51, č. 8, překlad Karel Petráček), Taufík al-Hakím: *Nesnáze venkovského soudce* (1952, č. 5, překlad Karel Petráček), Mahmúd Tajmúr: *Cestovatel* (1956, č. 5, překlad Rudolf Veselý), Džamíl Sidkí az-Zahávi: *Spravedlnost* (1957, č. 2, překlad Karel Petráček a Dušan Zbavitel), *Irácké nebe* (1957, č. 2, překlad Karel Petráček a Dušan Zbavitel), Júsuť Idrís: *Zástup* (1957, č. 8, překlad Rudolf Veselý), Abdarrahmán aš-Šarkávi: *V dešti* (1957, č. 10, překlad Rudolf Veselý), Ibráhím Abdalhalím: *Místečko na zemi* (1958, č. 3, překlad Rudolf Veselý), Džibrán Chalíl Džibrán: *Dva mudrci* (1958, č. 3, překlad Karel Petráček), Taufík al-Hakím: *Můj osel a zlato* (1958, č. 4, překlad Karel Petráček), Ma'rúf ar-Rúsafi: *Z irácké revoluční poezie, Pokrok* (1958, č. 7, překlad Karel Petráček), Sumajra Azáma: *Pradlena* (1959, č. 1, překlad Soňa Krátílová), Chalíl Mutrán (1959, č. 2, verše ke článku *Chalíl Mutrán –básník Sýrie a Egypta* přeložil Karel Petráček, upravil Dušan Zbavitel), Abdalmasíh al-Haddád: *V nebožtíkově domě* (1959, č. 4, překlad Svetožár Pantůček), Abdarrahmán aš-Šarkávi: *Sny mládí* (1960, č. 1, překlad Svetožár Pantůček), Abdalmadžíd ibn Džalún: *Jahjá ibn Júsuť* (1960, č. 5, překlad Soňa Krátílová), Abdalwaháb al-Bajátí: *Báseň z vyhnanství* (1960, č. 6, překlad Karel Petráček), *Vzpomínka na Bagdád, Milenka včela, Cesta, Smutek vyhnanství* (1960, č. 8, překlad Karel Petráček), Muhammad Ibráhím Dakrúb: *Pět piastrů* (1960, č. 10, překlad Svetožár Pantůček).

5. 1. 3 Analýza období 1945–1960

Po částečné stabilizaci situace na orientalistických pracovištích v poválečných letech přišel převrat v únoru 1948. Nové poměry, které kladly důraz na současnou tvorbu a projevovaly zvýšený zájem o národy, které trpěly pod jhem kolonialismu, umožnily, aby na českou literární scénu vstoupila také moderní arabská literatura, které v předválečných letech nebyla věnována prakticky žádná pozornost (určitě také proto, že „moderní arabskou literaturu“ tehdy představovalo jen několik málo povídek, novel a básní).

Tyto preference spolu s orientací k lidovým masám se projevy také vydáváním překladů z folklórních látek a lidové literatury obecně. V tomto bodě však již bylo možné navazovat na předválečnou překladatelskou tradici vycházející zejména z práce Felixe Tauera, ale také například Aloise Musila.

Překládala se rovněž díla filozofická s důrazem na racionální složku, tak aby konvenovala dobovým ateistickým zásadám. Jak píše Karel Petráček: „Byla to odpověď na běžný názor, že Východ je říší náboženství a citu.“ (cit. podle Petráček 1984: 12) Jako „důkazní materiál“ zde mohla velmi dobře posloužit jak větší část díla Avicennova, tak „philosophus autodidactus“ *Živý syn Bdícího*.

V řadě případů se udržuje předválečná praxe propojení činnosti překladatelské s činností vědeckou, jak je to dobře patrné zvláště v díle Karla Petráčka věnovaném lidové literatuře. Stále je viditelná tendence čtenáře v první řadě poučit a informovat o vzdálené kultuře, a teprve potom tlumočit vlastní text. Určitý odklon v tomto ohledu představují časopisecké překlady moderních povídek, které již usilují o zprostředkování literárních kvalit a nezabředávají tolik do výkladu reálií, důvodem jsou však také technické parametry, které u kratších textů neumožňují doplnit bohatý poznámkový aparát. Orientaci na literární, nikoli informační hodnoty textu jasně ukázaly především překlady a studie publikované v časopise *Světová literatura*.

Také je důležité připomenout, že celá překladatelská tvorba tohoto období byla dílem velmi malé skupiny orientalistů: Karla Petráčka, Rudolfa Veselého, Věry Kubíčkové, Ivana Hrbka, Jarmily Štěpkové a Felixe Tauera, který vydal několik svých starších překladů z *Tisíce a jedné noci* (kratší překlady v časopisech publikovali také Svetožár Pantůček, Milan Fiedler, Soňa Krátílová a Eva Petráčková a na konečné podobě překladů poezie se podíleli František Hrubín, Jana Štroblová, Dušan Zbavitel, Jiří V. Svoboda, Adolf Kroupa a Ludvík Kundera).

5. 2 Překlady 1961–1970

5. 2. 1 Knižní

V tomto období se český čtenář seznamuje se dvěma významnými osobnostmi moderní egyptské literatury – Táhá Husajnem a Nagíbem Mahfúzem. Roku 1964 vydává SNKLU v edici *Světová literatura* Husajnovu novelu *Volání hrdličky* v překladu Ivana Hrbka. Dílo Nagíba Mahfúze představil roku 1968 Jaroslav Oliverius svým překladem románu *Skandál v Káhiře*, který vyšel v nakladatelství Odeon.

O další dvě položky se rozrostly také arabské příspěvky do „klasické“ edice *Živá díla minulosti*. První z nich byl cestopis Ibn Battúty *Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 až 1354*, který vyšel roku 1961 opět v překladu Ivana Hrbka. Druhým dílem přispěl Karel Petráček, který ve spolupráci s Janou Štroblovou přeložil staroarabskou romanci *Román o Antarovi*. Tento překlad vyšel v roce 1968.

Jistě nepřekvapí, že ze scény nemizí ani příběhy *Tisíce a jedné noci* v Tauerově překladu. V letech 1961 a 1963 Československá akademie věd čtenářstvu dodala poslední dva díly z druhého kompletního vydání započatého ještě v letech padesátých. Odeon pak roku 1967 vydává další výbor doplněný o nové, v češtině do té doby nepublikované příběhy, a to pod titulem *Z vyprávění Šahrazádiných*.

Z poezie překládá znovu Karel Petráček s Janou Štroblovou. Výbor z děl straoarabských básníků doby islámské i předislámské vydala roku 1966 pod názvem *Džbán žízně: Stará arabská poezie* Mladá fronta.¹⁸

V Hrbkově a Petráčkově práci *Muhammad*, která vyšla roku 1967 v edici *Portréty* nakladatelství Orbis, lze na str. 147-196 najít několik kratších překladů z Koránu. Připravil je Petráček, ale, jak sám uvádí, jedná se o úpravu Nyklovoy verze spíš než o vlastní překlad. Nyní však se zřetelem na čtivost a srozumitelnost místo „doslovného překladu.“ (Hrbek – Petráček 1967:147) Pro účely této publikace volí vědecké, tedy chronologické uspořádání súr (kapitol), které se neshoduje s formálním kanonickým pořádkem.

¹⁸ Mimo oblast překladu stojí za zmínku dvousvazková publikace *Slovník spisovatelů: Asie a Afrika*, kterou zpracoval kolektiv autorů pod vedením Jaroslava Průška. Vyšla roku 1967 v Odeonu. Jedná se o biograficko-bibliografickou příručku, první svého druhu v populárně naučné literatuře, a to nejen u nás, ale i v zahraničí. Ve sledovaném období vyšla také dvoudílná vysokoškolská skripta věnovaná pouze arabské moderní literatuře. První díl (*Arabská moderní literatura I*, pod redakcí Karla Petráčka zpracovali I. Hrbek, S. Krátílová, J. Oliverius, S. Pantůček, R. Veselý a E. Zúbková) je z roku 1962, druhý (*Arabská moderní literatura II*, pod redakcí Karla Petráčka zpracovali L. Drozdík, M. Fiedler, E. Guttmanová, A. Konarovský, Z. Klivická, S. Krátílová, J. Oliverius, S. Pantůček, Š. Bahbúh) z roku 1964.

Pro úplnost je možné dodat, že v roce 1960 v SNKLU vychází také další překlad z díla alžírského frankofonního autora Mohammeda Diba, a to *V kavárně* v překladu Františka Štuříka a *Africké léto*, které vyšlo roku 1962 tamtéž v překladu Evy Outratové. *Noční rozhovor* od Dibova krajana Maleka Haddada překládá rovněž z francouzštiny Břetislav Štorm (Mladá fronta, 1964).

5. 2. 2 Časopisecké

Z moderní literatury se na stránkách *Nového Orientu* se v tomto období objevují tito autoři: Muhammad Ibráhím Dakrúb v překladech Rudolfa Veselého a Svetozára Pantůčka, Júsuf Idrís v překladu Jaroslava Oliveriuse, Abdalmalik Núrí v překladu Rudolfa Veselého a Husajna al-Ámila, iráčtí básníci Abdalwaháb al-Bajátí v překladu Karla Petráčka a Sa'dí Júsuf v překladu Heleny Justové a egyptské verše inspirované T.S. Eliotem od Saláha Abdassabbúra, jehož tvorbu překládal Karel Petráček. Dále zde vycházejí ukázky ze starších literárních památek – od al-Ahwase al-Ansáriho (překlad Karel Petráček), Lukmána (překlad Bohumila Šretrová), Buzurga bin Šahrijár (překladatel neuveden), Antary ibn Šaddád (překlad Karel Petráček a Jana Štroblová), Usámy ibn Munkiz (překlad Rudolf Veselý) a al-Haríriho (překlad Marie Tauerová) – a několik textů z lidové literatury (u těch se jako překladatel uplatnil ponejvíce Šaríf Bahbúh). Z moderních arabských autorů je zde zastoupen i Chalíl Džibrán (1969, č. 4, str. 106-110) v Pantůčkově překladu z angličtiny.

Ve *Světové literatuře* se ve sledovaném období přímé překlady z arabštiny sice neobjevují, jiné orientální jazyky však zastoupeny jsou a není opomenuta ani kultura v současném Orientu jako téma. V pátém čísle z roku 1966 (str. 188-211) vychází zajímavý záznam diskuse šesti orientalistů *Čtyři rozpravy o cestách asijských literatur k modernosti*. Zastoupeny jsou literatury čínská (Zlata Černá, Oldřich Král, Berta Krebsová), perská (Věra Kubíčková), japonská (Miroslav Novák) a bengálská (Dušan Zbavitel). Severní Africe se věnuje článek Marcely Salivarové *Národní koncepce moderní společnosti v zemích Maghrebu* (1969, č. 2, str. 238–240).

5. 2. 3 Analýza období 1961–1970

V šedesátých letech pokračuje trend z předchozího období v tom smyslu, že arabská literatura je prezentována jako moderní a současná, přičemž starší klasické texty rozhodně nejsou upozaděny, ztrácejí pouze monopol na reprezentaci celé arabské literární tvorby.

Na rozdíl od titulů přeložených v padesátých letech knižní překlady z tohoto období již postrádají složku výraznější politické angažovanosti. Oba prozaické texty, *Volání hrdličky* i *Skandál v Káhiře*, sice obsahují společenskou kritiku, nicméně už se nejedná o prvoplánově zobrazený třídní útlak jako v románu *Země* (přeložen 1958), nýbrž obecnější společenské a morální problémy; v prvním případě je kritizováno tradiční postavení ženy, ve druhém ztráta morálních hodnot při honbě za ziskem a postavením.

Entuziasmus, jímž byla práce mladé generace orientalistů v poválečném období prodchnuta (entuziasmus nepochybně upřímný, jak jej popisuje Petráček (např. 1984:11)), je v tomto období spíše než v činnosti ryze překladatelské přítomen v hlubším studiu moderní arabské literatury.

Je příznačné, že časopisecky publikované překlady reflektují knižní publikace. V šedesátých letech jsou to např. Petráčkovy kratší překlady *al-Ahwase al-Ansáriho* a *Antary ibn Šaddád v Novém Orientu*, které souvisí s dvěma knižními tituly od téhož překladatele – *Džbánem žízně* a *Románem o Antarovi*.

Nadále platí, že na překladech z arabštiny se soustavně podílí jen několik málo jednotlivců. V případě rozsáhlejších překladů jsou to zejména Ivan Hrbek, Karel Petráček a nyní nově také Jaroslav Oliverius. Kratší texty dále překládají především Rudolf Veselý a Svetožár Pantůček, poprvé se zde setkáváme se jménem syrského překladatele Charifa Bahbouha (uváděno také v podobě Šaríf Bahbúh), pozdějšího zakladatele orientálního nakladatelství Dar Ibn Rushd.

5. 3 Překlady 1971–1989

5. 3. 1 Knižní

Moderní arabskou prózu v tomto období reprezentuje opět egyptská tvorba, román *Knihy dní* od českému čtenáři již známého literáta Táhá Husajna z roku 1974 (jedná se o Petráčkův jediný knižní překlad moderní arabské prózy, vydalo nakladatelství Odeon), dále povídky palestinského autora Ghassána Kanafáního, které pod titulem *Muži na slunci a jiné povídky* do češtiny přeložil Ivan Hrbek (Svoboda, 1982), a významný súdánský román od Sáleha at-Tajjiba *Cesta na sever* v překladu Svetozára Pantůčka (Odeon, 1986).

Zcela zásadní překladatelským počinem tohoto období však byl především překlad Koránu z pera Ivana Hrbka, který poprvé vyšel v odeonské edici *Živá díla minulosti* roku 1972. V podkapitole 2.2 již byli zmíněni dřívější překladatelé Koránu, tedy Ignác Veselý a především Alois Richard Nykl, jehož verze byla až do vzniku Hrbkova překladu vnímána jako nejautoritativnější. Ivan Hrbek k překladu přistoupil jinak než jeho předchůdci, volil civilnější výrazové prostředky než Nykl (dle mnohých tak textu ubral na působivosti), usiloval především o srozumitelnost výsledného textu dosaženou s co největší věcnou přesností. V tomto smyslu Hrbek navazuje na přístup, který zvolil Petráček při překladu ukázek z Koránu pro účely výše zmíněné společné práce *Muhammad*. Text vybavil bohatým poznámkovým aparátem a historickým úvodem. Nejnovátorštějším momentem jeho práce je však skutečnost, že místo kanonického pořádku súr (kapitol) přistoupil k méně častému chronologickému uspořádání, které by mělo autentičtěji zachytit jak návaznost zjevení, tak vývoj Muhammadova uvažování o uspořádání náboženské obce. Posouzení kvalit tohoto překladu je úkolem pro islamology, případně odborníky na dobové reálie. Faktem zůstává, že Hrbkova verze je dodnes nejrozšířenějším a nejcitovanějším českým převodem posvátné knihy islámu. Později vyšla ještě v roce 1991 (Odeon) a 2000 (Academia), v roce 2007 ji nakladatelství AMS ve spolupráci s TWRA využilo pro rozšířené česko-arabské vydání opatřené dalším komentářem (vyšlo pod názvem *Vznešený Korán*).

Dalšími úctyhodnými příspěvky Ivana Hrbka do edice *Živá díla minulosti* byly *Čas království a říší. Mukaddima*, tedy překlad předmluvy rozsáhlého díla ze 14. století o pojetí dějin lidstva od významného arabského učenice Ibn Chaldúna (vyšlo 1972, tj. téhož roku jako Hrbkův překlad Koránu), a překlad středověkého kulturně-zeměpisného kompendia z 10. století *Rýžoviště zlata a doly drahokamů* od al-Mas'údího, který byl vydán v roce 1983.

Staré literární památky reprezentují také dva překlady vydané v odeonské edici *Světová četba*. První z nich vyšel roku 1971 pod názvem *Knih zkušností arabského bojovníka s křížáky*. Vzpomínky Usámy ibn Munkiz do češtiny přeložil Rudolf Veselý. Takto zpracované téma křížových výprav viděných „z druhé strany barikády“ bylo čtenářsky úspěšné a v roce 2009 se dočkalo opětovného vydání. Druhý překlad českým čtenářům představil klasické dílo adabové literatury (poučné prózy s důrazem na morální aspekty, tentokrát doplněné o prvky humoru) z 9. století, al-Džáhizovu *Knihu lakomců*. Překladačem byl Svetozár Pantůček, který se podobně jako Veselý v překladech doposud věnoval spíš moderní literatuře. *Knih lakomců* vyšla v roce 1975.

Nakladatelství Odeon stálo i za novým kompletním vydáním Tauerova překladu *Tisíce a jedné noci*. Celkem pět dílů vyšlo v období 1973-1975 (první a druhý díl 1973, třetí a čtvrtý díl 1974, pátý díl 1975). Jedná se o poslední kompletní edici, která vyšla ještě za překladatelova života. Pátý díl ve svém závěru obsahuje *Pouť staletími o příbězích Tisíce a jedné noci, jejich původu, vývoji, dochování a překladech*, kde Tauer mimo jiné vzpomíná vývoj svých vlastních překladů. Pro účely odeonské edice byl ještě více zkrácen poznámkový aparát, doslov i rejstřík, aby bylo vydání co nejvíce „čtenářské.“ Nakladatel tentokrát trval na odstranění stylistických jednotvárností, které, jak bylo zmíněno výše, Tauer v dřívějších verzích obhajoval a považoval je za prostředek zachycení koloritu. Překladatel pouze uvádí, že k přestylování došlo „na přání nakladatelství.“ (Tauer 1975: 581-584) Je otázkou, do jaké míry s nakladatelstvím souhlasil a do jaké míry jeho požadavkům ustoupil jen nerad.

Karel Petráček v tomto období publikuje své další překlady arabské poezie. Současné arabské básníky (13 arabofonních autorů a také několik francouzsky píšících alžírských básníků) představuje ve výboru *Zelená lampa poezie*, v němž vyšly rovněž některé překlady, které Petráček dříve publikoval časopisecky. Výbor vydalo nakladatelství Odeon roku 1974. V roce 1975 v Československém spisovateli vychází soubor klasické poezie *Cestou karavan*, o dva roky později tamtéž pak *Básníci pouště: Arabská poetika devíti století*, kde překlady doplňují studii o klasické arabské poezii. V roce Petráčkova úmrtí vychází jeho studie o palestinské poezii a překlady básní Mahmúda Darwíše v publikaci *Palestinská je flétna má*, kterou vydala Diplomatičká mise Organizace pro osvobození Palestiny v roce 1987. Ukázku z Darwíšových básní v próze pak do češtiny překládá Luboš Kropáček pod názvem *Deník všedního smutku*, knihu v roce 1988 vydalo nakladatelství Novinář.

Z francouzštiny se překládá tvorba Moulouda Mammeriho - *Zapomenutý pahorek* vyšel roku 1971 v Odeonu v překladu Svetozára Pantůčka, *Opium a hůl* přeložila Věra Švestková (Naše vojsko, 1982) – a Rachida Boudjedry, jehož *Ideální topografii pro vyloženou*

agresi v překladu Luboše Kropáčka vydal v roce 1982 Odeon. Pantůček se severoafrickým literaturám (alžírské, tuniské, marocké a částečně i libyjské) věnuje podrobně ve své práci *Literatury severní Afriky*, která obsahuje řadu překladů ukázek z děl jednotlivých autorů (Panorama, 1978).

5. 3. 2 Časopisecké

Překlady publikované v tomto období v *Novém Orientu* jsou méně početné než v předchozích etapách. V deseti ročnících nevyšel dokonce žádný překlad z arabštiny (jedná se o roky 1974, 1975, 1976, 1977, 1979, 1980, 1982, 1983, 1984 a 1988) a ani většina ostatních ročníků neobsahuje takové množství překladů z arabštiny, jakým časopis mohl pochlubit dříve.

Nejhojněji jsou zastoupeny překlady od Karla Petráčka. Co se týče moderní literatury, pokračoval v překladech básní Saláha Abdassabbúra (např. 1971, č. 3, str. 77, 82), v roce 1971 vydal i překlad veršů Míšala Sulaimána *Sny dospělých* (č. 3, str. 81), pod titulem *Připozdívá se a voda stoupá* publikoval ukázky z tvorby současných arabských básníků (1972, č. 10, str. 302-303) a rovněž vydal několik tématicky propojených souborů ukázek ze staré i moderní arabské poezie (např. směs ukázek ze staré a moderní poezie *Komu loď odjíždějí*, 1973, č. 1, str. 12-14, nebo soubor z klasických žánrů *mu'ammárún, wasíja a hikma Radosti a strasti stáří*, 1971, č. 9, str. 276-277). V Petráčkových překladech sice jednoznačně převládá poezie, nicméně překládal i moderní prózu, v tomto období např. povídky od Abdalwahába al-Bajátího (*O králíkovi a jednotném průkazu*, 1986, č. 7, str. 221) a Mahmúda al-Bajátího (*Dvojník*, 1987, č. 7, str. 218).

Druhým nejplodnějším překladatelem publikujícím v tomto období v *Novém Orientu* je Miloš Mendel, který české čtenáře seznamuje s postavou orientálního lidového šprýmaře Džihy (tento oblíbený filuta, známý též pod jménem Džuhá, k nám však pronikl již dříve, a to prostřednictvím své turecké obdoby, Hodži Nasreddina, jehož dobrodružství překládal Jan Rypka, viz výše). V *Novém Orientu* šlo o dva překlady z let 1978 a 1981, v roce 2004 pak vydal rozsáhlejší překlad knižně pod názvem *Tucet tváří Nasreddinových*. Ze současné tvorby Mendel přeložil povídku palestinského autora Ghassána Kanafáního *Kocour* (1985, č. 10, str. 314-315), *Jak přišel Džábir k tetování* od Jahjá at-Táhira Abdalláha (1986, č. 2, str. 59-60) a *Kouzlo nenadálosti* Šaukího Baghdádího (1987, č. 4, str. 109, 119, 124). Podílel se též na překladech moderní kurdské poezie (s Abdalkádirem Dílanem, 1989, č. 3, str. 82-84).

Dva překlady moderní arabské prózy publikoval Svetozár Pantůček (Mustafá al-Fersí: *Cvrčkova smrt*, 1972, č. 6, příl. str. 1-2; Saláh al-Garmádí: *Čistič bot*, 1972, č. 6, příl. str. 3-4),

po jednom pak Charif Bahbouh (Mahmúd Tajmúr: *Al-Darfil*, 1973, č. 4, str. 123-124) a František Ondráš (Nagíb Mahfúz: *Pod deštníkem*, 1989, č. 10, str. 317-318). V překladu Vladimíra Davidoviče vychází ukázky z tvorby moderního syrského básníka Nizára Kabbáního pod názvem *Z knihy lásky* (1987, č. 2, str. 54-55).

Ve *Světové literatuře* se překlady z arabštiny nadále objevují relativně často. Překladatelka Jana Čermínová (provdaná Petrová) na stránkách tohoto časopisu vydává několik překladů ze současné literatury států severní Afriky. Většina z nich je však dílem frankofonních autorů, a tedy přeložená z francouzštiny. Jedinou výjimku v tomto směru představuje překlad úryvku z tuniského románu *Můj podíl na obzoru* od Abdelkadera Ben Šejch. Jedná se o recenzi s ukázkami, kterou Čermínová doplnila také o ukázkou rozhovoru s autorem (1972, č. 6, str. 177-191). Z francouzsky psané arabské literatury v tomto období pro *Světovou literaturu* přeložila např. Maleka Haddada, Moulouda Feraouna nebo Alberta Memmiho. Frankofonní arabské autory pro toto periodikum překládali také Svetozár Pantůček (Zahar Hacène Farouk) či Jarmila Friedlová (Andrée Chedidová). Pantůček překládal i z angličtiny. V poznámce 14 již byly zmíněny jeho četné anglicko-české překlady Chalíla Džibrána, které vycházejí i ve *Světové literatuře* (1975, č. 3, str. 108-128). Byl ovšem rovněž erudovaným překladatelem z arabštiny. Ve sledovaném období a periodiku vycházejí jeho překlady z díla syrského prozaika Abdassaláma al-Udžajlího: *Sítě, Útěk před smrtí a Žáby* (1974, č. 1, str. 155-174).

Karel Petráček se ve svých překladech opět věnuje zejména poezii. Ve třetím čísle z roku 1972 (str. 55-79) vychází jeho *Barometr arabské poezie*, do něhož zahrnul také francouzsky píšící básníky. V *Barometru...* jsou zastoupeny verše Saláha Abdassabúra, Abdalwahába al-Bajátího, Ahmada Abdalmu'tího Hidžázího, Fadwá Túqán, Míšala Sulaimána, Malika Haddáda, Husaina Bú Záhir, Zehora Zerariho a Muhammada Díba. Nezapomíná však ani na starší arabskou poezii, tentokrát z Andalusie. Vlastním překladům, které vyšly pod názvem *Pravidla sladkého umírání. Arabská andaluská milostná poezie*, předchází Petráčkova úvaha o možných kořenech trubadúrské poezie v arabské lyrice 1978, č. 3, str. 121-127). Dále se zabýval básněmi ryze aktuálními – poezií palestinského odporu. V příspěvku *Poezie palestinského odporu* (1981, č. 5, 129-139) vedle sebe staví básníky, kteří tvoří poezii jako „výsostnou sféru vzdělaných elit“ (Adonis, Badr Šákir as-Sajjáb), a básníky okupovaných území, kteří opět píší poezii pro všechny (Taufík Zajjád, Samíh al-Kásim, Mahmúd Darwíš). *Nářky a naděje Palestiny* je název souboru překladů z básní Samíha al-Kásima, který Petráčkovi vyšel v roce 1985 (č. 2, str. 36-42). Tvorbu Taufíka Zijáda blíže představují překlady pod titulkem *Kronika a Rozum palestinského odporu* (1986, č. 2, str.

194-202). Netradiční pohled na arabskou literaturu zprostředkovává článek *Od vimanů k indonéskému výzkumnému středisku (ukázky vědeckofantastické tvorby asijských autorů)* (1986, č. 6, str. 114-149, arabská část od str. 142). Petráček zde uvažuje o žánru sci-fi v arabské literatuře, a úvahy doplňuje vlastními překladovými ukázkami; Ibn Sínovým *Ptákem a Historkou o rybě, která rozumí všem jazykům* od Emila Habíbiho (z jeho díla pocházejí také v Petráčkově studii použité úryvky z *Podivuhodných okolností zmizení Šťastného Otce Neštěstí*).

Ivan Hrbek do *Světové literatury* přispěl překladem současné palestinské novely *Návrat do Hajfy* (1975, č. 6, str. 130-156), jejíž děj se odehrává po válce roku 1969. Její autor Ghassán Kanafání, který v roce 1972 zemřel při atentátu připraveném izraelskou rozvědkou, byl tehdy označován za nejvýznamnějšího palestinského prozaika.¹⁹

Aktuální události měly zřejmě vliv i na překládání díla Nagíba Mahfúze, který v říjnu 1988 jako první Arab získal Nobelovu cenu za literaturu. Jeho povídku *Láska ve stínu pyramid* pro *Světovou literaturu* přeložila Anna Soukupová, předmluvu k ní napsal Jaroslav Oliverius (1989, č. 4, str. 31-45).

Moderní poezii překládá Vladimír Davidovič. V jeho příspěvku *Arabská žena v zrcadle poezie* (1988, č. 6, str. 127-134) jsou zastoupeny básně Nizára Kabbáního a Fadwá Túkán.

5. 3. 3 Analýza období 1971–1989

Období 1971-1989 bylo velmi plodné na překlady zásadních děl klasické literatury, ať už to byla lidová *Tisíc a jedna noc* či al-Džáhizova *Knihla lakomců*. Obdivuhodný byl zejména přínos Ivana Hrbka, který přeložil Ibn Chaldúnovu *Mukaddimu*, al-Mas'údího *Rýžoviště zlata a doly drahokamů*, a především českým čtenářům zpřístupnil text *Koránu*. Zároveň ovšem překládal i moderní prózu.

Knižní i časopisecké překlady dokládají markantní zájem o palestinskou tvorbu, který velmi pravděpodobně souvisel s aktuálními událostmi na Blízkém východě. Literární reflexe tragédie, kterou prožívali lidé na okupovaných územích, nebyla proti mysli ani tehdejší politické reprezentaci. Přímá i nepřímá kritika izraelské (imperialistické) agrese jí naopak

¹⁹ Palestinská próza (výše zmíněný Hrbkův překlad Kanafáního a Petráčkovy překlady Habíbiho) našla uplatnění i v pořadech Československého rozhlasu. Byla vysílána v letech 1982 a 1983. V roce 1983 v rozhlase zazněly také Petráčkovy překlady palestinské a irácké poezie. Orientaci na toto médium Petráček připisuje snížené možnosti publikace překladů v *Novém Orientu*. (1984:14, 42)

přišla vhod. Nejen pro překlady z palestinské tvorby je příznačné, že se komentáře či předmluvy obvykle snaží zasadit text do „vhodného“ politického kontextu. Tento aspekt je snad nejkřiklavější právě v případě palestinského literáta Ghassána Kanafáního, u nějž se zdůrazňuje fakt, že se stal obětí atentátu zosnovaného izraelskou rozvědkou. Dále se v komentářích často (s různou intenzitou prakticky v celém období 1948-1989) vyzdvihuje obecně motiv boje proti koloniálnímu (imperialistickému) útlaku, který lze poměrně snadno vztáhnout k velké části moderní arabské tvorby.

Reakcí na nedávné dění byly i dva časopisecké překlady Nagíba Mahfúze z roku 1989, kterému byla na podzim předchozího roku udělena Nobelova cena za literaturu. Díky knižně publikovanému *Skandálu v Káhiře* z let šedesátých však již tento autor nebyl českým čtenářům neznámý.

Petráčkův překlad *Knihy dní* (1974) od dalšího moderního „klasika“ egyptské prózy Táhá Husajna naopak vyjadřuje průběžný vývoj práce překladatelů nezávisle na trendech jednotlivých období. Zde je to jasně vidět, uvědomíme-li si, že ukázky z tohoto překladu Petráček uveřejnil ve *Světové literatuře* a *Novém Orientu* ještě v padesátých letech.

5. 4 Překlady 1990-2005

5. 4. 1 Knižní

Úmrtím Karla Petráčka (†1987) a Ivana Hrbka (†1993) utrpěl český překlad z arabštiny těžko nahraditelnou ztrátu. Nejplodnějším překladatelem tohoto období byl již z dřívějších etap dobře známý Svetozár Pantůček. Také o tuto osobnost však česká orientalistika záhy přišla (†2000) stejně jako o nadějněho překladatele z mladší generace Jaromíra Hajského (†2003).

Pantůček i Hajský své překlady publikovali v nově vzniklém nakladatelství Charifa Bahbouha Dar Ibn Rushd (založeno 1991). Významným počinem, který českým čtenářům přiblížil současnou arabskou literaturu, byly především jejich povídkové soubory z děl různých autorů; v Pantůčkově překladu *Moderní tuniské povídky* (1996), *Moderní syrské povídky* (1997, kniha následujícího roku získala čestné uznání v rámci překladatelských cen Josefa Jungmanna), *Moderní alžírské povídky* (1999) a *Moderní marocké povídky* (1999) a *Svátek na zemi. Moderní libyjské povídky* (2003) přeložené Jaromírem Hajským. Dar Ibn Rushd vydal také překlad „kafkovského“ díla současného egyptského prozaika Sun'alláha Ibráhima *Komise* v překladu Ondřeje Beránka (2005). V knižních překladech pak už arabskou

moderní prózu reprezentuje pouze povídka od Egypt'ana Muhammada Mustagába *Hořící kamenolom* ze souboru *Africká čítanka* (Gutenberg, 2003), kterou přeložil František Ondráš.

Dar Ibn Rushd stál i u stěžejního překladatelského počínu tohoto období v oblasti klasické literatury, totiž překladu bajek *Kalíla a Dimna* od Jaroslava Oliveriuse. Tento text, či spíš jeho přibližný obsah, se k českým čtenářům dostal již roku 1528 ve verzi Mikuláše Konáče z Hodiškova *Pravidlo lidského života* (jednalo se o překlad *Directorium humanae vitae* Jana Capuy). Že šlo o text mezi vzdělanci známý a respektovaný dokládá skutečnost, že se o něj ještě v 18. století zajímal Josef Dobrovský. (Bečka 1996:13) Klasikou z jiného soudku byla další publikace z produkce Dar Ibn Rushd, překlad „arabské kámásútry“ *Zahrada vůně pro potěchu mysli* Šejcha Muhammada an-Nafzávího, který připravil opět Pantůček. Kniha vyšla roku 2001, tedy až po smrti překladatele. Jiné svébytné téma představuje práce Bronislava Ostránského *Arabská oneirokritika ve středověku a v současnosti* (Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2005), v níž jsou zahrnuty delší překlady z děl středověkých vykladačů snů Muhammada Ibn Sírín a 'Abdalghaního an-Nábulusího.

Nakladatelství Vyšehrad pak roku 2005 vydává překlad al-Ghazzálího *Zachránce bloudícího* od Luboše Kropáčka. Tento traktát do českého překladu z arabštiny po delší době opět přivádí filozofické spisy. Připomeňme, že tento žánr byl zastoupen naposledy v padesátých letech (překlady od Hrbka, Štěpkové, Kubíčkové a Petráčka). Krátké překladové ukázky z textů nejruznějších osobností spojených s islámem Kropáček publikoval již ve své práci *Duchovní cesty islámu* (Vyšehrad, 1993). Poznání arabské islámské filozofie a mystiky (doposud byla pozornost soustředěna na mystiky perské) rozšiřuje rovněž Ostránského publikace *Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky* (Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2004), která sice není primárně překladová, avšak také ona obsahuje řadu překladových ukázek, tentokrát z díla Muhjiddína ibn 'Arabího, a je užitečná pro překlad termínů z oblasti islámské mystiky.

V oblasti překladů poezie je ztráta Karla Petráčka nejcitelnější. Nicméně ani tento žánr, který v arabské literatuře hraje zásadní roli, není v porevolučním období opomíjen. Petráčka zde částečně zastoupil Jaromír Hajský, v jehož překladu vycházejí ukázky z tvorby moderních básníků, Nizára Kabbáního a Muhammada aš-Šarafího. Výbor z díla prvního jmenovaného vydává v roce 2000 Dar Ibn Rushd pod názvem *Nizár Kabbání: kníže lyriků, básník pro všechny*. V Hajského publikaci o aš-Šarafím *Příběh básníka ze země královny Bilkís*, kterou v roce 2002 vydalo nakladatelství Babylon, překlady veršů tohoto jemenského básníka spíš doplňují vlastní text.

Ve sledovaném období významnou složku překladové tvorby představují lidové látky, pohádky a přísloví. Většinou nelze mluvit přímo o překladech, protože jde převážně o parafráze či jinak upravené verze originálů. Konkrétní původní texty u nich zpravidla nejsou uvedeny, proto se lze pouze domnívat, že (vzhledem k tomu, že je sestavovali odborníci, znalci obou jazyků) se znění originálu drží důsledněji než jiné „variace na arabské téma.“²⁰ Toto platí o několika publikacích sestavených Charifem Bahbouhem pro nakladatelství Dar Ibn Rushd, např. *Arabská přísloví a mudrosloví* (1991, s R. Bahbouhem; obs. souběžný text v arabštině), *10+1 arabská pohádka* (1993), *Tajemství pěti bran* (1993, s H. Bičovskou), *Moudrost starých Arabů* (1995, s M. Stejskalem), *365+1 arabské mudrosloví* (2001, s M. Bahbouhovou; obs. souběžný text v arabštině) a dvou výběrech z pohádek upravených a převyprávěných Svetozárem Pantůčkem: *Zakletý sultán – arabské pohádky* (Najáda, 1993) a *Mořská víla a jiné arabské pohádky* (Delta, 1995). Řečené se však do určité míry vztahuje i na publikaci Miloše Mendela *Tucet tváří Nasreddinových* (Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2004), která je sestavena na základě arabských, ruských a jiných blíže nespecifikovaných předloh. V případě lidové literatury je třeba opětovně zmínit také Tauerův překlad *Tisíce a jedné noci*, který v tomto období vychází znovu v pětisvazkové edici, tentokrát v nakladatelství Ikar v letech 2001-2002.

Dodnes hojně vychází dílo Chalíla Džibrána, které z velké části překládá Svetozár Pantůček. Jedná se však o překlady anglických verzí Džibránových textů. Džibrána vydávají nakladatelství Dar Ibn Rushd, Vyšehrad či Trigon (podrobněji viz poznámka 14).

S moderní arabskou literaturu české publikum dále seznamují teoretické práce *Moderní literatury arabského Východu* Jaroslava Oliveriuse (Karolinum, 1995) a Ondrášova *Moderní egyptská próza v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století* (SET OUT, 2003), která obsahuje i několik překladových ukázek. Pro zájemce o klasickou literaturu v Brně vychází Oliveriusův *Svět klasické arabské literatury* (Atlantis, 1995)

5. 4. 2 Časopisecké

Počet překladů z arabštiny v *Novém Orientu* je ve sledovaném období vyšší než v „chudých“ sedmdesátých a osmdesátých letech. Nejpočetnějšího zastoupení se dostává moderním prozaickým textům.

²⁰ Zde srovnáme s překlady Felixe Tauer, které, ač také obsahují přitažlivou orientální látku lákající ke čtenářsky atraktivnější parafrázi, věrně kopírují původní znění textu.

I na stránkách *Nového Orientu* je vůdčí překladatelskou osobností Svetozár Pantůček. Publikuje zde několik překladů z anglických textů Chalíla Džibrána (např. 1991, č.6 a 9, 1994, č. 2), ale také řadu překladů z arabštiny, v nichž se soustředí převážně na moderní prózu. Z moderních arabských autorů se v těchto Pantůčkových překladech objevují následující: Zakarijá Támir (1990, č. 6, str. 188-190; 1996, č.9, str. 353-354; 1999, č.2, str. 53-55), Azzeddín al-Madaní (1995, č.3, str. 112-113), Mahmúd al-Mes'adí (1995, č.8, str. 308-310), Mustafá al-Fersí (1996, č.6, str. 229), Kúlít Suhajl Chúrí (1997, č.4, str. 153-155 a 1998, č.9, str. 345-347), Hasan Nasr (1997, č. 10, str. 388-391), Ahmad Munauvar (1998, č. 3, 111-114), Ulfa al-Idlíbí (1998, č. 7, str. 260-263), Emílí Nasrulláh (2000, č. 2, str. 70-72) a Taufík al-Hakím (jeho *Lidé z jeskyně* vyšli jako samostatná 64stránková příloha *Nového Orientu* v letech 1991-1992).

Moderní arabské autory v tomto období dále překládají Zdeněk Müller (Abdalwaháb al-Bajátí: 1991, č. 8, str. 254-255 a 1991, č. 10, str. 314-315), Andrea Hamouzová (Nátiq Chulúsí: 1995, č. 1, str. 22-24; Alí ad-Du'ádží: 1995, č. 1, str. 24-25), František Ondráš (Abd al-Hakím Kásim: 1998, č. 8, str. 309-311), Daniel Boušek ve spolupráci s Jindřiškou Zajíčkovou (Nizár Qabbání: 2002, č. 2, str. 54), Ondřej Beránek (Zakarijá Támir: 2002, č. 7, str. 246-248; Júsunf aš-Šárúní: 2004, č. 2, str. 53-55; Fu'ád at-Takarlí: 2005, č. 4, str. 49-50), Mariem Aliová (Abdelhamid Benhedougga: 2003, č. 4, str. 169-174), Iva Pezinská (Ámál Músá: 2003, č. 5, str. 226-228), Luboš Kropáček (Mahmúd Darwíš: 2004, č. 2, str. 57) a Petr Kubálek (Ibráhím al-Kúní: 2005, č. 4, str. 49-50). Kubálek za svůj překlad získal čestné uznání v soutěži Jiřího Levého, která je určená mladým překladatelům.

Do sféry folklórních látek spadají příspěvky *Tuniské hádanky* v Pantůčkově překladu (1991, č. 1, str. 25) a *Čemu se smějí Arabové* od Miloše Mendela (1996, č. 5, str. 187-191). Klasickou literaturu reprezentuje takřka legendární postava bajkáře Lukmána. Jedna z jeho bajek vyšla v Pantůčkově překladu pod titulem *Z Lukmánových bajek: Gazela* (1991, č. 9, str. 281).

Ukázku z významného spisu středověké islámské mystiky pak přináší Bronislav Ostřanský v textu *Qušajrího Traktát – perla súfijského písemnictví* (2004, č. 4, str. 45-48). Tuto oblast Ostřanský později bohatě rozvinul v knižní publikaci z roku 2008 *Hledání skrytého pokladu* – antologii komentovaných překladů z děl výrazných osobností islámské mystiky al-Džurdžáního, al-Qušajrího, Ibn 'Arabího a al-Hudžwírího.

Světová literatura je v tomto období zastoupena pouze sedmi ročníky (přestala vycházet roku 1996), přičemž poslední dva obsahují místo dřívějších šesti pouze tři čísla. Je pochopitelné, že

se toto periodikum snažilo dohnat dluh vůči těm významným autorům a dílům světové literatury, která nemohla být dříve otištěna z ideologických důvodů. Už v prvním porevolučním ročníku *Světové literatury* se proto setkáváme např. s Alexandrem Solženicynem či s meziválečnou českou surrealistickou skupinou. Z orientálních kultur v tomto období vychází ponejvíce tvorba japonská. Arabská literatura se zde neobjevuje. Lze uvažovat o tom, zda se tak stalo spíš z hladu po dříve zakázaných autorech, proto, že arabská literatura mohla být do jisté míry chápána jako vlajková loď bývalého režimu, nebo jednoduše kvůli postupnému útlumu činnosti tohoto kdysi tak ambiciózního periodika.

5. 4. 3 Analýza období 1990–2005

Ve srovnání s předchozími obdobími přináší porevoluční etapa několik nových rysů. Stránky *Světové literatury* bezděky ilustrují skutečnost, že krátce po revoluci musí arabská literatura na knižním trhu čelit mnohem pestřejší a lákavější konkurenci v podobě dříve zakázaných děl či autorů. Snaha dohnat zameškané působí v její neprospěch a v očích nakladatelských domů už jí nepomáhá ideologická protekce. Leccos se však podařilo překlenout díky vzniku nakladatelství Dar Ibn Rushd, které sice částečně profituje z orientalistických evergreenů (pohádky, přísloví, obraz smyslné Arábie), ale především umožňuje publikaci překladů z moderní i klasické literatury, čehož se arabisté snaží využít (viz povídkové sbírky v překladech Pantůčka a Hajskeho, Beránkova *Komise* nebo Oliveriusova *Kalíla a Dimna*).

Co se týče obsahu překládaných děl, i zde si lze všimnout změny. Dříve by patrně těžko mohla knižně vyjít díla jako *Komise* Sun'alláha Ibráhima (arabsky 1981) s jejím kafkovským líčením nevyzpytatelné všemocné byrokracie. Zajímavé je také srovnání překladů z filozofie a náboženství, které se začínají dostávat ke slovu častěji a v širším kontextu. Zatímco v padesátých letech záměrně vycházejí díla racionálního směru, nyní se objevuje překlad al-Ghazzáliho, který říká, že racionalistická filozofie není všemocná a jistotu přinést nedokáže („Kdokoli se domnívá, že odkrytí pravdy závisí na uspořádaných argumentech, zužuje ve své mysli šíři Boží milosti.“ Citováno z díla al-Ghazzáliho v Kropáčkově doslovu k překladu *Zachránce bloudícího*, str. 98).

Při zhodnocení knižní i časopisecké produkce dohromady lze konstatovat, že v oblasti žánrů má moderní próza pestřejší i početnější zastoupení než v dobách minulých. Snížilo se naopak množství překladů z poezie a klasické literatury, k čemuž do velké míry došlo kvůli ztrátě Karla Petráčka a Ivana Hrbka, kteří právě tyto žánry překládali nejčastěji.

Oproti předchozím letům vzrostl počet publikujících překladatelů. Jen pro *Nový Orient* v tomto období z arabštiny překládá 11 lidí. Příležitost dostávají jak velmi mladí arabisté, jako např. Ondřej Beránek (*1980), tak zkušenější překladatelé.

6. HODNOCENÍ PŘEKLADŮ

Tato kapitola představuje zhodnocení knižních překladů z oblasti arabské moderní prózy publikovaných v období 1945-2005. Hodnocení je zaměřeno pouze na překlady delších prozaických útvarů (románů a novel), nezahrnuje překlady povídek, byť vydaných knižně v rozsáhlejších publikacích, ani žánr poezie v próze. Překlady jsou řazeny chronologicky, od nejstaršího po nejnovější. Každému hodnocení předchází krátké expoé o autorovi, jeho díle a okolnostech vzniku daného překladu.

Vlastní translatická analýza probíhá retrospektivní metodou, tj. nejprve se sleduje překlad, poté originál. Překlad by měl splňovat vlastnosti přirozeně znějícího českého textu, přičemž však lze očekávat zvýšený výskyt jak věcných, tak jazykových reálií, které se následně ověřují v textu originálu. Překladovost (viz podkapitola 3.1) je hlavním bodem této analýzy, a její míra se ověřuje právě na základě reálií. Cílem je zjistit, jakou volí jednotliví překladatelé metodu, zda se snaží spíš čtenáře poučit a reálie mu vysvětlit, či naopak reálie spíš potlačují, aby nebránili plynulosti textu, a především, zda se jim daří najít mezi těmito extrémami rovnováhu a vytvořit funkčně adekvátní literární text.

V přípravné fázi této práce bylo poněkud překvapující zjištění, že takových překladů u nás za celé šedesátileté období vyšlo jenom šest. Podílelo se nich pět překladatelů: Ivan Hrbek, Jaroslav Oliverius, Karel Petráček, Svetozár Pantůček a Ondřej Beránek. Vzhledem k takto omezenému počtu bude těžké oprávněně hovořit o sledování reálného vývoje překladatelské metody, z velké části půjde pravděpodobně spíš o individuální metody jednotlivých překladatelů.

Zdůrazňuji, že záměrem následujícího hodnocení není znevážit překladatelské úsilí kteréhokoli z jmenovaných, nýbrž co možná nejobektivněji (s vědomím, že určitá míra subjektivity je nevyhnutelná) sledovat jejich práci, poukázat na její zdařilé i méně zdařilé momenty, a poskytnout tak současným a budoucím překladatelům náměty k úvaze o jejich vlastní překladové tvorbě.

6. 1 *Země: Egyptský román (al-Ard: Riwája misríja) v překladu Ivana Hrbka*

Román 'Abdarrahmána aš-Šarqáwího *Země* vyšel v Egyptě roku 1954. Jeho překlad z pera Ivana Hrbka vydalo SNKLHU již v roce 1958 (odpovědným redaktorem byl Miloslav Žilina). Jak bylo zmíněno v podkapitole 3.2 (Specifika arabské prózy), aš-Šarqáwího *Země* byla

jedním z prvních románů v arabštině vůbec. Do té doby vznikaly spíše kratší literární útvary; povídky či novely. Autor se snažil překonat dosud největší kámen úrazu arabských romanopisců, tedy zbavit se nadměrného psychologizování, zbytečných episod a udržet děj v pevném rámci. Novátorem byl i ideologicky. Jeho cílem bylo nepsat již o venkově zidealizovaném a prodchnutém sentimentem, nýbrž pravdivě zobrazit život vykořisťovaných feláhů (v období diktatury ve 30. letech). Aš-Šarqáwí se ideově velmi ostře vyhrazoval vůči tvorbě starších autorů jako byli Táhá Husajn či Taufiq al-Hakím. Vyčítal jim jejich „paláce a vily,“ kterými se to v jejich povídkách jen hemží, a zapomíná se při tom na „prostého Egyptřana.“

Politicky se tedy jednalo o dílo aktuální a vhodné, nicméně po stránce literárních kvalit velmi rozporuplné (rozpory se však projevují i v některých autorových myšlenkách). Také překladatel si toto dobře uvědomoval. Vyplývá to například z jeho následujícího postřehu: „Autor pravděpodobně si až na samém konci uvědomil, že by v románu měl být také zástupce dělnické třídy, a proto objevil Kisába, ovšem neuvědomil si při tom, že tato postava je vložena ex post a nikterak nesouvisí s celým předchozím dějem, ba naopak působí rušivě a ubírá celému závěru na účinnosti a pravdivosti.“ (citace Ivana Hrbka podle Oliverius: 102) Ivan Hrbek nebyl jediným překladatelem, který se musel vypořádat s nedostatky původního díla. Ku příkladu Jaroslav Oliverius v doslovu ke svému překladu *Skandálu v Káhiře* otevřeně připouští, že tento román „má řadu nedostatků“ (str. 189) a že celá mladá egyptská literatura je „v mnohém estetickém a formálním ohledu nedokonalá“ (str. 183).

Český čtenář bude mít jistě z knihy smíšené pocity, román na mnoha místech hřeší na jeho trpělivost, pozornost a zájem dozvědět se něco o egyptském venkově. Většina takových nedostatků pramení z nedostatků samotného originálu (díla autora v žánru nezkušeného), ale mnoho z nich lze rovněž připsat na vrub překladateli.

Ivan Hrbek knihu vybavil bohatým poznámkovým aparátem z oblasti reálií života na egyptském venkově, náboženství, historie apod. (objevují se např. baklava, galábije, ifrít, recitovat fátihu, Arabí Paša, Sidkí, ahlan wasahlan, kantár). Chceme-li se dozvědět něco o egyptském venkově, zklamání patrně nebudeme, chceme-li prožít s hrdiny příběh, sledovat jej, porozumět postavám, zažijeme hluboké rozčarování. Překladatel se snaží zachovat místní kolorit do podrobností až akademických, které tak často brání plynulému vnímání textu. U mnoha z nich by daleko lépe než „něco typicky egyptského“ posloužil vhodný funkční ekvivalent z českého jazykového prostředí. Na druhou stranu se lze jen těžko ubránit dojmu, že překlad vznikl velmi uspěchaně. Projevuje se to v nejrůznějších nedůslednostech, např.

v textu se objevuje jak výraz Alláh, tak Pánbůh.²¹ V tomto typu textu (moderní literatura; realistické obrazy ze života na venkově, v nichž primárně nejde o náboženství) by bylo slovo Bůh jak slovníkovým (slovo „iláhun“ – bůh, božstvo – doplněné o určitý člen „al-“), tak plně funkčním ekvivalentem původního Alláh. Přičemž užívání obou výrazů v témže textu považují za nevhodné a matoucí. Představa o tom, že Alláh znamená „něco jiného“ než Bůh, popřípadě, že jde o vlastní jméno, však částečně přetrvává.²² Syntax místy působí nepřírozně (patrně pod vlivem chvatného převodu z arabštiny), což vadí zejména v emotivně vypjatých scénách, které tím ztrácejí spád. Nyní uvedu několik konkrétních příkladů na ukázkách z vlastního textu. První je ze strany 70-71 překladu, 71-72 originálu:

... „Pane, copak není každý muž, který se narodil chlapcem? Ty jsi chlapec a Abdalhádí je chlapec a já jsem chlapec a všichni jsou chlapci. Tak kdo má pravdu, ty nebo on? Tak bratře, jen si sedni!“

Abdalhádí se posadil a zabýval se kroucením cigarety, zatím co Muhammad efendí mával hůlkou a povídal:

„Tak tedy ano, ale ať už neříká chlapče! Ať už nikdo neříká chlapče!“

Abdalhádí si zapálil cigaretu, vyplivl malý kousek tabáku a řekl klidným hlasem, pokoušeje se zkrotit svůj vztek:

„Dobře, Muhammade efendí, máš pravdu. Máš pravdu! Zanechme tedy těch řečí!“

„Tak dost, Abdalhádí, buďte rozumní, dal jsi za pravdu Muhammadu efendímu, a tím jsme skončili. Tak dost, Muhammade efendí!“

Šejch aš-Šanáwí se vracel z mešity a za ním několik mužů; znovu zaujali svá místa na lavici. Hlasy se začaly opět mísit a všichni hovořili o způsobu, jakým se bránit nespravedlivému rozhodnutí vlády. Jeden z mužů navrhl, aby šli k omdovi, avšak šejch Júsuf vykřikl:

- يا سيدى ما كل مولودن ولد .. انت ولد وعبد الهادى ولد .. وأنا ولد .. وكل مولودن ولد .. يا سيدى حقا على يا سيدنا انت وهوه .. يا اخويا اقعده بقى ..

وجلس عبد الهادى .. وانشغل بلف سيجارة بينما كان محمد أفندى يقول وهو يهز المنشة:

²¹ Takto hodnotíme z dnešního pohledu, na překladatelovu obranu je však třeba také dodat, že tento postup v dané době volili i jiní z řad jeho kolegů, ku příkladu Karel Petráček, který ve svém překladu *Nesnází venkovského soudce v Novém Orientu* (1952, č. 5, str. 83-84) běžně užívá slovo Alláh, ale ve formě vokativu se místo něj objevuje Bůh. (srv. „Chraň nás před ní Alláh.“ oproti „Bože převeliký!“). Dalo by se tedy možná hovořit o jakési „dobové normě.“

²² Někteří muslimové například prosazovali, aby se v novém překladu Koránu do češtiny používalo slovo Alláh namísto Bůh, argumentující právě tím, že jejich Bůh se tak jmenuje (informace z přednášek Luboše Kropáčka *Klasický islám*). Podstatně ostřejší spor v této věci vznikl na sklonku roku 2009 v Malajsii, kde katolický týdeník použil slovo Alláh ve významu křesťanského Boha (Čuřík 2010:10-11). Podobné rozmišky jsou však spíš dílem zjištěných emocí, protože nejen filologicky, jak bylo zmíněno výše, ale i z náboženského hlediska by si tyto termíny měly odpovídat, jak se lze oprávněně domnívat na základě následujícího verše z 29. koránské súry *Pavouk*. *Nepři se s vlastníky Písma, leda způsobem nejvhodnějším – a pouze s těmi z nich, kdož nespravedliví jsou. A rcete: „Uvěřili jsme v to, co bylo sesláno vám, a náš Bůh a váš Bůh jedno jsou; a my do vůle Jeho jsme odevzdáni“* (Korán, 29:46), cit. *Korán* (2000), překlad Ivan Hrbek, Praha: Academia.

- أى نعم .. لكن ما يقولش يا ولد .. محدش يقول يا ولد ..
 وأشعل عبد الهادى سيجارته .. وتفل قطعة صغيرة من التبغ وهو يقول بصوت هادىء كاظما غيظه:
 - طيب حقا على يا محمد أفندى .. حقا على .. ما تطولش فى الكلام بقى ..
 وتمتم محمد أبو سويلم:
 - بس بقى يا عبد الهادى .. العقل زينة .. أدي انت انحقيت وخلصنا .. بس يا محمد أفندى ..
 وعاد الشيخ الشناوى من صلاة المغرب .. ووراءه بعض الرجال .. وانخذوا مكانهم على المصطبة ..
 وبدأت الأصوات تختلط وهم يبحثون عن طريقة .. يدفعون بها قضاء الحكومة النازل بهم على فير ميعاد ..
 واقترح أحد الرجال أن يذهبوا الى العمدة .. فضج الشيخ يوسف:

První problém zde vzniká v doslovném převodu hříčky s „chlapcem.“ Překladatel ji řeší vysvětlivkou v závěrečných poznámkách (souvislost walada – waladun). Přesto je však tato hříčka v češtině dost krkolomná. Dějová situace je vyostřená. Šejch Júsuf se snaží uklidnit znesvářené strany. Překlad tohoto typu rytmus scény zpomaluje, vysvětlivka vzadu čtenáři udělá medvědí službu (nemá opodstatnění ani z hlediska reálií, byť tento argument zastánci akademického překladu asi těžko přijmou). Místo doslovného překladu by zde mohla účinněji fungovat např. replika typu „vždyť jsme všichni na jedné lodi ty, já, Abdalhádí i všichni ostatní.“ Nadbytečné a matoucí je z mého pohledu také užití výrazu „omda“, který by bylo v daném textu klidně možné překládat slovem „starosta.“ Postava omdy se v textu vyskytuje často, a bylo by tedy žádoucí, aby se čtenář nemusel při každé zmínce o omdovi vracet k poznámce ve vysvětlivkách, která je v tomto případě mimořádně hutná.²³ Z řečeného by se mohlo zdát, že Hrbek je překladatelem důsledně poučujícím. V určitých pasážích si však i on zřetelně uvědomuje nefunkčnost některých specifických reálií, a dokáže je zobecnit ku prospěchu plynulosti textu, jak je v ukázce vidět na převodu من صلاة المغرب (dosl. „z modlitby při západu slunce“) jako „z mešity.“ Hned poté v téže větě ale naráží na úskalí arabské syntaxe (konkrétně mnohoznačné spojky wa) a dopouští se interference, když překládá doslovně „a za ním několik mužů.“ Česky by mělo být např. „s několika muži.“

Strana 272 překladu, 302-303 originálu:

²³ Viz str. 391: „omda – představený větší obce nebo skupiny osad. Je vybírán z vesnické honorace, musí umět číst a psát a vlastnit nejméně deset feddánů půdy. Je jmenován ma múrem po dohodě s vesnickými boháči. Často je úřad omdy dědičný. Omda reprezentuje svou obec (náhiji) před úřady, odpovídá za pořádek a bezpečnost, pomáhá při rozpisu a vybírání daní, organizuje mobilisaci felláhů na státní práce a vede matriku narozených a zemřelých. Nepobírá plat, avšak má různá privilegia: on i jeho děti jsou osvobozeni od daní z pěti feddánů, od pracovní i vojenské služby. Soustřeďuje velkou moc, které obvykle zneužívá, a byl vždy oporou velkostatkářů a reakčních politických stran.“

Wasífa vykřikla a udeřila se prudce do hrudi; zbledla jako smrt a měla slzy na krajíčku:

„Šejch Ša`bán? Že šejch Ša`bán všechno tohle říkal? Ať mu upadne jazyk, inšá`lláh, jednou na to doplatí! Ach, kdybych ho tak tady viděla!“

Běžela k vratům, ale matka na ni volala, aby se vrátila a byla zticha. Chvilí mlčela a pak řekla smířlivě:

„Nevšímej si těch sprostých řečí! Pánbůh to už zařídí!“

Pak odkryla hlavu a pohlédla k nebesům, řkouc pokorně:

„Ó Panebože...“

وشهفت وصيفة وضربت صدرها بعنف , وغاد لونها , واجهشت بالبكاء وهي تقول :

- الشيخ شعبان ؟ .. الشيخ شعبان هو اللي قال كده .. جاه قطع لسانه ! ان شاء الله ينصاب بريح النقطة ! .. يا حوستي .. آه يا نارى لو أشوفه قدامى دلوقت ..

وانفلتت الى باب الدار , فصرخت فيها تأمرها أن تعود , وتخرس .. وسكنت الأم قليلا , ثم قالت فى اذعان والأوزة تزرق فى يدها :

- اكفى عالخبر ماجور بقى .. لنا رب ..

ثم كشفت رأسها ورفعت وجهها الى فوق وهي تقول فى ضراعة :

- يا رب ! ..

V této pasáži dochází k již zmíněnému střetu reálií – výrazy Pánbůh a Alláh se používají takřka vedle sebe (slovo Alláh se však v celém textu neobjevuje pouze ve formuli inšá`lláh, nýbrž i ve zvoláních jako walláh, Alláh, já Alláh apod.). Chce-li překladatel po vzoru originálu použít dva výrazy (الله , رب), může zvolit Alláh a Pán, případně náš Pán (ve zvolené ukázce tedy „náš Pán to už zařídí“ a „ó, Pane“). Jde o to, aby zde nekolidovala slova Alláh a Bůh, resp. Pánbůh. Typická muslimská zvolání se slovem Alláh lze adekvátně překládat výrazy použitelnými v křesťanském i islámském kontextu, jako Bůh, Pánbůh, proboha, přísambůh apod. (je ovšem třeba dávat pozor na to, aby se v islámském kontextu nedopatřením nevykytlo např. zvolání Ježíši Kriste), anebo výrazy, které s oblastí náboženství nesouvisí vůbec.²⁴ V tomto konkrétním úryvku je užití výrazu inšá`lláh dokonce nadbytečné. Jedinou jeho funkcí zde je to, že upozorní na jazyk originálu. Významově ho plně zastane samotná přací věta. Navíc z české verze není zřejmé, k jaké promluvě se formule vztahuje. V arabštině jsou věty odděleny, takže k této dvojznačnosti nedochází. Naopak nenásilně a funkčně jsou reálie včleněny popisem činnosti rozrušených žen (bití se v prsa, odrývání hlavy).

²⁴ Zde je třeba mít na paměti odlišnou roli náboženství v naší kultuře a v arabském světě, kde neproběhla odluka náboženství od státu, a islám tak postupuje všemi vrstvami každodenního života.

Překlad *Země* byl prvním překladem moderního arabského románu do češtiny. Neměl žádné předchůdce a vznikl v období, kdy si čeští arabisté svou cestu k moderní arabské próze teprve hledali. To je třeba mít při hodnocení na paměti. Těžko zde hovořit o nějaké překladatelské strategii, celkový přístup je nekoncepční. Jsou místa (takových je většina), kdy Hrbek do děje vstupuje jako poučující přednášející a zapomíná, že překládá současný literární text současného autora, jinde postupuje volněji a usiluje o přirozený český text, ale bohužel se často nechá příliš ovlivnit arabskou syntaxí a gramatikou, a v překladu pak vznikají nepříjemné interference. Výsledkem je, že český text zní nepřirozeně a jeho plynulé vnímání ještě znesnadňuje rozsáhlý poznámkový aparát.

6. 2 *Volání hrdličky (Du'á' al-karawán)* v překladu Ivana Hrbka

Volání hrdličky vydané roku 1964 v edici SNKLU *Světová četba* nebylo pro české čtenáře první příležitostí seznámit se s dílem významného egyptského vědce a literáta Táhá Husajna. Předcházely mu dvě kratší překladové ukázky z Husajnovy vzpomínkové *Knihy dní*, které v padesátých letech časopisecky publikoval Karel Petráček.

Táhá Husajn byl příslušníkem generace, které silně levicově orientovaní autoři jako 'Abdarrahmán aš-Šarqáwí v padesátých letech nemohli přijít na jméno. V této době, kdy se vášnivě diskutovalo o úkolech literatury, Táhá Husajn zastával v otázkách třídního boje smířlivější pozice a, jak píše v předmluvě Ivan Hrbek, nedokázal se vymanit ze svých „liberálně buržoazních“ názorů. Nicméně svou dobu buřičství si odbyl rovněž, a to zejména ve dvacátých a třicátých letech. Asi největší poprask vzbudila jeho práce *O předislámské poezii* z roku 1926, v níž zpochybnil původnost této vysoce ceněné literární památky, a autorova odvaha studovat Korán (pro muslimy autentické slovo Boží) jako jakýkoli jiný text. Rozruch kolem jeho knihy přerostl v ostrou celospolečenskou diskusi o svobodě vědy, hrozila dokonce i demise tehdejší vlády. Jeho nekonformní postoje se odrazily i v novele *Volání hrdličky*, kterou dokončil v roce 1934. Zařadil se tak mezi egyptské bojovníky za práva žen. Navázal na myšlenky společenského reformátora Qásima Amína (1863-1908) a román *Zajnab* (1914) od Muhammada Husajna Hajkala, která rovněž kritizuje ponižující postavení ženy v tradiční společnosti.

Dílo Táhá Husajna je jazykově velmi specifické. Jako svrchovaný znalec klasické arabštiny tíhl k vybroušenému stylu, volil neobvyklé výrazy a jeho prózy mají svými zvukovými kvalitami blízko k poezii. Zásadně odmítal používat ve svých textech dialekt, byť

by to mělo být jen v dialozích. Ivan Hrbek tento rys jeho tvorby hodnotí negativně. Poukazuje na to, že se autor takto nejen připravil o důležitý charakterizační prvek, ale také svému dílu ubral na přesvědčivosti. Paradoxně je však možné konstatovat, že většině svých překladatelů (alespoň těm do češtiny) tím práci usnadnil.

Novela *Volání hrdličky* je dílem zkušeného autora, který má svůj styl, dokáže vystavět zápletku a netápe v charakteristice postav. To je první stupeň na cestě k úspěšnému překladu – srovnajme s aš-Šarqáwího *Zemí*. Dále překladateli hraje do karet skutečnost, že *Volání hrdličky* nevyžaduje tolik převodů specifických reálií, neboť děj zde s nimi není tak úzce svázán.

Na první pohled překlad odlehčila absence přebujelého poznámkového aparátu. Ivan Hrbek sice stále lehce tíhne k užívání arabských termínů i v místech, kde by bylo vhodné sáhnout k českému ekvivalentu, avšak nyní to již nepůsobí rušivě. Tím, že místních reálií není mnoho, fungují zde výrazy jako Alláh (který by mohl být nahrazen slovem Bůh) jako podpůrný prostředek „cizokrajného“ koloritu. Sporný je možná výraz ma' múr:

Z nás tří jsem měla největší štěstí a nejlepší osud já; sudba mě zavála jako služku do domu ma' múra – okresního hejtmana. (str. 28)

Když už chtěl překladatel stůj co stůj zachovat arabské označení (poučit čtenáře), a uchýlil k vnitřní vysvětlivce „okresní hejtman,“ mohl jí využít a dále o této postavě psát jako o hejtmanovi. Avšak nestalo se tak, v následujícím textu je označována pouze jako ma' múr. V daném kontextu by se nám jako nejlepší řešení jevil používat od začátku slovo hejtman.

V překladu je patrný posun od staršího přístupu Felixe Tauera (viz výše), který za prostředek zachování koloritu považoval i specifickou syntax. Jistě bychom mohli namítnout, že také překládal jiný typ textu, funkčnost takového postupu však i přesto zůstává přinejmenším diskutabilní. Ivan Hrbek už viditelně necítí potřebu důsledně překládat pro arabštinu typické opakované formule. Je to zřejmé např. v závěru první kapitoly, kde se v originále čtyřikrát opakuje zvolání „لبيك لبيك أيها الطائر العزيز,“ (str. 10-11), které je do češtiny přeloženo s obměnami („Jsem zde, jsem zde, drahé mé ptáče,“ „Zde jsem, zde jsem, drahé mé ptáče,“ „Hle, zde jsem, drahé mé ptáče!“ str. 20-21). Máme za to, že pro češtinu je toto řešení přirozenější, a nepůsobí tak jako (falešné) ozvláštňení.

Přesto i tento překlad na mnoha místech trpí nedůslednostmi v podobě nežádoucích interferencí z arabštiny. V originále na str. 22 například čteme:

و ينتهى إلى صوتك أيها الطائر العزيز , وأنا أسبح فى نوم غير عميق , وأرى من الأحلام صوراً قريبة
مألوفة تمثل لى خديجة وهى تلعب وتدعونى إلى أن أشاركها فى اللعب.

Tuto pasáž Ivan Hrbek překládá:

Tvůj hlas ke mně doléhá, drahé mé ptáče, ještě když pluji v nehlubokém spánku a skrz závoj snu vidím známé a blízké obrazy, v nichž vystupuje Chadídža... hraje si a zve mne, abych se připojila k její hře. (str. 33)

Typickým příkladem interference je konstrukce „hraje si a zve mne, abych se připojila k její hře,“ která je doslovně převedena z arabštiny. Česky by správně mělo být „chce, abych si s ní hrála.“ Hned na následující straně v překladu nacházíme další podobný případ: „Sotva jsem ucítila hrubost pokrývky a tvrdost země...“ (str. 34), tedy opět doslovný překlad arabského originálu „... لم أكد أحس خشوة هذا الوطاء , وغلظ هذه الأرض...“ (str.22). V češtině takové řešení působí jako poetické ozvláštňení, v původním jazyce však tento rozměr není. Mělo by tedy být jednoduše „sotva jsem ucítila hrubou pokrývku a tvrdou zem.“ Dalších příkladů je v textu celá řada. Opakuje se třeba doslovný překlad syntaktických konstrukcí se spojkou „wa,“ která se sice běžně převádí jako souřadné „a,“ avšak často má význam spojky časové, účelové apod., a proto je žádoucí překládat ji do češtiny podle její funkce v daném souvětí, tedy její funkci „vysvětlit“ nad rámec originálu – provést syntaktickou explicitaci.

Četné interference jsou nejzávažnějším problémem tohoto překladu. U interferencí z arabštiny sice nehrozí, že by je běžný čtenář dešifroval tak snadno, jako třeba v případě angličtiny, ale vnímání textu mu zkomplikují stejně. Pozitivem je naopak Hrbkův odklon od akademičnosti, která byla tak výrazná v jeho překladu *Země*. Jako překladatel převážně klasických historických děl k ní měl nepochybně sklon, a o to obtížnější pro něj muselo být oprostít se od komentářů a nechat text, aby mluvil sám za sebe. Z dnešního pohledu je diskutabilní míra exotického zbarvení, které nebylo vždy nutné, neboť obsah novely není na věcné reálie příliš vázán. Tomuto překladu lze sice mnohé vytknout, ale je zjevné, že ve vývoji Ivana Hrbka jako překladatele moderní prózy znamenal zlepšení.

6. 3 Skandál v Káhiře (*al-Qáhira l-džadída*) v překladu Jaroslava Oliveriuse

Skandál v Káhiře, který vyšel v roce 1968 v Odeonu, opět zásluhou odborného redaktora Miloslava Žiliny, je doposud jediným českým knižním překladem díla prvního (a rovněž doposud jediného) arabského nositele Nobelovy ceny za literaturu Nagíba Mahfúze. Mahfúz u

nás přesto nevychází často. Kromě tohoto překladu byly z jeho díla časopisecky publikovány dvě povídky (přel. František Ondráš a Anna Soukupová), a to krátce poté, co mu bylo na sklonku 80. let uděleno zmiňované ocenění, a ukázka z románu *Lupič a psi* (přel. Jaroslav Oliverius), která ovšem vyšla až roku 2006.

Nagíb Mahfúz patří k nejpłodnějším arabským prozaikům. Přestože byl svého času považován za nejlepšího romanopisce celého arabského světa, kvalita jeho rozsáhlého díla dost kolísá. *Skandál v Káhiře* (1945) je první román z období, v němž se autor zabýval sociální problematikou. Nepatří zdaleka k jeho tvůrčím vrcholům (Mahfúzovi bylo tehdy pouhých třicet tři let) a vykazuje také mnoho formálních nedostatků. Tématem románu je snaha chudých proniknout do vyšší společenské třídy. Hlavní hrdina na cestě vzhůru odhazuje zábrany, ztrácí morální ohledy i sebeúctu a snaží se umlčet své špatné svědomí. Stává se z něj cynik – oběť společenského řádu. Zrcadlem jsou mu jeho kolegové ze studií, jeden silně přesvědčený muslim, druhý zastánce vědy a socialismu.

Překlad je dílem Jaroslava Oliveriuse, který výsledky své překladatelské práce publikuje spíš vzácně. Ještě před *Skandálem v Káhiře* mu v *Novém Orientu* vyšel překlad povídky od Júsufa Idríse.

Na rozdíl od předchozích přeložených románů se děj *Skandálu v Káhiře* odehrává povětšinou v městském prostředí. Překladatel musí řešit reálie týkající se místopisu Káhiry a narážek na reálie islámu, arabské kultury a historie. Oliverius k tomu využívá poměrně obsáhlý poznámkový aparát. V tomto ohledu vystupuje jako poučující odborník. Často se nespokojí s prostou vysvětlivkou nutnou k pochopení kontextu, nýbrž komentuje mnohem víc. Na příklad u hesla *Azhar* uvádí šestiřádkový komentář o historii této instituce, zatímco plně funkční by byl i jediný řádek typu „káhirska mešita a významné náboženské učiliště.“ Neméně výmluvným příkladem tohoto přístupu je část dialogu ve 33. kapitole (str. 126 překladu, 148 originálu):

„Ty jsi wafdista?“

„Vůbec ne ... jsem hanbalovec.“

„A jaký mezi nimi vidíš rozdíl?“

„Rituální čistotu hanbalovce narušuje pouhý stín psa.“

„A wafdista?“

„Jeho čistotu narušuje stínové divadlo.“

– هل أنت وفدي ؟

– كلا ... أنا حنبلي !

- وأى فرق ترى بين الاثنين ؟
- الحنبلى ينقض وضوءه خيال الكلب ..
- والوفدي ؟
- ينقض وضوءه خيال الظل .

Hříčka se stíny je zde převedena doslovně, avšak český překlad v této podobě není jasný, uniká v něm stupňování (bát se „stínového divadla“ by mělo být v určitém smyslu horší než bát se „stínu psa“). Překladatel si je problému vědom a významové aspekty slova خيال objasňuje ve vysvětlivce, kde také popisuje sarkastické vyznění narážky na wafdisty a stínové divadlo (خيال الظل). Není však důvod, proč by takto nemohl vyznít i samotný text překladu, protože ono „stínové divadlo,“ které navíc čtenáře nešťastně zavádí do úplně jiného kontextu, nemá implikovat nic jiného než ustrašenost wafdistů. Pokud se překladatel nechce příliš odchylovat od originálu a obětovat obraz „narušování rituální čistoty“ (který by, myslím, v daném kontextu šel srozumitelně nahradit slovesy s významem „mít strach“), dobře by zde fungovalo ku příkladu: ... „Rituální čistotu hanbalovce narušuje pouhý stín psa.“ ... „Jeho čistotu narušuje i pouhá představa stínu.“ „Představa stínu“ dokonce doslovně odpovídá خيال الظل.

Dialogy jako takové jsou však zdařilé a především přirozené, ostatně jako čeština celého překladu. Oliverius používá idiomatická vyjádření, vhodná sémantická zabarvení i funkční syntax (včetně explicitací vazeb se spojkou wa) a vytváří plnohodnotný český text, který už neochromují přílišné interference z arabštiny. Tam, kde je to žádoucí dokáže překládat dostatečně volně. Viz např. 7 překladu, 7 originálu:

Víš dobře, že novinář si vynutí interview za každou cenu.

...أنا صحفى والصحفى لا ييأس من الحديث أبدا.

Doslovný překlad by zněl: já jsem novinář a novinář se rozhovoru nikdy nevzdá (řecené v kontextu, kdy mluvčí chce, aby mu adresát odpověděl na jeho otázky). Překlad s užitím idiomatického „za každou cenu“ je v daném kontextu vhodnější a mluvně přirozenější.

Dialogy v tomto románu jsou psány spisovnou arabštinou, což však překladateli nebrání v tom, aby je ve snaze o přirozené vyznění (třeba v přátelských rozhovorech mezi studenty) přibarvil výrazy z rejstříku obecné češtiny (např. 7 překladu, 7 originálu: „studáci“,

zatímco v originále jsou spisovně „studenti“ (طلبة). Tento postup je zcela v souladu s celkovou strategií překladatele. Bohužel s sebou nese i určité komplikace v podobě nevyhnutelného zastarávání překladů,²⁵ které se právě na živém jazyce dialogů projeví nejvíc. Výraz „študáci“ dnes už patří do slovníku starší generace. Na dnešního mladšího čtenáře trochu nepatřičně působí i pozdrav „nazdar...“ (...أهلا ; 14 překladu, 13 originálu), který v lyrické scéně rozechvěle vysloví mladík, když se konečně setká se svou dívkou. To však není vina překladatele, nýbrž času.

Odhlédneme-li od akademizujících odboček, jejichž funkce je v případě moderní literatury silně diskutabilní, převyšuje tento překlad svou kvalitou překlady předchozí, a je prvním skutečně literárním překladem, který se úspěšně snaží předat nejen věcný, ale i myšlenkový a umělecký obsah díla.

6. 4 *Kniha dní (al-Ajjám)* v překladu Karla Petráčka

Po *Volání hrdličky* je *Kniha dní* z roku 1974 už druhým titulem, jehož prostřednictvím se český čtenář může seznámit s tvorbou významného egyptského literáta Táhá Husajna. Odpovědným redaktorem této publikace byl znovu odeonský Miloslav Žilina. Jak již bylo řečeno, *Kniha dní* je Petráčkovým jediným knižně vydaným překladem arabské umělecké prózy. Překladatel se tímto textem zabýval dlouhodobě, ukázky zveřejnil ještě v padesátých letech v *Novém Orientu* (1956) a *Světové literatuře* (1958).

Kniha dní (1929) je dílo autobiografické, první a zároveň velmi úspěšný krok svého autora do literatury i povědomí čtenářů. Jde o působivý příběh slepého chlapce, který vyrůstá v prostředí zaostalé hornoegyptské vesnice a touží po vzdělání. Postrádá tak ostrý společensko-kritický tón, jaký zaznívá v pozdějším (avšak do češtiny dříve přeloženém) *Volání hrdličky*. Většina důležitých informací o autorovi byla uvedena v části zabývající se Hrbkovým překladem této novely. Nadále tedy platí, že pro Táhá Husajna hraje důležitou roli vytříbený spisovný jazyk svými estetickými rysy navazující na klasickou literaturu.

Text *Knihy dní* obsahuje celou řadu specifických reálií ze života na egyptském venkově, od běžných denních úkonů přes společenské a nábožensko-právní konvence až po zmínky o významných postavách arabské kulturní historie.

²⁵ Překlad zastarává rychleji než originál. K tomuto tématu se vyjadřuje řada translatoologů. Z českých např. Hrala, M.(1992): *Zastarávání překladů jako obecný problém*, In *Translatologica Pragensia V*, Praha: Karolinum.

Petráček si i při takovém množství reálií vystačí se skromným poznámkovým aparátem. Počítá se čtenářem zcela neznalým muslimského prostředí (v poznámkách jsou i hesla jako Korán, džinn, mešita, minaret), nicméně ve všech případech pojmy vysvětluje co nejstručněji, jen do té míry, aby čtenář mohl pochopit souvislosti v textu, a nedopouští se akademizujícího poučování (např. výrok ze str. 37 „oholím si bradku“ je ve vysvětlivkách okomentován stručně a jasně „na znamení potupy“). S tím souvisí i skutečnost, že podstatnou část možných nejasností se snaží řešit již v samotném textu pomocí vnitřních vysvětlivek (např. str. 72-73 „Patřil k nim hadži, který vykonal pouť do Mekky,...“ v originále pouze hadži, str. 69-70 překladu, 82 originálu, kde je použit vysvětlující překlad termínu fatwá jako právní dobrozdání, nebo str. 73 překladu, 85 originálu, kde se díky vnitřní vysvětlivce pro výraz المسجد الجامع podařilo zabít dvě mouchy jednou ranou a vytvořit navíc potřebný sémantický kontrast, konkrétně velká mešita / malá mešita).

V celkové strategii je patrné úsilí o zachování exotického koloritu. Nepřekládají se výrazy jako Alláh, minbar nebo ifrít, které by své české protějšky našly poměrně snadno (Bůh, kazatelna, démon). V případě minbaru je situace komplikovanější: slovo minbar se užívá pouze v přímé řeči, mimo ni je kazatelna, přičemž v originále je ve všech případech minbar (viz str. 70-71 překladu a 82-83 originálu). Arabské termíny tedy rozhodně nepoužívá samoúčelně a postupuje funkčně – text má působit exoticky, ale nikdy ne za cenu znesnadnění jeho vnímání.

S trochou nadsázky by bylo možné říci, že Petráčkova metoda má místy blízko k *subversive familiarisation* navrhované Ovidi Carbonellem (viz oddíl 3.3). Často totiž i evidentně „exotické“ pasáže přeloží podle věcného významu a ponechá bez jakéhokoli komentáře či vysvětlivky, hodí čtenáře rovnou do vody a řekne mu: „Plav!“ Asi nejvýraznější příkladem tohoto přístupu je scéna s matkou, která provádí všemožné lidové rituály, když se strachuje, aby její syn uspěl při pátečním kázání v mešitě (str. 71 překladu, 83 originálu). Tato metoda je velmi účinná v tom smyslu, že ve čtenáři vzbudí dojem bezprostředního kontaktu s textem a jeho významem - čtenář není překladatelem-akademikem poučován o životě na egyptském venkově, nýbrž je jeho přímým svědkem.

Přestože analýza je věnována především reáliím, nelze odhlédnout od jedné z nejvýraznějších kvalit tohoto překladu, a to přirozené češtiny bez neustálých interferencí z arabské syntaxe (snad s výjimkou opakování shodných začátků vět, jichž se často dopouští i tento překladatel). Důvodem mohla být Petráčkova bohatá zkušenost s překlady poezie, díky níž měl na paměti poučku, že překlad musí být natolik volný, aby mohl být věrný. Důkladná znalost jazykového systému arabštiny bohužel může způsobit neschopnost se od něj odpoutat

při formulaci českého textu. Petráček se povětšinou odpoutat dokázal. Pro srovnání poslouží následující pasáž (69-70 překladu, 81-82 originálu):

Náležel k právnímu směru Abú Hanífy, ale těch, kdo tento směr následovali, bylo ve městě málo, nebo tam dokonce snad ani Abú Hanífovi přívrženci vůbec nebyli; to ho dráždilo a popouzelo proti jeho soupeřům, kteří se drželi učení aš-Šáfi'ího nebo Málíka a nacházeli u obyvatel městečka na své nauky kladnou odezvu i zájemce o právní dobrozdání.

كان حَنَفِيَّ المذهب , وكان أتباعُ أبي حنيفة في المدينة قليلين , أو لم يكن لأبي حنيفة في المدينة أتباع ؛ فكان ذلك يَغِيظُه ويُحَنِّقُه على خصومه العلماء الآخرين , الذين كانوا يتبعون الشافعيَّ أو مالكا , ويجدون في أهل المدينة صَدَىَّ لعلمهم , وطلاباً للفتوى عندهم .

Zřejmým nedostatkem je zachování dlouhého souvětí, navíc rozděleného středníkem. V arabštině jsou delší větné celky běžné, zatímco v češtině mohou být (zvláště v tomto typu textu) nepřehledné, a proto bývá vhodné konstrukci rozdělit na více samostatných vět či souvětí. Nicméně navzdory své délce je český překlad srozumitelný, neboť překladatel zde účinně pracuje s explicitacemi syntaktických vztahů. Jde konkrétně o překlad „souřadné“ spojky *wa* odporovacím ale a využití stupňovacího poměru v závěru první části věty, kde by doslovný překlad originálu zněl „nebo ve městě nebyli žádní Abú Hanífovi přívrženci.“ Velmi vhodná je také lexikální obměna při překladu slov s kořenem *تبع*, který se v originále úryvku vyskytuje třikrát (Petráček překládá: následovat směr, přívrženci, držet se učení).

Petráčkova překladatelská strategie spočívá ve snaze zprostředkovat čtivý srozumitelný text bez zbytečných vysvětlivek a akademizujících komentářů, na druhou stranu však reálie využívá ke zdůraznění cizokrajné atmosféry (netřeba zmiňovat, že tento moment při vnímání textu rodilým mluvčím chybí), čímž čtenáři do jisté míry brání ve ztotožnění se s textem. S přihlédnutím k obsahu díla, které z větší části líčí prostředí pro českého čtenáře opravdu „exotické“, a dobovému úzu pro převod některých reálií, lze však pro tento postup najít zdůvodnění. Celkově, a to i z dnešního pohledu, jde o překlad zdařilý.

6. 5 Cesta na sever (Mausim al-hidžra ila š-šimál) v překladu Svetozára Pantůčka

Po 'Abdarrahmánu aš-Šarqáwím, Táhá Husajnovi a Nagíbu Mahfúzovi je Súdánec Sáleh at-Tajjib prvním neegyptským arabským autorem, jehož próza byla přeložena do češtiny a

vydána knižně. Dodnes zůstává patrně nejznámější postavou súdánské literatury a *Cesta na sever* jeho nejznámějším dílem. Překlada tohoto románu se ujal zkušený překladatel moderní arabské prózy Svetožár Pantůček, knihu vydalo nakladatelství Odeon roku 1986, odpovědným redaktorem byl opět Miloslav Žilina.

Význam románu *Cesta na sever* (1967), který vzrostl zejména v kontextu rozmachu postkoloniálních studií, daleko přesahuje rámec súdánské literatury. S ohledem na dobu svého vzniku to bylo dílo velmi pokrokové, jež dokázalo výmluvně postihnout závažné téma, kterým se sociologové začali zabírat až o několik let později. Zabývá se totiž problémem kontaktů tradiční arabské (v případě Súdánu nejen arabské) kultury se Západem, možnostmi vzájemného pochopení a koexistence. Co je to „tradiční“? Co je to „moderní“? Čím pro nás bylo období kolonizace? Tyto otázky míří prvotně k autorovým krajanům, avšak pro západního čtenáře mohou být neméně podnětné. Vypravěčem příběhu je mladý Súdánec, který se po sedmiletém studijním pobytu v Anglii vrací do své rodné vsi. Jeho prostřednictvím je postupně rekonstruován příběh jistého Mustafy Sa'ída, který kdysi rovněž studoval v Anglii a v cizině leccos prožil. Sa'íd byl velmi nadaný student, žil ale prostopášně, střídal dívky, zacházel s nimi hrubě, octl se dokonce ve vězení. Pro vypravěče je jeho osobnost velkou hádankou, kterou se snaží rozluštit. Mohlo za jeho společenské poklesky stigma „černého Angličana,“ jeho nepotlačitelné, až zvířecí instinkty, nebo pocity vlastní neslučitelnosti s dravým západním světem? Sáleh at-Tajjib se navíc ukazuje jako zručný literát, který má smysl pro výstavbu textu a zakomponování (pro západního čtenáře možná hůře pochopitelných) dějových i emočních zvrátů. Výsledkem je poutavý román s myšlenkami, jež jsou do velké míry aktuální dodnes.

Svetožár Pantůček měl s překládáním moderní arabské prózy bohaté zkušenosti, překládal ji nejvíce ze všech českých arabistů. Hodně překládal i z angličtiny a francouzštiny. Možná právě zkušenost s překlady frankofonních arabských autorů, kteří popisují tytéž reálie, ale v evropském jazyce, mu umožnila získat nad jazykovým systémem arabštiny nadhled a překládat dostatečně volně.

Ačkoli se děj částečně odehrává i v prostředí súdánské vesnice, a není tedy prost věcných reálií, obejde se překladatel bez jakéhokoli poznámkového aparátu. Je-li to třeba, řeší je vnitřní vysvětlivkou. Například na str. 8 překladu, 38 originálu čteme „Zmizely sákije, *zavlažovací kola*,“ v originále pouze sákije. Zde se však nejedná o exotizaci, nýbrž o získání praktického jednoslovného výrazu (sákije se v textu vyskytují víckrát) místo dvouslovného poněkud technicistního opisu „zavlažovací kola.“ Reálie ze života na venkově, které by překladatele s akademickým přístupem nejspíš nutily k vložení vysvětlivky, Pantůček nechává

bez komentáře (např. str. 6 překladu: „Měli jsme strach, že se k nám vrátíš s neobřízanou křesťankou.“ 37 originálu: "خفنا أن تعود اليينا بنصرانية غلفاء").

O potlačení exotizačního přístupu, jaký byl vidět u starších překladů, svědčí i překlad výrazu *omda* jako starosta (např. str. 13 překladu, 43 originálu); srv. s Hrbkovým překladem *Země*, kde bylo totéž slovo ponecháno v arabštině a opatřeno vysvětlivkou v poznámkovém aparátu při prvním výskytu.

Podobně jako Petráček i Pantůček smysluplně využívá syntaktické explicitace, např. překlad „souřadného“ *wa* jako časového *když* a jeho absence jako souřadné spojky mezi jednotlivými větnými členy (str. 13 překladu, 43 originálu):

Když jsem přišel k Mustafovi na večeři, seděl tam už Mahdžúb, starosta, obchodník Sa'íd a můj otec.

ذهبت للعشاء فوجدت محجوبا , والعمدة , وسعيد التاجر , وأبي .

Doslovný překlad by zněl: „Šel jsem na tu večeři a našel (tam) Mahžúba a starostu a obchodníka Sa'ída a svého otce.“ Je tedy zřejmé, že překladatel postupuje spíše volně se zřetelem na přirozené znění v jazyce překladu. Z téhož důvodu rovněž pracuje s lexikální obměnou (str. 12 překladu, 42 originálu):

„Tvůj děd, to je muž, jak se patří ... devadesát let, a chodí rovně, dobře vidí a má všechny zuby. Lehce vyskočí na osla a vždy za úsvitu přijde do mešity. To je mužský!“

"جذك ... ذاك رجل . ذاك رجل .. تسعون عاما وقامته منتصبه , ونظره حاد , وكل سن في فمه . يقفز فوق الحمار خفيفا , ويمشى من بيته للمسجد في الفجر . هاه . ذاك رجل ."

V originále se zvolání *ذاك رجل* opakuje celkem třikrát, z toho na začátku dvakrát po sobě. V češtině je poprvé přeloženo jako „to je muž, jak se patří“ (repetice je tedy vynechána, ale funkce zůstává), podruhé jako „to je mužský.“ V obou případech je zvolené řešení i vhodně sémanticky odstíněno, přičemž emocionálnímu náboji závěru promluvy, který v arabštině dodává *هاه* , v češtině napomáhá vykřičník.

Kvality originálu se šťastně spojily s kvalitním moderním překladem. Pantůčkův přístup k reáliím lze charakterizovat jako funkční – reáliím je nadřazen vlastní literární text, jeho srozumitelnost, plynulost a poutavost. Je však také pravda, že at-Tajjibův román, co se reálií týče, nevytváří mnoho překladatelských problémů, proto si překladatel může tento

přístup dovolit, aniž by citelně pokřivil věcný obsah originálu. Pantůček není čtenářovým rádcem a halasným průvodcem v neznámém prostředí, ani dekorátérem se zálibou v cizokrajném stylu, pracuje nenápadně, a o to účinněji.

6. 6 *Komise (al-Ladžna)* v překladu Ondřeje Beránka

Sun'alláh Ibráhím je dalším Egyptanem, jehož tvorba byla zpřístupněna českým čtenářům. Ačkoli jeho *Komise* česky vyšla až roku 2005, jedná se o první knižně publikovaný překlad moderního arabského románu po roce 1989. Úkolu mezikulturního zprostředkovatele se ujal mladý překladatel, tehdy čerstvý absolvent arabistiky, Ondřej Beránek. Knihu vydalo nakladatelství Dar Ibn Rushd, zatímco všechny předchozí překlady zmíněné v této kapitole vyšly v Odeonu za odborné redakce Miloslava Žiliny.

Novinář a literát Sun'alláh Ibráhím svou knihu dokončil již v roce 1980, přesto nepřestala být aktuální. I když její téma asi pro západního čtenáře nebude tak palčivé jako v případě at-Tajjibovy *Cesty na sever*, která se vyrovnává s koloniální minulostí. Autor patří k „nové vlně“ egyptského románu a je jejím významným představitelem. Neúnavně poukazuje na chyby společnosti, odkrývá korupčníctví, manipulaci s informacemi všeho druhu a neomezenou moc obchodních značek. Za své politické názory byl několik let vězněn. Ve svých knihách popisuje schizofrenii egyptské společnosti, která se otevřela západním hodnotám, a teď se učí v novém systému fungovat, hledat si svůj smysl života, své místo na slunci. Typickým Ibráhimovým symbolem pro tuto etapu je Coca-Cola. Román *Komise* je v mnoha směrech zřetelně inspirován Kafkovým *Procesem*. Hlavní hrdina je předvolán před anonymní komisi. Komise hovoří cizím jazykem (je zde zdůrazněno, že se nejedná o arabštinu), hrdina z ní má velký strach, ví, že jí je vydán na milost a nemilost. Je vyslýchán v různých záležitostech s cílem jeho usvědčení ze spáchání neznámého přečinu. Vše obestírá neproniknutelná přízračná atmosféra a hluboká beznaděj.

Komise není nijak výrazně bohatá na kulturně specifické reálie „orientálního“ typu, českému čtenáři však nabízí netradiční pohled na proces globalizace a rovněž několik ne vždy lichotivých obrazů ze života současného Egypta (scéna s čističem bot jako výraz hierarchie, všudypřítomní kuřáci, zneužití tlačenice v obstarožním autobusu k sexuálnímu obtěžování a jiné morální poklesky všedního dne a míra společenské tolerance k nim).

Ondřej Beránek předpokládá, že jeho čtenář má určitý všeobecný přehled např. v otázkách mezinárodní politiky. Všeobecný přehled Čecha a Egyptana však nemusí být

totéž. Překladatel by tedy měl dávat pozor nejenom na to, co nezná nebo pravděpodobně nepochopí příjemce překladu, ale (hovoří-li se v textu o západních realitách) i na informace, které musely být dodány příjemci originálu, zatímco pro čtenáře překladu jsou nadbytečné. Situace tohoto typu kulturního křížení je pro překladatele poměrně složitá, nicméně v současné literatuře běžná. Nepostřehne-li překladatel onu „nadbytečnost,“ hrozí nebezpečí, že text vyzní nepřiměřeně mentorsky. Příklad takového problému je na str. 57 překladu, 99 originálu:

Všiml jste si, že mám celou řadu detektivek belgického spisovatele Georgese Simenona?

لعلك لاحظت وجود مجموعة من روايات الكاتب البلجيكي جورج سيمنون لدى ؟

Pro účely překladu lze „belgického spisovatele“ bez výčitek vypustit, a ponechat větu v podobě: „...mám celou řadu detektivek od Georgese Simenona?“ Pravda, český čtenář by možná váhal, zda byl Simenon Francouz či Belgičan, ovšem patrně by si ho zařadil do kolonky frankofonní spisovatel. A kdyby byl přesto na pochybách, spolehlivě ho nasměruje následující věta, která obsahuje informaci, že šlo o autora slavného komisaře Maigreta. Sun'alláh Ibráhím tuto znalost od svých čtenářů neočekává.

Podobně jako Svetozár Pantůček, i Ondřej Beránek se už soustředí na překlad literárního textu bez akademizujících vysvětlivek. Snaha o přirozenou češtinu je znovu nejlépe patrná v dialozích. Jako ukázka překladatelova postupu poslouží scéna v autobuse, kdy se hrdina zastane paní, kterou jiný muž obtěžoval. Nachází se na str. 80 překladu, 145-146 originálu:

„Ta dáma si nezačala.“

Nevěřicně se na mě podíval.

„Co tím chcete říct?“ zeptal se výhružně.

„Viděl jsem,“ odpověděl jsem mu důrazně, „jak jste se na ni lepil. Když na to nereagovala, měl jste ji nechat na pokoji.“

„Ty lháři!“ zařval. „Řek' bych, že jste se proti mně domluvili.“

Několik lidí okolo si rychle začalo se zájmem prohlížet něco na ulici, ostatní se ke mně otočili zády. Můj protivník beztak nečekal, až někdo jiný vyjádří svůj názor.

...

„No, no, jen klid. Šlapka a teplouš. Oba svedlo, jaký jste kus chlapa a vyprovokovali hádku. Přece se kvůli tomu nebudete rozčilovat.“

" السيدة لم تدع عليك . "

حذق في غير مصدق وتساءل بلهجة تهديدية :

" ماذا تقصد ؟ "

قلت بثبات : " لقد رأيتك وأنت تلتزق بها. ولما كانت قد رفضت الاستجابة لك , كان المفروض أن تتركها وشأنها . "

زعم : " كاذب . ولا استبعد أن تكون متواطئًا معها في شيء . "

أبدى البعض اهتمامًا مفاجئًا بشيء ما في الطريق , واستدار آخرون بحيث أعطوني ظهورهم . ولم ينتظر غريمي حتى يبدى رأيه ,

...

" روق بالك . لبؤة ولوطى . والاثنتين أغرتهما فحولتك فتحرشا بك . فلماذا تعكر دمك ؟ "

Autor v tomto případě i v dialozích udržuje spisovný jazyk, což by však nemělo oslabit emoční vypjatost scény. Překladatel si to uvědomuje, a uchyluje se i k výrazům obecné a hovorové (místy až vulgární) češtiny, které jsou v tomto kontextu plně funkční (no, no, řek' bych, šlapka, teplouš). Zejména „no, no“ odráží snahu o přirozenou mluvnost. Dobře chápe ironickou poznámku o lidech, kteří dělali, že nic nevidí. Byť ji řeší jinými slovy než autor (doslova: „Někteří projeví překvapivý zájem o cosi na cestě.“), dosahuje téhož výsměšného podtónu. Dokáže překládat volně v širších celcích podle kontextu a využívat idiomatiku. Viz např. závěrečné فلماذا تعكر دمك؟ (dosl. „Tak proč si kalit krev?“) jako „přece se kvůli tomu nebudete rozčilovat,“ případně úvodní „ta dáma si nezačala,“ nebo „měl jste ji nechat na pokoji.“ I v tomto překladu se objevují smysluplně využitá syntaktická explicitace (ve vybrané pasáži užití příslovce beztak, opět při převodu věty se spojkou wa). Jako v každém jiném překladu lze také v *Komisi* najít řadu sporných řešení, ve zvolené ukázce je to třeba dost neobvyklá formulace „oba je svedlo, jaký jste kus chlapa“ (patrně pod vlivem slovesa أغرى – svádět, lépe by však bylo přeložit ku příkladu takto: „oba je zlákal, ...“ případně volněji) nebo překlad slova لبؤة (dosl. lvice) jako „šlapka“ (slovo může mít i tento význam, ale v daném kontextu by mělo smysl vyjádřit, že jde o ženu s velkým sexuálním apetitem, ne nezbytně o ženu nevěrnou, nebo dokonce prostitutku, což, domnívám se, „šlapka“ implikuje; vhodnější by tedy bylo např. coura).

Překlad Ondřeje Beránka pokračuje v tendenci důrazu na vlastní literární text v přirozeném českém znění, kdy překladatel sehraává neviditelnou roli mezikulturního zprostředkovatele. Román *Komise* je mezi šesti sledovanými překlady z arabštiny výjimečný v tom, že poukazuje na širší problematiku převodu reálií, tedy nejen „cizích“ reálií arabského

světa do češtiny, jak tomu více méně bylo dosud, ale i na převod reálií evropských (resp. „západních“), které používá arabský autor, zpátky do evropského prostředí.

7. ZÁVĚR

Komplexní pohled na český překlad z arabštiny v období 1945-2005 umožňuje vyvodit několik obecných tendencí. Co se týče vlastních překládaných, resp. publikovaných titulů, naplnil se předpoklad, že v letech 1948-1989 byl výběr do značné míry závislý na dobových kulturně-politických preferencích. Ukazuje na to orientace na politicky angažovanou tvorbu, případně zasazování překladů (zejména časopiseckých) do žádoucího politického kontextu. Tato tendence se však odráží i v jednotlivých etapách, např. důraz na lidovou tvorbu a racionální složku v padesátých letech či nárůst počtu překladů z palestinské literatury v letech sedmdesátých a osmdesátých. Je důležité uvědomit si, že arabská literatura jakožto tvorba národů utlačovaných kolonialisty a imperialisty, byla sama o sobě účinným ideologickým argumentem. Nemalou roli rovněž sehrály jednotlivé překladatelské osobnosti, jejichž individuální badatelský zájem měl na celkový profil překladové tvorby také značný vliv (např. Pantůčková moderní próza, Petráčková poezie a Hrbkovy historické spisy).

V období po revoluci byl překlad z arabštiny ovlivněn jednak ztrátou několika významných překladatelů, jednak změnou kulturní orientace, po níž si arabské tituly musely ke čtenářům hledat novou cestu. Porevoluční situaci ilustruje stav časopiseckých překladů ve *Světové literatuře*, z jejichž stránek arabská témata úplně zmizela, přestože dříve se tam objevovala relativně často. Novou příležitost dostali až v roce 2006 v pokračovateli *Světové literatury* – časopise *Plav*, který jim věnoval celé samostatné číslo. Klasické arabské literatury a filozofii se otevřelo více možností. Po útlumu v devadesátých letech, kdy se česká společnost snažila dohnat, co zameškala vzhledem k západní kultuře, se, zdá se, těmto žánrům začíná blýskat na časy (viz vydané překlady al-Ghazzálího, Maimonida, mystických textů, *Kalily a Dimny*, reedice *Knihy zkušeností arabského bojovníka s křižáky* a *Tisíce a jedné noci*, připravované překlady Ibn Tufajla, Bozurga ibn Šahrijár, al-Maqrízího a další). Postavení moderní prózy je složitější, protože zatímco staroarabské kulturní dědictví je po léta neměnnou „obchodní známkou kvality,“ moderní arabská próza si svoje jméno musí teprve vybudovat, ovšem v daleko silnější konkurenci než byla ta na prořídlem knižním trhu bývalého režimu. Musí prokázat, že dokáže obstát jak bez někdejší ideologické protekce protiimperialistické rétoriky, tak bez lákavých nálepek typu harémových příběhů a jiných exotických dobrodružství ve stínu minaretů. První z obou položek padla s minulým režimem, druhá je stále aktuálním nebezpečím.

Kvalitní překlad je k tomu nutnou podmínkou. Z analýzy šesti překladů vydaných v průběhu sledovaných šedesáti let vyplývá postupná tendence oprostit se od předválečného filologického přístupu a akademického překladu (který má možná opodstatnění při překladu historických děl, ale v moderním překladu současné prózy pro něj není místo), a nechat text, aby mluvil sám za sebe, tedy vytvořit plnohodnotný umělecký překlad. U některých překladů byl vidět (ať už záměrný či zřejmě nezáměrný) sklon zobrazovat prostředí děje jako exotické, což se projevovalo např. užíváním arabských názvů místo českých ekvivalentů. Důsledkem tohoto jevu však není pouze poučení čtenáře o dané realii, nýbrž i ovlivnění způsobu, jakým čtenář danou kulturu vnímá (jako cizí, nebo jako podobnou své vlastní). Každý překladatel si může vybrat, jak bude postupovat, měl by si ale být zároveň vědom toho, jakého typu manipulace se daným přístupem dopouští (určitá manipulace je každopádně nevyhnutelná).

Český překlad z arabštiny má pestrou a bohatou tradici. Stojí na pevných základech, které je nicméně potřeba dále rozvíjet, zprostředkovávat čtenářům významná díla z dnešní arabské tvorby (např. na Slovensku se v roce 2009 objevil překlad al-Aswáního *Jakubianova domu* od Emanuela Bešky), udržovat povědomí o tamější literatuře a, byť je to práce často nevděčná a nedoceněná, pečovat takto o vzájemně kulturní kontakty.

Další výzkum problematiky česko-arabského překladu by se mohl ubírat hned několika směry. Za nejdůležitější z nich považuji kontinuální sledování publikovaných překladů, bezpodmínečně knižních, nejlépe však i časopiseckých. Toto sledování by mělo zahrnovat minimálně bibliografický soupis vydaných překladů, v ideálním případě by jej měla doprovázet i analýza zvolených překladatelských metod, či obecně kritika překladu. V českých recenzích překladů z arabštiny totiž není zvykem vyjadřovat se ke kvalitě překladu. Recenzent obvykle konstatuje, že zpřístupnění daného díla českému čtenářstvu je chvályhodné, případně dodá informace o autorovi originálu a zasadí jeho dílo do kontextu literárního vývoje. Vlastní překlad je komentován jen velmi zřídka, takže prakticky není možné se na základě recenzí překladatelsky zlepšovat, konfrontovat vlastní metody apod. Toto pokládám za závažné pochybení, které je třeba v budoucnu napravit.

Výzkum by se měl dále soustředit na oblast překladu arabské poezie, na jehož hodnocení se vzhledem k specifické roli formální stránky aplikují jiné metody než na oblast prózy, proto se mu předkládaná práce blíže nevěnuje.

8. BIBLIOGRAFIE

A) PRIMÁRNÍ

i) Bibliografické soupisy

- *Bibliografický soupis knih vydaných v letech 1963-1964* (1966). Praha: SNKLU.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v letech 1965-1967* (1971). Praha: Odeon.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v letech 1968-1970 a v letech 1970-1972* (1975). Praha: Odeon.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v letech 1973-1980 a soupis reprodukcí vydaných v letech 1968-1980* (1983). Praha: Odeon.
- *Bibliografický soupis knih vydaných v letech 1981-1985 a soupis reprodukcí vydaných v letech 1981-1985* (1987). Praha: Odeon.
- *Malý průvodce ediční činností SNKLU 1953-1962* (1962). Praha: SNKLU.
- *Nový Orient: článková bibliografie. Roč. 1.–50. (1945/46–1995)* (1998). Praha: Akademie věd České republiky, Orientální ústav.
- *Světová četba 1948–1968: Soupis knih edice Odeonu* (1969). Ústí nad Labem: Krajská knihovna Maxima Gorkého.
- *Světová literatura 1956-1965: bibliografický soupis* (1967). Praha: Odeon .
- + jednotlivá čísla časopisů *Nový Orient* (1945-2005) a *Světová literatura* (1956-1996)

ii) Prameny

- Husajn, T. (1964): *Volání hrdličky*. Praha: SNKLU, přel. Ivan Hrbek.
- Husajn, T. (1973): *al-Ajjám*. al-Qáhira: Dár al-ma'árif.
- Husain, T. (1974): *Kniha dní*. Praha: Odeon, přel. Karel Petráček.
- Husajn, T. (1986): *Du'á' al-karawán*. al-Qáhira: Dár al-ma'árif.
- Ibráhim, S. (1982): *al-Ladžna*. al-Qáhira: Dár Mádžid li t-tabá'a.
- Ibráhim, S. (2005): *Komise*. Praha: Dar Ibn Rushd, přel. Ondřej Beránek.
- Mahfúz, N. (1958): *al-Qáhira l-džadída*. al-Qáhira: Dár Misr li t-tabá'a.
- Mahfúz, N. (1968): *Skandál v Káhiře*. Praha: Odeon, přel. Jaroslav Oliverius.
- aš-Šarkáwí, A. (1958): *Země: Egyptský román*. Praha: SNKLHU, přel. Ivan Hrbek.
- aš-Šarqáwí, 'A (1984): *al-Ard*. al-Qáhira: Dár Mádžid li t-tabá'a.
- at-Tajjib, S. (1986): *Cesta na sever*. Praha: Odeon, přel. Svetožár Pantůček.

- at-Tajjib, S. (2003): *Mausim al-hidžra ila š-šimál. al-Munazzama l-‘arabíja li t-tarbíja wa th-thaqáfa wa l-‘ulúm.*

B) SEKUNDÁRNÍ

- Bečka, J. (1988): *Z počátků české orientalistiky – J. E. Schneider*, In *Nový Orient*, č. 9, str. 281-282.
- Bečka, J. (1996): *Iranica bohemica et slovacica*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky.
- Černá, Z. – Král, O. – Krebsová, B. – Kubíčková, V. – Novák, M. – Zbavítel, D. (1966): *Čtyři rozpravy o cestách asijských literatur k modernosti*, In: *Světová literatura*, č. 5, str. 188-211.
- Čuřík, J. (2010): *Spor o Alláha v Malajsii*, In *Dingir*, č. 1, str. 10-11.
- Faiq, S. (ed.) (2004): *Cultural Encounters in Translation from Arabic*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters Ltd.
- Gombár, E. (1994): *Úvod do dějin islámských zemí*. Praha: Najáda.
- Hrala, M. (1987): *Současnost uměleckého překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- Kubíčková, V. (1967): *Téma Východ-Západ v románu F. M. Esfandiaryho*, In *Světová literatura*, č. 2, str. 231-238.
- Levý, J. (1998): *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný.
- Marková, D. (2007): *Proč je (například) hindská beletrie někdy těžko přeložitelná*, In *Nový Orient*, č. 4, str. 38-40.
- Mendel, M. – Ostránský, B. – Rataj, T. (2007): *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia.
- Navrátilová, H. (2001): *Egypt v české kultuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. Praha: Set Out.
- Oliverius, J. (1995): *Moderní literatury arabského Východu*. Praha: Karolinum.
- Pauliny, J. (1987): *Tisíc a jedna noc (úvod)*. Bratislava: Tatran.
- Petráček, K. (1984): *Překlady z jazyků islámského Předního východu*. Praha: Sdružení českých překladatelů při Českém literárním fondu.
- Said, E.W. (2008): *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Praha-Litomyšl: Paseka.

- Tauer, F. (1921): *Pohádka o 'Aláaddínovi a kouzelné lampě z Tisíce a jedné noci* (předmluva, úvod), Kladno: Jar. Šnajdr.
- Tauer, F. (1975): *Tisíc a jedna noc* (doslov *Pouť staletími o příbězích Tisíce a jedné noci, jejich původu, vývoji, dochování a překladech*), Praha: Odeon.
- Zbavitel, D. (1999): *Za Miloslavem Žilinou*, In *Nový Orient*, č. 4, str. 153-154.

9. PŘÍLOHY

Příloha 1

První překlady z arabštiny. Schneiderovy překlady v *České včele*

Příloha 2

Musilovy překlady beduínské poezie v *Programu D 40*

Příloha 3

A) Bibliografie knižních překladů z arabštiny vydaných v letech 1945-2005

B) Bibliografie časopiseckých překladů z arabštiny vydaných v *Novém Orientu (NO)* a *Světové literatuře (SL)* v letech 1945-2005

Přehled koresponduje s textem práce, je tedy veden chronologicky. Pro větší přehlednost jsou jednotlivé roky odsazeny. Byl-li překlad dílem spolupráce např. jazykového odborníka a básníka, jsou jako překladatelé uvedeni oba bez bližší specifikace. Zkratka „přel.“ znamená přeložil / přeložila / přeložili z arabštiny. Byl-li překlad pořízen z více jazyků, jsou tyto jazyky konkrétně uvedeny. Díla přeložená pouze z jiných jazyků zahrnuta nejsou stejně jako převyprávěné verze a parafráze (to se týká především pohádek), u nichž není uvedeno, že jde o překlad. V tomto je bohužel nutné spoléhat na údaje vydavatelů. Uvádí-li se přeloženo z arabštiny, považují danou položku za přímý překlad. Zejména u časopiseckých však informace o jazyku originálu v některých případech uvedena není. Musely být proto posouzeny jednotlivě (zda psal autor arabsky, zda překladatel ovládal arabštinu, zda překladatel dílo daného autora jindy nevydal v překladu z jiného jazyka apod.). Úplnou jistotu v této otázce získat nelze (např. u nežijících překladatelů). Také je třeba počítat s tím, že níže uvedená bibliografie nemusí být kompletní. Byla sice vytvořena s maximální snahou o úplnost, nicméně s vědomím, že dokonalost není z tohoto světa (může se jednat o mé vlastní opomenutí, ale i o položky, které je prakticky nemožné zpětně dohledat; těžko lze postihnout např. takové knihy, jejichž vydavatelé nedbali na povinné výtisky, jejich uvedení v bibliografii je pak dílem náhody).

V případě časopisů je na konci záznamu uvedena tučně vtištěná zkratka příslušného periodika, v jednotlivých letech jsou vždy první uvedeny překlady v *Novém Orientu*, poté až ve *Světové literatuře*. Zahrnuty jsou i články, které obsahují pouze překladové ukázky. Jedná-li se o příspěvek výhradně překladový, je záznam veden následovně: „jméno autora: *Český název díla*. Jméno překladatele. Rok vydání, číslo, strana. **Zkratka**“ Příspěvky složené z více

ukázek a příspěvky, kde překlady pouze doplňují vlastní text, jsou uvedeny pod hlavním titulem příspěvku a jménem jeho autora.

V knižních překladech jsou zahrnuty pouze publikace překladové, přičemž kromě arabštiny v nich mohou figurovat i jiné jazyky (jedná se třeba o sborníky poezie či povídek přeložených z různých jazyků). Neuvádím však takové práce, kde překlady z arabštiny slouží pouze pro ilustraci, jako např. v teoretických pracích o literatuře, které jsou doplněné o několikařádkové překladové ukázky z tvorby jednotlivých autorů, nebo o náboženství či filozofii doplněných o přeložené citace z příslušných textů. Záznam u knižních překladů je veden takto: „jméno autora (rok vydání): *Český název díla*. Jméno překladatele. Místo: název vydavatelství.“ nebo „*Český název díla* (rok vydání). Jméno překladatele. Místo: název vydavatelství.“

Prúpowèdi Arabské.

Sebral H. Schneider.

Kdo sám sebe drží za maudrého, toho Bůh a lidé mají za hloupého.

Učence we vlasti své jest zlato v jámě své.

Kdo w mudretwi chce mocným býti, na tohož duši nechť ženské nic neučinkují.

Kdo jezdi we woze naděje, má chudobu za společníci.

Na hlavě sirotka vyučuje se ranhojič.

Cokoliwěk w zahradě zaseješ, to ti užitek přinese, člověka-li však zaštepíš, ten tě zajisté i s kořenem wyrwe.

Kdo ti přináší, ten také odnáší.

Učený zná nedouka, poněwadž nim byl; nedouk však nezná učeného, poněwadž učeným nikdy nebyl.

Kdyby všickni lidé mudrcové byli, brzo by svět osamotněl.

Lepší jest maudrý nepřítel, než hloupý přítel.

Lepší jest jazyk němého, než jazyk lháře.

Kdo věc nějakou miluje, často se o ní zmíní.

Nejlepší pykání jest newelikost břichu.

Nawštěwující jest w rukau nawštíweného.

Hledej sauseda před domem, a společníka před cestau. Snadnější jest věc jehlau horu baurat, nežli pýchu z lidského srdce wyhubit.

Slowanské spráwy.

— Čestné místo mezi pravými vlastenci ilirskými zasluhuje kněz Štěpán Mlinarić. Nejen že hojně přispěvky podává na budauci národní sbírky Záhřebského Museum, nyní však dal veliký příklad, jak možná na wychování mládeže wesnické rozumně působiti i při dosti nepřiznivých okolnostech. Založil w srozumnění s farářem svým beze všech peněžitých pomůcek již 4. Listop. 1845 w jedné velmi zanedbané obci školu, a za deset měsíců postěstilo se mu, mládež tamější (133 dětí) w čtení, psaní, počítání, w náboženství a we vlastenské historii dosti řádně wycwičiti, jak se o tom při zkaušce veřejně mnozi sezwaní hosté přewšedčili. Wšemožně se o to staral te:to horliwý wzdělawatel národu, aby dítky do školy své přilákal, a jim chuť k učení wštipil, ozdobil školu wšelikým pro dítky zajímavým způsobem, dal dítkám pěknau školní korauhew zhotowiti, naučil je hezké národní písne, slawil s nimi weselé jarní slawnosti, rozdával jim poučné a mravné a zábawné knížky atd. Wěru krásný to příklad pro všechny, jimž wychování a ušlechtění lidu za powinnost uloženo jest!

— W Záhřebě nyní mešká učený Angličan p. Paton Esquire, jenž cestuje po ilirských zemích, aby poznal národ jihoslawanský a jazyk jeho. Cestowal již dříwe po Srbsku a wydal w Londýně o něm zvláštní knihu 1844. — Později pak hodlá nawštíwiti Dalmatsko.

— Knihkupectwí p. Jablonského bude nyní wydawat kamenopisné obrazy rozličných pěkných krajín Haličských dle výkresu p. Bohuše Stęczyńskiego, jenž cestuje po Haliči krásné krajiny hledal a kreslil.

— Jak se z přátelského dopisu dowídáme, nebude již letos we Widni třetí slowanská beseda, jak se obmýšlelo, nýbrž za ní slowanský bál.

— Sbirka we Waraždíně na wydávání knih protonárodních wzrostla již na 400 zl. stř., a brzy počne se již wydawati.

Žihadlo.

— Příkladná láska manželská! Uzdálo se Simeonu Eustach. Kapihorskému zaznamenati we své „Historiji kláštera Sedleckého (tišt. 1630 str. 60.) při r. 1531 i následující „podíwnau historiji“: „Člowěk nějaký z cizích krajín dostana se do země Moskewské, w staw sw. manželstwa s Moskewkau jednau wstaužil. A jsauce oni wedle obyčeje křesťanského w lásce a swornosti žiwi, času jednoho k němu přistaužila, a žeby na ni laskaw nebyl, sobě stěžowati počala: Ale on newěda, w čemby sobě lásku manželskau zakládala, tázal se jí: Po čem uznáwáš, že tě nemiluji, neb na tě laskaw nejsem? — Odpowěděla: Po tom, že mne nikdy nebiješ. Čemuž on wyrozuměje lásku k ní přiložil, dobře a častu dusil, až i naposledy hlavu s ní srazil.“ jak.

Prosba sedlákowa.

Milost pane, jen to ne,
Abych k wasému šel radowi!
Powídám wám upřímně —
Dáte, wěřte, mnohem wic,
A já nedostanu nic.

T...

— Máli se nos pana Karla Štorcha čím dále tím wíce dokonaliti? tážeme se. Odpowěd wíz wčerejší Kwěty str. 604 druhý slaupec, kdežto p. Štorch sám následowně na tuto otázku odpowídá: „Jak? máli se dokonaliti? — I owšem, wšeco což lidské jest, tedy nos pana Karla Štorcha, leda by již swrchowanež dokonaly anebo snad oprawy neschopný byl, což ale zde mysliti již sama ona otázka H. Borowského nedowoluje.“ — Wšecho doslowně jenom místo „prawopis český“ jsme položili „nos pana Karla Štorcha“, což však pranic neškodí, přiznali nám, o čem nepochybujeme, jen p. K. Štorch, že nos jeho lidský jest. — To jsau následky, když se člověk hádá o prawopis! H. B.

— Přátelská rozmluwa o českém prawopisu. We wčerejších Kwětech pokazil zas p. Karel Štorch půl archu papíru (a sice nejdrobnějšího tisku) nějakým kázáním o prawopisu. Doufáme, že se najde přec někdo trpěliwý w Čechách aneb na Morawě, jenž článek p. Štorchůw přečte. Maudřejší lidé budau však něco užitečnějšího dělati.

Strany této věci stala se následující rozmluwa w Praze:

Několik prawopisních liberalistů: My jsme přátelé pokroku, **ou** je pokrok, bez **ou** nestojí naše literatura za nic, **ou** nám pomůže. . .

Odpowěd: Maudrá kniha zůstane wždycky maudrau, jeli psána s **au** neb s **ou** aneb s **ú**; wám ale milý braš! wám nepomůže ani **au**, ani **ou**, ani **ú**: s **au** pišete hloupě, s **ou** pišete hloupě, a s **ú** pišete hloupě. Wám nepomůže žádný prawopis. Quod erat demonstrandum.

Otázka: Což tedy máme učiniti?

Odpowěd: Nepište ani **au**, ani **ou**, ani **ú**, — nepište nic, tím se vlasti zawděčíte. Amen.

Z básnictví kočovníků pouště | Alois Musil

Dobrých dvacet let jsem se stýkal s kočovníky arabské pouště. Tábořil jsem s nimi, putoval jsem s nimi a sbíral látku pro historický místopis, kreslil z velké části první a dotud jediné mapy rozsáhlých krajů a upravoval základ svého vědeckého badání. Více než mrtvé přírody jsem si všiml živých lidí, se kterými jsem snášel hlad i žízeň, nebespeči i nemoci, odrážel útoky a konal nájezdy. Vníkal jsem do jejich vnějšího i vnitřního života a bedlivě zasnamenával jejich zvyky a obyčeje. Touto cestou jsem se s nimi sblížoval, stával jsem se jim podobnějším a zajišťoval nejen úspěch svých výzkumů, nýbrž i vlastní život.

Výsledky mých lidopisných badání v Arabii Petrejské vydala císařská akademie věd¹⁾ ve Vídni (Wien). V Petrejské Arabii jsem se zabýval všemi kmeny, v jejichž území jsem cestoval, kdežto v severní Arabii jsem se soustředil na jediný kmen Rualů, jejichž majetek a vliv sahal od 36° po 26° s. š. S Rualy jsem tábořil nejdéle, i splynul jsem s nimi a vystihl nejlépe jejich rodinný a společenský život. Tyto mé poznatky vydala Americká zeměpisná společnost v New Yorku²⁾. Z bohaté látky uveřejněné arabsky s věrným německým nebo anglickým překladem podávám čtenářům Programu některé ukázky z lidového básnictví.

Kočovníci pouště vůbec a Rualové zvláště velmi rádi básní. Pozorují okolí, vnímají jednotlivé představy, odvažují je ve svých myšlenkách a vyjadřují prostými, avšak jadrnými slovy. Času a příležitosti mají do Boha. Ve dne střehou stáda, za noci na stráž obcházejí tábor, na válečných výpravách a nájezdech konají nekonečné cesty, soustřeďují se ve svém nitru a skládají popěvky, písně, básně. Není snad jediné činnosti, kterou by nedoprovázeli písní, zpěvným slovem. Nejvíce podnětů k básnickému a zpěvnému slovu poskytují první záchrvěry lásky. Dvanáctiletý chlapec mívá rád stejně staré děvče. Ví se o tom a nikdo nic nenamítá. Obecně se říká: »Láska pochází od Alláha.« Hoch vzkazuje milované dívce a dychtivě čeká na účinek svého vzkazu. Je-li příznivý, chodí na besedu do stanu jejího otce, hovoří s ní, pomáhá jí při rozličných pracích a rodiče obou vzpomínají na svou první lásku. Starší synek se přidruží k své dívce kde a kdy chce. Napájí s ní velbloudy, čerpá pro ni vodu, nakládá a staví stan, provází ji na pochodu, hájí ji a jejího majetku za nepřátelského útoku a navštěvuje ji k večeru. Nejraději se scházejí ve stanu, do kterého chodívá málo lidí. Ve studené roční době tam vysedávají při ohni až do východu jitřenky. V teplé době, zvláště tábořili v pískové poušti, zajdou milovníci na pískovou závěj a hledají vhodné místo zvláště u vysokého zeleného keře gazy. Dívka nese vytasenou šavli a položí ji mezi sebe a milence se slovy: »Jsem panna, boj se Alláha!« Oba usednou a vykládají si o všem a o ničem, jako u nás.

Šťastné i strastné záchrvěry lásky vyjadřuje kočovník pouště krátkými písničkami. Mnohý je skládá sám; jiný si je vypůjčuje a zdobí svým jménem, jako by byly jeho vlastní. Písničky se rýmuji. V překladu nedbám rýmů, abych neseřel původního pelu.

Mladík vzkazuje své vyvolené a připomíná svou udatnost a její půvaby:

Toto je okraj tábora Arabů mé přítelkyně.
Ó nazdar, ó Arabové, s nimiž Šiha táboří!
Adrúb, její bratříček, jenž po ní touží, přivádí jako kořist nákladní velbloudy,

ó kolik pastýřů, na něž útočil, naučil poplašnému pokřiku!
Její líčka, toť zášlehy blesků deštivého pruhu
z mračna, které jako by bylo plno mléka.

Dívka zůstává chladnou a mladík nařiká:

Bol, bol můj kvůli Dbajji.
Bol mladých žiznivých velbloudic,
které se kymácejí semo tamo při otvoru studny,
ale voda je hluboko a není čerpatele.
Ó copů jejich bude na sto,
podobných ozdobným pentlím na jízdních velbloudech.
Ó její prsy, toť jsou vejce kudrijje,
na nichž zahrívají své milence ony s rozpuštěnými vlasy.

Kudrijje je tmavohnědý pták, podobný holubu, s černými péry v křídlech.

Dívka si s hochem zahrává. Láká ho i odpuzuje:
Ó Mhejmede, trýzeň na mne přišla,
ó milenko, jak si v ní počnu?
Rozhalila zapíatý šat a ukázala mně
vajíčko kudrijje pod otvorem na prsou.
Lelíky na spánicích má jako zlaté provázky,
usmyslil by si žiznivý, že po nich spustí okov.
Její oči, ó vlnko tůně
čisté, při které se dobře měli, kdož z ní pili.
Její prs, čiška kávová, jaké se užívá v pokoji velmože,
klenotník perský by si s ní nevěděl rady.

Je si vědom její lásky a je přesvědčen, že mu milovaná dívka nahradí rodiče, kdyby je říšením Alláhovým stratil:

Ó plachá gazelko z Nefúdu,
ó ty s obarvenýma rukama!
Alláh ví, že tvůj pohled
mne potěší nad ztrátou rodičů.

Dívka si nabarvila nehty a dlaně hennou na žluto.

Milenko, dej mně hubičku lehounkou,
jak přilne hedvábí k větévce, na niž se zachytilo.
Máš osm řezáků bílých jako čerstvé mléko velbloudi
a líce vydávající vůni deríru.

Nepřející lidé roznášejí klepy a mladík žadoní:

Přítelinko má, oko bílé gazelky,
kež, ó vytoužená, kež na mne nezapomeň!
Byť tě tupili Arabové k vůli mně,
střp potupu pro mne.

Milostná trýzeň roste, samiluje-li se člen jednoho kmene do dívky z druhého. Napojí-li bohaté deště pomezí obou kmenů, táboří při sobě a samilování se mohou vidat když ne denně, tož jistě ob den. Jakmile horké letní slunce vypije kdejakou vlašičku, jsou kočovníci povinni hledati nové pastviny, i budují své stany v krajích často několik neděl od sebe vzdálených. Tu si milenec stýská:

Když jsem přece ze Šammarů,
proč jsem přilnul k Ruejlee?
Přijdou-li Rualové do vnitřní pouště, jsem veselý myslí,
dají-li se však do končím usedlíků, ó běda mně!
Zahra s rusými pletenci
září mně jako blesk v noci.

¹⁾ Arabia Petraea, Bd. III. Ethnologischer Reisebericht, Wien 1908.

²⁾ The Manners and Customs of the Ruala Bedouins, New York 1928.

Musilovy překlady v *Programu D 40* (strana 2/3)

Nevídí ji, a přece tkví její obraz před jeho duševním zrakem. Nemoha snést palčivé lásky, vydá se roztoužený milenec za drahou běloučkou, která se svými táboří hluboko ve vyprahlé poušti. Byl přepaden, oloupen a bos spěchá k vytoužené. Poblíž jejího tábora se setká s pastýři a doví se, že na něho zapoměla a za jiného se provdala:

Daleko jsi mne vylákala, ó vytoužená.
Moji příbuzní bydlí daleko a já jsem bos.
Noha se nemůže dotknouti rozpálené půdy
a přece stojím nepohmutě v horku.
Odjela jsi zpět, ty, jež sedíš ve stinných nosítkách,
a já se vracím svou cestou.
Okno, jež by chtělo na tebe hledět, ať propadne utrpení,
a srdce, jež by po tobě dychtilo, ať je vyrváno!
Ó běloučké, nikdo se ve vás nevyzná!
Tohoto ze svého srdce vyvedete, onen pak právě do něho dorazí.

Dívka odpovídá.

Uchází se o ni tři. Prvního a druhého zamítá, s třetím by si ráda vyměnila duši:

Nechci toho, jež táboří na návrší,
ani toho, jež bydlí při studánce v údolí,
nikoliv! Jak sladký jest, jež má stan postaven na protější straně,
vždyť jest to podmanitel, výkvět mládeže.

Vlivný příbuzný mermomoci vymáhá, aby se provdala za jeho synovce, jež vychvaluje pro jeho domácnost. U dívky nepochodí:

136 Nechci za milovníka synka lenošného jedlíka,
jež by dlel u mne vždy jako rozhýčkaný chrt.
Ó jeho brady, nádržky na hnidy
a vši — prohlédněte si jen jeho velkou hlavu.

Nejraději by se sprátelila s odvážným hrdinou:

Vítej, vítej, kdo jsi přioděn lehkým černým pláštěm!
Ó kéž bys žil déle než všichni Sindžárové!
Kéž tě Alláh přivede zpět s nájездem,
kéž tě Alláh vysvobodí za útoku!

Ó miláčku, ó hubičko!
Sladká to zpráva, že se vracíš z nájězdu.
Sedí na běle popelavém širokých prsou,
jež se plaší stínem ozdobných pentlí.

Miláček táboří daleko, a přece spěchá na rychlé velbloudici k dostaveníčku, třebaš věděl, že mu hrozí velké nebezpečí:

Bratříčku, v noci se na návštěvu nevydávej,
nevkládej uzdy, ó chytráčku můj!
Pakli srdcečko tvé bouřlivě po mně touží,
za světla si odnes, co ti dlužím.
Blahoslavím, kdo si vystavěl pevný dům,
nebo jeho příbuzní každý den dlejí na témž místě.

Těší se z drahouška i z jeho ryzky:

Tisíckrát vítej, ryzko,
a dvoutisíckrát vítej, kdo na ní jedeš!
Kdyby ryzka dostala žizeň,
slzami oka ji napojím.

Je přesvědčena, že jeho duše dle v ní:

Ó Hamade al-Hnejdi,
láska k tobě mne zničila.
Kdežto lidé mají naději v Alláha,
mám já naději v tebe.

Bojí se příbuzných, kteří miláčkovi nepřejí:

Ó miláčku, pusť mou kšticí,
slyš, moji příbuzní mne volají.
Prořízli by mně ohryzek,
přísám Alláh, že by mne neživil.

Ani jeho příbuzní nejsou spokojeni:

Hloupáček mého srdce, onen hloupáček,
hloupáček náš dnes nepřišel k nočnímu dostaveníčku.
Zaměřil k nám, ale jeho příbuzní ho vrátili,
bral se zpět jako větévka se houpačící.
Hubička mého drahouška jest jako utlučený cukr
mezi jeho rty vyvěrající.

Miláček se dal odvrátiti a opuštěná dívka nařiká:

Kvilela jsem, jako kvílí vlk, když rosa obešla,
po milenci, jež mne zradil.
Po tom všem nemám trpělivosti,
jež by mne zdržela od toho, o čem se povídá.

Uloví-li tlk navečer nebo za noci rhodnou kořist, odpočívá až do odpoledne. Vyje-li zrána, kdy rosa obešla, je to znamení, že se za noci nenasytil:

Ó matičko, dolehlo na mne trápení neočekávané.
Jak si poradím, co si počnu?
Slza má na mé líčko splývá,
když dlím v sousedství vyjícího vlka.

Ach, té zrady mého milého, ó Džúdo!
Usmyslil si podvod, ó sestřičko!
Dnes mne došly zprávy o jeho vytáčkách.
A poněvadž mne můj vytoužený podvádí,
přisahal jsem, že se k němu nikdy nevrátím
a ty si pospěš a pochovej mne, třebaš bych ještě byla živa.
Dívka se trápí, že ji příbuzní zbraňují sňatek s vyvoleným, proto se tento rozhodne, že ji unese:

1. Není mezi vámi, kdo by mne chápal, ó hostitelé,
že slza má po mé lici zavlažuje její utrpení.
2. Přísám Alláh, i kdybych život ztratiti měl, vsednu si jistě na svého
starého velblouda,
ohlednu se po území a uteku se k lidu tam tábořícímu.
3. Ukradnu v pásu tenounkou a jízdní velbloudi za noci se mnou
ujedou,
takže bude ráno daleko od tábora svých příbuzných.
4. Ty jsi mne zničila, ty, jež ničíš můj šat na prsou,
rány pak tebou způsobené jsou tajné, nikdo o nich neví.
5. Ó oko kozy gazelí, jež dupe po skalnaté stráni,
sledujíc vánek větru, kdežto ostatní gazely sledují ji,
6. tvořice za ní vlnitou řadu.
Jako ona jest čilou jedinec ve volném vzduchu, tak já jsem čilým
jedině při ní.

7. Přisám Alláh, nebýti poprsí, nebyla bys mne porobila;
přisám Alláh, přistřižené vlasy nad čelem ničeho nezmohly,
neboť si je každá může vypěstovati.

*Jeden nebo druhý z milenců zahynul.
Drahoušek podnikl nájezd a nevrátil se. Obhajuje kořist padl v Uádi
Sirhán, jemuž se obecně říká Údolí nájezdníků a lupičů:*

Ó nářku můj, nářku nemocného,
jenž po osm let leží na podušce!
Ach nářek můj, toť nářek slepého,
pro něhož není mezi lidem vůdce.
Ach nářek můj, toť nářek žiznivého
v parném létě, jenž zbloudil na cestě k vodě.
O tebe nařikám, ty nejrychlejší sokole mezi mladíky,
jež nechaly jízdní velbloudice v al-Uádi.

*Milenc, zdrčený zprávou o smrti své běloučké, chce se vydat na ne-
bezpečný nájezd do daleké nížiny Fejhán:*

Ó Zejde, povídá se, že má milenka zemřela.
Bez ní, co jest mně do života?
Tento tvůj svět spěje k jednomu zklamání za druhým,
neboť přikvapí-li osud, zmizí svépomoc.
Přetrhlo se mně srdce nad tím, co minulo,
jako když se přetrhne provaz s vědercem na ose čerpadla.
Vsedněme si na velbloudice zvyklé na daleké cesty,
neboť prý údolí Fejhánu mají vodu.

*Eben Arúď, proslavený náčelník Beni Lám, byl sestřelen s velblou-
dice, jež se zachránila útekem. Jeho bratr se oženil s ovdovělou a s ní
sdělil i velbloudici. Za celý rok si nevyjel ani na jediný nájezd. Vel-
bloudice ztloustla, avšak ve stanu nastala bída. Jeho manželka toužila
po padlém reku a pozorujíc velbloudici zpívala:*

1. Obrisy postavy i pohyby se mu nyní můj pán sice podobá,
ale jednání, to není jednání toho, jenž tolika dobrými
vlastnostmi oplýval.
2. Kéž se nevzdálí! Ach mého muže. Kdokoliv se s ním stýkal,
kolik on pro hosty zabil vybraných skopců a jalových velbloudic.
dosvědčí,
3. Kéž se nevzdálí! Ach mého muže! Jeho pravice lila hostům
rozpuštěné máslo,
dolehla-li krutá léta nedostatku.

4. Kéž se nevzdálí! Ach mého muže! Kdykoliv řeknu, že naň
zapomenu,
ó hle, připomene mně ho jalová jízdní velbloudice.
5. Kéž se nevzdálí! Ach mého muže! Nebýti jeho, byly by se jízdní
velbloudice běhaly,
ale za jeho života ustavičně kývaly hlavami i za největšího
denního vedra.
6. Kéž se nevzdálí! Ach mého muže! Není napajedla, z něhož by
nebyl pil voda
a kolika čeledím odňal nejlepší stáda.
7. Kéž se nevzdálí! Ach mého muže! Ležení se ozývá písněmi o něm,
neboť se mu přičítají vybrané skutky kořistitelů.
8. Kéž se nevzdálí. Ach mého muže! On dlel mezi oněmi a těmito,
až ho zabily ručnice vypálené stočeným zapalovadlem.

*Náčelník Nimr eben Aduán lká nad svou manželkou, matkou Akábo-
vou, již Alláh odvolal:*

1. Ó té ztráty, ó matko Akábova, ó té ztráty, ó té ztráty!
Ó té, jež jako běloučká gazelka chodívala samotinká!
2. Nikdy se nezúčastnila zábavy summejr mezi oběma tábory
a ani jednou se neodvážil záletník ponoukati ji k dostaveničku.
3. Nikdy netáhla nožiček s kohlem po okraji očního víčka
a nikdy nehrozila rukou sousedům.
4. Přisahám při Alláhovi přísahu za přísahou
jakož i při životě toho, jenž ji ostruhami bodal,
5. že jak mne uviděla rozhněvaného, nutně mne dobrouchala
tak, jako starostlivá matka konejší svého chlapce.
6. Přišla ke mně darem, nezavedl jsem za ni cenných zvířat,
byla to chlouba rodu, neboť kdokoliv přišel, každý ji chválil.
7. Ó Akábe, ach mého blaha! Pochoval jsi ji v Nimrínu
při samých neschůdných skaliskách, ó Akábe, proti vodě.
8. Mojích synků zhytnulo, ó Akábe, pět se dvěma bratry
a nemůže se říci, že by mé oko bylo trávil bezesnou noc.
9. Nenaplnil mne steskem, ó Akábe, nikdo, vyjímajíc tu, jež dlí
křídly kde,
jejíž tělo vonělo vůní hzéry.
10. Nezpronevěřilo se mé srdce lásce k ní, ani oko
a když zašeptala, jako by bylo mé oko zachváčeno bělmem.
11. Ať si přijdou dcery beduův ve dvou řadách, ó Akábe,
bratříčku, nevezal bych si leda Uazhu samotinkou.*)

*) Zajímavé podrobnosti v mých cestopisech »Mezi Šammaryc a »Tajemná Amrat, vy-
daných Novinou v Praze.

Zdá se mi, že to, co hledá každý z nás, oč se snažíme ze
všech sil, toť to, abychom pracovali v sjednocenosti svého
ducha a své duše. Duši rozumím to, co tvoří pravou hod-
notu ducha. Vždy si ji tak představuji. Můj duch je nástroj
velmi složitý a velmi obratný. Ale jeho vnitřek je temný.
Může pracovat potmě a odhazovat věci všeho druhu. Ale
za tímto nástrojem, jako stálé libé světlo, je duše. A jenom
když ozařuje ducha, vykoná se dílo platné.

Katherine Mansfield

Viděti zřetelně sestavení – kolečka a péra – některého umě-
leckého díla je nepopíratelně samo o sobě zábavou, které
však jsme schopni užívat pouze v poměru, v jakém se ne-
těšíme z pravého účinku, zamýšleného umělcem: a skutečně
se také často stává, že analyticky uvažovat o umění je tolik
jako obrážeti obraz po způsobu zrcadel ve smyrenském
chrámu, která ukazují nejpěknější obrazy znetvořené.

E. A. Poe

Příloha 3

A) Bibliografie knižních překladů z arabštiny vydaných v letech 1945–2005

- *Koran* (1945). Přel. Ignác Veselý. Praha: Orientální bibliotéka.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 2* (1947). Přel. Felix Tauer. Praha: Sfinx, Bohumil Janda.
- *Z pohádek Šahrazádiných* (1948). Přel. Felix Tauer. Praha: ELK.
- *Z pohádek Šahrazádiných* (1949). Přel. Felix Tauer. Praha: Sfinx, Bohumil Janda.
- *Tři zvonečky: Arabské lidové ukolébavky a říkadla* (1952). Přel. Karel Petráček a Věra Kubíčková. Praha: NČSAV.
- *Poesie zbraň pravdy. Básníci světa v boji za mír a socialismus* (1953). Ukázky přel. Karel Petráček, Věra Kubíčková, Adolf Kroupa a Ludvík Kundera. Praha: Naše vojsko.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 7* (1954). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *U studny Zemzem* (1954). Přel. Karel Petráček a Věra Kubíčková. Praha: SNKLHU.
- *Avicenna (1954): Kniha definic*. Přel. Jarmila Štěpková. Praha: SNPL.
- *Avicenna (1954): Z díla. Z arabštiny a perštiny* přel. Věra Kubíčková, Karel Petráček a Jarmila Štěpková. Praha: SNKLHU.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 8* (1955). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Ibn Tufajl, Abú Bakr (1957): Živý syn bdícího*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: SNKLHU.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 1* (1958). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 2* (1958). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *aš-Šarkáwí, Abdarrahmán (1958): Země: Egyptský román*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: SNKLHU.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 3* (1959). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 4* (1959). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 5* (1960). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 6* (1960). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 7* (1961). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Ibn Battúta (1961): Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 až 1354*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: SNKLHU.
- *Kniha Tisíce a jedné noci. Díl 8* (1963). Přel. Felix Tauer. Praha: NČSAV.
- *Husajn, Táhá (1964): Volání hradličky*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: SNKLHU.

- *Džbán žízně: Stará arabská poezie* (1966). Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. Praha: Mladá fronta.
- *Z vyprávění Šahrazádinych* (1967). Přel. Felix Tauer. Praha: Odeon.
- *Román o Antalovi: Staroarabská romance* (1968). Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. Praha: Odeon.
- Mahfúz, Nagib (1968): *Skandál v Káhiře*. Přel. Jaroslav Oliverius. Praha: Odeon.
- Ibn Munkiz, Usáma (1971): *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*. Přel. Rudolf Veselý. Praha: Odeon.
- *Korán* (1972). Přel. Ivan Hrbek. Praha: Odeon.
- Ibn Chaldún (1972): *Čas království a říší. Mukaddima*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: Odeon.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 1* (1973). Přel. Felix Tauer. Praha: Odeon.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 2* (1973). Přel. Felix Tauer. Praha: Odeon.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 3* (1974). Přel. Felix Tauer. Praha: Odeon.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 4* (1974). Přel. Felix Tauer. Praha: Odeon.
- *Zelená lampa poezie* (1974). Z arabštiny a francouzštiny přel. Karel Petráček. Praha:
- Husain, Taha (1974): *Kniha dní*. Přel. Karel Petráček. Praha: Odeon.
- *Cestou karavan* (1975). Přel. Karel Petráček. Praha: Československý spisovatel.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 5* (1975). Přel. Felix Tauer. Praha: Odeon.
- al-Džáhiz (1975): *Kniha lakomců*. Přel. Svetožár Pantůček. Praha: Odeon.
- *Básníci pouště: Arabská poetika devíti století* (1977). Přel. Karel Petráček. Praha: Československý spisovatel.
- Kanafání, Ghassán (1982): *Muži na slunci a jiné povídky*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: Svoboda.
- al-Mas'údí (1983): *Rýžoviště zlata a doly drahokamů*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: Odeon.
- at-Tajjib, Sáleh (1986): *Cest na sever*. Přel. Svetožár Pantůček. Praha: Odeon.
- *Palestinská je flétna má: O smyslu palestinské poezie odporu* (1987). Přel. Karel Petráček. Praha: Diplomatičká mise Organizace pro osvobození Palestiny.
- Darwiš, Mahmúd (1988): *Deník všedního smutku*. Přel. Luboš Kropáček. Praha: Novinář.
- *Korán* (1991). Přel. Ivan Hrbek. Praha: Odeon.
- Bahbouh, Charif – Bahbouh, Radvan (1991): *Arabská přísloví a mudrosloví*. Praha: Dar Ibn Rushd.

- Pantůček, Svetozár (1993): *Zakletý sultán: arabské pohádky*. Přel. a převyprávěl Svetozár Pantůček. Praha: Najáda.
- *Moderní tuniské povídky* (1996). Přel Svetozár Pantůček. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Moderní syrské povídky* (1997). Přel Svetozár Pantůček. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Moderní alžírské povídky* (1999). Z arabštiny a francouzštiny přel. Svetozár Pantůček. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Moderní marocké povídky* (1999). Z arabštiny a francouzštiny přel. Svetozár Pantůček. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Korán* (2000). Přel. Ivan Hrbek. Praha: Academia.
- Kabbání, Nizár (2000): *Nizár Kabbání: Kníže lyriků básník pro všechny*. Přel. Jaromír Hajský. Praha: Dar Ibn Rushd.
- Bahbouh, Charif – Bahbouhová, Martina (2001): *365+1 arabské mudrosloví*. Praha: Dar Ibn Rushd.
- an-Nafzaví, Muhammad (2001): *Zahrada vůní pro potěchu mysli*. Přel. Svetozár Pantůček. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 1* (2001). Přel. Felix Tauer. Praha: Ikar.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 2* (2001). Přel. Felix Tauer. Praha: Ikar.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 3* (2001). Přel. Felix Tauer. Praha: Ikar.
- Hajský, Jaromír (2002): *Příběh básníka ze země královny Bilkís*. Básně přel. Jaromír Hajský. Praha: Babylon (vydáno jako publikace Centra al-Jawahiri).
- *Tisíc a jedna noc. Díl 4* (2002). Přel. Felix Tauer. Praha: Ikar.
- *Tisíc a jedna noc. Díl 5* (2002). Přel. Felix Tauer. Praha: Ikar.
- *Africká čítanka* (2003). Egyptskou povídku přel. František Ondráš. Praha: Gutenberg.
- *Svátek na zemi: Moderní libyjské povídky* (2003). Přel. Jaromír Hajský. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Tucet tváří Nasreddinových* (2004). Z arabštiny, ruštiny a jiných jazyků (?) přel. Miloš Mendel. Praha: OÚ AVČR.
- *Kalila a Dimna: Bidpájovy bajky* (2005). Přel. Jaroslav Oliverius. Praha: Dar Ibn Rushd.
- al-Ghazzálí (2005): *Zachránce bloudícího*. Přel. Luboš Kropáček. Praha: Vyšehrad.
- Ibráhim, Sun´alláh (2005): *Komise*. Přel. Ondřej Beránek. Praha: Dar Ibn Rushd.
- *Vznešený Korán: komentářem a rejstříkem opatřený překlad významu do jazyka českého* (2007). Z arabštiny přel. Ivan Hrbek, komentář z angličtiny přel. Josef Procházka. Praha: AMS ve spolupráci s TWRA.

Bibliografie časopiseckých překladů z arabštiny vydaných v *Novém Orientu* (NO) a *Světové literatuře* (SL) v letech 1945–2005

- *Z arabské lidové poesie. Ztracená láska. Pšenice. Dívčí pláč. Prosba.* Přel. Karel Petráček a František Hrubín. 1948/49, č.6, s. 136. **NO**
- *Po boji.* Přel. Karel Petráček. 1949/50, č. 7-8, s. 153. **NO**
- *Noc u milé. Voják.* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1949/50, č. 7-8, s. 153. **NO**
- *Chytré děvče.* Přel. Karel Petráček a František Hrubín. 1949/50, č. 7-8, s. 159. **NO**
- *Proč válku?* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1949/50, č. 9-10, s. 204. **NO**
- *Zlý mistr.* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1949/50, č. 9-10, s. 209. **NO**
- *Líný sekáč.* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1949/50, č. 9-10, s. 216. **NO**
- Husajn, Táhá: *Zkouška.* Přel. Karel Petráček. 1949/50, č. 11, s. 249-251. **NO**
- Aš-Šahhál, Ridván: *Uragany míru.* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1950/51, č. 5, s. 103. **NO**
- Diláver: *Narození dítěte.* Přel. Karel Petráček. 1950/1951, č. 5, s. 103. **NO**
- al-Halím, Ibrahim abd: *Zběh.* Přel. Karel Petráček. 1950/51, č. 8, s. 165. **NO**
- *Holoubek.* Přel. Věra Kubičková a Karel Petráček. 1950/1951, č. 8, s. 165. **NO**
- Abí Rabí'a, Umar ibn: *Milostná.* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1952, č. 2-3, s. 45. **NO**
- Tauer, Felix: *Arabská přísloví.* 1952, č. 2-3, str. 44-45. **NO**
- al-Hakím, Taufík: *Nesnáze venkovského soudce.* Přel. Karel Petráček. 1952, č. 5, s. 83-84. **NO**
- *Mlýnek.* Přel. Věra Kubičková a Karel Petráček. 1953, č. 7, s. 110. **NO**
- *Štědrý strýček.* Přel. Věra Kubičková a Karel Petráček. 1953, č. 7, s. 113. **NO**
- *Kukuřice.* Přel. Věra Kubičková a Karel Petráček. 1953, č. 7, s. 114. **NO**
- *Sklizeň bobů.* Přel. Věra Kubičková a Karel Petráček. 1953, č. 7, s. 115. **NO**
- *Láska. Přísaha.* Přel. Věra Kubičková a Karel Petráček. 1953, č. 9, s. 140. **NO**
- *Příběh mladého muže bagdáského a jeho otrokyně.* Přel. Felix Tauer. 1953, č. 9, s. 148-150. **NO**
- *Vyprávění o asketovi, jemuž se rozlilo máslo na hlavu.* Přel. Felix Tauer. 1954, č. 4, s. 51. **NO**
- *Příběh o Sulajmánovi a královně ze Sáby.* Přel. Karel Petráček a Věra Kubičková. 1955, č. 5, s. 68-69. **NO**
- Tajmúr, Mahmúd : *Cestovatel.* Přel. Rudolf Veselý. 1956, č. 5, s. 74-75. **NO**
- Zamachšarí: *Z myšlenek arabského mudrce Zamachšariho (11.-12. století).* Přel. Karel Petráček. 1956, č. 10, s. 150. **NO**
- *Chytrý lišák.* Přel. Karel Petráček. 1957, č. 1, s. 8. **NO**
- *Jemenská přísloví.* Přel. Karel Petráček, č. 1, s. 16. **NO**

- *Vojenské lidové písně z Jemenu*. Přel. Karel Petráček a Dušan Zbavitel. 1957, č. 1, s. 13. **NO**
- az-Zaháví, Džamíl Sidkí: *Spravedlnost*. Přel. Karel Petráček a Dušan Zbavitel. 1957, č.2, s. 23. **NO**
- az-Zaháví, Džamíl Sidkí: *Irácké nebe*. Přel. Karel Petráček a Dušan Zbavitel. 1957, č. 2, s. 27. **NO**
- *Egyptská přísloví*. Přel. Karel Petráček. 1957, č. 4, s. 51. **NO**
- *Egyptská přísloví*. Přel. Karel Petráček. 1957, č. 6, s. 84. **NO**
- *Z moudrosti starých Arabů*. Přel. Karel Petráček. 1957, č. 7, s. 99. **NO**
- Idrís, Júsuf: *Zástup*. Přel. Rudolf Veselý. 1957, č. 8, s. 114-115. **NO**
- aš-Šarkávi, Abdarrahmán: *V dešti*. Přel. Rudolf Veselý. 1957, č. 10, s. 148-150. **NO**

- *Arabská přísloví*. Přel. Karel Petráček. 1958, č. 1, s. 3. **NO**
- Abdalhalím, Ibráhím: *Místečko na zemi*. Přel. Rudolf Veselý. 1958, č. 3, s. 49-51. **NO**
- Džibrán Chalíl Džibrán: *Dva mudrci*. Přel. Karel Petráček. 1958, č. 3, s. 55. **NO**
- al-Hakím, Taufík: *Můj osel a zlato*. Přel. Karel Petráček. 1958, č. 4, s. 67-68. **NO**
- *Z moudrých výroků chalífy Aliho*. Přel. Karel Petráček. 1958, č. 5, s. 82. **NO**
- ar-Rúsafí, Ma'rúf: *Z irácké revoluční poesie. Pokrok*. Přel. Karel Petráček. 1958, č. 7, s. 123. **NO**
- Ibn Mu'áwija, Jazíd: *Vesmír*. Přel. Karel Petráček. 1958, č. 9, s. 175. **NO**
- *Ze staroarabské poesie*. Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. 1958, č. 10, s. 191. **NO**
- *Jemenská přísloví*. Přel. Milan Fiedler. 1958, č. 10, s. 195. **NO**
- Husajn, Táhá: *Dny* (ukázky). Přel. Karel Petráček. 1958, č. 5, s. 227-236. **SL**

- Azáma, Sumajra: *Pradlena*. Přel. Soňa Krátílová. 1959, č. 1, s. 5-6. **NO**
- Matrán, Chalíl – Petráček, Karel: *Chalíl Matrán – básník Sýrie a Egypta*. Přel. Karel Petráček a Dušan Zbavitel. 1959, č. 2, s. 31. **NO**
- al-Ansáří, al-Ahwas: *Z poesie al-Ahwase al-Ansářího*. Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. 1959, č. 3, s. 52. **NO**
- al-Haddád, Abd al-Masíh: *V nebožtíkově domě*. Přel. Svetožár Pantůček. 1959, č. 4, s. 65-66. **NO**
- Ibn al-Abrí (Bar Hebraeus – 13. stol.): *Historiky o hlupácích a bláznech*. Přel. Eva Petráčková. 1959, č. 6, s. 107. **NO**
- *Staroarabské verše o víně*. Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. 1959, č. 8, s. 149. **NO**
- Nuwás, Abú: *Báseň o víně*. Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. 1959, č. 10, s. 201. **NO**
- Abdalhalím, Ibráhím: *Místečko na zemi*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 51-56. **SL**
- Abú Bakr, Chálid: *Súdánisace*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 60-62. **SL**
- Takíjuddín, Chálid: *Volání země*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 78-83. **SL**
- al-Chamísí, Abdarrahmán: *Spánek*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 37-43. **SL**
- Idrís, Júsuf: *Malý muž, Zástup*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 63-68, s. 48-51. **SL**
- Nijází, Abdulláh: *Dirham*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 56-59. **SL**
- Rušdí, Sálih Ahmad: *Druhá manželka*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 69-77. **SL**
- aš-Šarkávi, Abdarrahmán: *V dešti*. Přel. Rudolf Veselý. 1959, č. 3, s. 43-47. **SL**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Zpěvy dobré zelené země*. Přel. Jiří V. Svoboda a Rudolf Veselý. 1959, č. 4, s. 1-9. **SL**

- aš-Šarkáví, Abdarrahmán: *Sny mládí*. Přel. Svetozár Pantůček. 1960, č.1, s. 4-5. **NO**
- *Čemu se smáli staří Arabové*. Přel. Karel Petráček. 1960, č. 3, s. 65. **NO**
- al-Ansári, al-Ahwas: *Milostná*. Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. 1960, č. 5, s. 109. **NO**
- Ibn Džalún, Abdalmadžíd: *Jahjá ibn Júsuf*. Přel. Soňa Krátílová. 1960, č. 5, s. 115-116. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Báseň z vyhnanství*. Přel. Karel Petráček. 1960, č. 6, s. 137. **NO**
- Petráček, Karel: *Co si vyprávěli staří Arabové*. 1960, č. 8, str. 182. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Abdalwahháb al-Bajátí – básník Iráku. Vzpomínka na Bagdád. Milenka včela. Cesta. Smutek vyhnanství*. Přel. Karel Petráček. 1960, č. 8, s. 183. **NO**
- Dakrúb, Muhammad Ibráhím: *Pět piastrů*. Přel. Svetozár Pantůček. 1960, č. 10, s. 224-225. **NO**
- *Důvěrný vzkaz. Současná alžírská poezie. Z arabštiny a francouzštiny přel. Jindřich Pokorný a Květa Jeníková*. 1960, č. 2, s. 141-149. **SL**
- *Z východního humoru*. Přel. Karel Petráček. 1961, č. 1, str. 4. **NO**
- al-Ansári, al-Ahwas: *Opuštěná ležení*. Přel. Karel Petráček. 1961, č. 1, str. 20. **NO**
- Dakrúb, Muhammad Ibráhím: *Pšenice*. Přel. Rudolf Veselý. 1961, č. 8, str. 174-176. **NO**
- Júsuf, Sa'dí: *Noc je modrá. Setkání s jakýmsi člověkem. Nálada. Touha*. Přel. Helena Justová. 1961, č. 9, str. 207. **NO**
- Núrí, Abdalmalik: *Za noci*. Přel. Rudolf Veselý a Husajn al-Ámil. 1962, č. 1, s. 4-8. **NO**
- Lukmán: *Bajky moudrého Lukmána. Gazela. Nemocná gazela. Lev a býk*. Přel. Bohumila Šretrová. 1962, č. 2, str. 39. **NO**
- Dakrúb, Muhammad Ibráhím: *Než nastane ráno*. Přel. Svetozár Pantůček. 1962, č. 3, str. 54-56. **NO**
- *Arabská moudrost*. Přel. Šaríf Bahbúh. 1962, č. 7, str. 149. **NO**
- *Dobrá rada*. Přel. Šaríf Bahbúh. 1962, č. 8, str. 177. **NO**
- *Arabské hádanky z Jordánska*. Přel. Stanislav Segert. 1963, č. 1, str. 3. **NO**
- *Arabská přísloví z Jordánska*. Překladatel neveden. 1963, č. 1, str. 12. **NO**
- *Můj dědeček a já. Arabská žertovná pohádka*. Přel. Šaríf Bahbúh. 1963, č. 2, str. 51. **NO**
- *Arabské bajky. Nevěř nepříteli. Vlk a beránek*. Přel. Šaríf Bahbúh. 1963, č. 2, str. 58-60. **NO**
- Buzurg bin Šahrijár: *Příběh o chytré opici*. Překladatel neveden. 1964, č. 1, str. 11. **NO**
- Idrís, Júsuf: *Svatební hosté*. Přel. Jaroslav Oliverius. 1965, č. 8, příl. str. 1-4. **NO**
- *Pět básní milence – vraha, Antary, syna Šaddádova*. Přel. Jana Štroblová a Karel Petráček. 1965, č. 10, str. 298. **NO**
- *Arabská moudrost*. Přel. Šaríf Bahbúh. 1966, č. 3, str. 78. **NO**
- Pantůček, Svetozár: *Tuniská literatura*. 1968, č. 9, str.280-284. **NO**

- Pantůček, Svetozár: *Tuniská literatura (Dokončení)*. 1968, č. 10, str. 303-306. **NO**
- Abdassabbúr, Saláh: *Mlčení*. Přel. Karel Petráček. 1968, č. 10, str. 308. **NO**
- Abdassabbúr, Saláh: *Stará historie*. Přel. Karel Petráček. 1969, č. 2, str. 42. **NO**
- Abdassabbúr, Saláh: *Unikám vám*. Přel. Karel Petráček. 1969, č. 4, str. 111. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Rejtare mého smutku*. Přel. Karel Petráček. 1969, č. 4, str. 111. **NO**
- Veselý, Rudolf: *Pamětník křižáckých válek*. Přel. Rudolf Veselý. 1969, č. 8, str. 243-245. **NO**
- Harírí, Abú Muhammad al-Kásim ibn Alí al-: *Tři Makámy*. Přel. Marie Tauerová. 1969, č. 9, příl. str. 1-4. **NO**
- Harírí, Abú Muhammad al-Kásim ibn Alí al-: *Tři Makámy (Dokončení)*. Přel. Marie Tauerová. 1969, č. 10, příl. str. 1-4. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Tobě Evropo spílám. Deště. Nebe bez hvězd. Narozeniny. Civilizace Západu*. Přel. Karel Petráček. 1970, č. 4, str. 111. **NO**
- Abdassabbúr, Saláh: *Vzpomínky súfího Bišra al-Hárithe Bosáka*. Přel. Karel Petráček. 1970, č. 4, str. 125-126. **NO**
- *Swahilské pohádky*. Přel. Zbyněk Malý. 1971, č. 2, str. 52. **NO**
- Abdassabbúr, Saláh: *Odpustte, přátelé*. Přel. Karel Petráček. 1971, č. 3, s. 77. **NO**
- Sulaimán, Míšal: *Sny dospělých*. Přel. Karel Petráček. 1971, č. 3, str. 81. **NO**
- Abdassabbúr, Saláh: *Ze snů starého jezdce*. Přel. Karel Petráček. 1971, č. 3, str. 82. **NO**
- *Z arabského humoru. Z arabštiny a perštiny přel. Jiří Osvald*. 1971, č. 8, str. 246. **NO**
- Petráček, Karel: *Radosti a strasti starí*. Přel. Karel Petráček. 1971, č. 9, str. 276-277. **NO**
- Petráček, Karel: *Z arabské poezie*. 1972, č. 4, str. 108-109. **NO**
- al-Fersí, Mustafá: *Cvrčkova smrt*. Přel. Svetozár Pantůček. 1972, č. 6, příl. str. 1-2. **NO**
- al-Garmadí, Sáláh: *Čistič bot*. Přel. Svetozár Pantůček. 1972, č. 6, příl. str. 3-4. **NO**
- Petráček, Karel: *Jak vzniká básník*. Přel. Karel Petráček a Jana Štroblová. 1972, č. 8, str. 245-247. **NO**
- Petráček, Karel: *Připozdívá se a voda stoupá*. 1972, č. 10, str. 302-303. **NO**
- *Barometr arabské poezie. Z arabštiny a francouzštiny přel. Karel Petráček*. 1972, č. 3, s. 55-79. **SL**
- Ben Šejch, Abdelkader: *Můj podíl na obzoru (úryvek z románu)*. Přel. Jana Čermínová. 1972, č. 6, s. 177-191. **SL**
- Petráček, Karel: *Komu lodi odjíždějí*. 1973, č. 1, str. 12-14. **NO**
- Petráček, Karel: *Hoře života*. 1973, č. 4, str. 106-107. **NO**
- Tajmúr, Mahmúd: *Al-Darfíl*. Přel. Charif Bahbouch. 1973, č. 4, str. 123-124. **NO**
- al-Udžajlí, Abdassalám: *Sítě, Útěk před smrtí, Žáby*. Přel. Svetozár Pantůček. 1974, č. 1, s. 155-174. **SL**
- Kanafání, Ghassán: *Návrat do Hajfy*. Přel. Ivan Hrbek. 1975, č. 6, s. 130-156. **SL**

- Mendel, Miloš: *Džuhá – miláček arabského lidu*. 1978, č. 6, str. 188-190. **NO**
- *Pravidla sladkého umírání. Arabská andaluská poezie*. Přel. Karel Petráček. 1978, č. 3, s. 121-127. **SL**
- *Jak Džiha pozval sultána na hostinu*. Přel. Miloš Mendel. 1981, č. 4, str. 113. **NO**
- *Poezie palestinského odporu*. Přel. Karel Petráček. 1981, č. 5, s. 129-139. **SL**
- Kanafání, Ghassán: *Kocour*. Přel. Miloš Mendel. 1985, č. 10, str. 314-315. **NO**
- al-Kásim, Samih: *Nárky a naděje Palestiny*. Přel. Karel Petráček. 1985, č. 2, s. 36-42. **SL**
- at-Táhir Abdalláh, Jáhjá: *Jak přišel Džábir k tetování*. Přel. Miloš Mendel. 1986, č. 2, str. 59-60. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *O králíkovi a jednotném průkazu*. Přel. Karel Petráček. 1986, č. 7, str. 221. **NO**
- Zijád, Taufík: *Kronika a rozum palestinského odporu*. Přel. Karel Petráček. 1986, č. 2, s. 194-202. **SL**
- *Od vimanů k indonéskému výzkumnému středisku*. Ukázky z díla Emila Habíbiho a Avicenny přel. Karel Petráček. 1986, č. 6, s. 142-149. **SL**
- *Napiši své jméno, milý*. Přel. Miloš Mendel. 1987, č. 1, str. 22. **NO**
- *Poutník a stařena*. Přel. Petr Pelikán. 1987, č. 1, str. 29. **NO**
- Kabbání, Nizár: *Z knihy lásky*. Přel. Vladimír Davidovič. 1987, č. 2, str. 54-55. **NO**
- Baghdádí, Šaukí: *Kouzlo nenadálosti*. Přel. Miloš Mendel. 1987, č. 4, str. 109, 119, 124. **NO**
- al-Bajátí, Mahmúd: *Dvojník*. Přel. Karel Petráček. 1987, č. 7, str. 218. **NO**
- *Arabská žena v zrcadle poezie*. Přel. Vladimír Davidovič. 1988, č. 6, s. 127-134. **SL**
- Sábír, Rafík: *Sejdeme se u zdi strachu*. Z arabštiny a kurdštiny přel. Abdalkádír Dílan a Miloš Mendel. 1989, č. 3, str. 82. **NO**
- Křikavová, Adéla: *Když kurdistánské růže zavoní*. Ukázky z arabštiny a kurdštiny přel. Abdalkádír Dílan a Miloš Mendel. 1989, č. 3, str. 83-84. **NO**
- Mahfúz, Nadžíb: *Pod deštníkem*. Přel. František Ondráš. 1989, č. 10, str. 317-319. **NO**
- Mahfúz, Nagíb: *Láska ve stínu pyramidy*. Přel. Anna Soukupová. 1989, č. 4, s. 31-45. **SL**
- Támír, Zakarijá: *Spálené lodě. Obžalovaný. Vously*. Přel. Svetozár Pantůček. 1990, č. 6, str. 188-190. **NO**
- *Tuniské hádanky*. Přel. Svetozár Pantůček. 1991, č. 1, str. 25. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Přicházím na svět láskou spalován*. Přel. Zdeněk Müller. 1991, č. 8, str. 254-255. **NO**
- Lukmán: *Z Lukmánových bajek: Gazela*. Přel. Svetozár Pantůček. 1991, č. 9, str. 281. **NO**
- al-Bajátí, Abdalwaháb: *Oplakávání červnového slunce*. Přel. Zdeněk Müller. 1991, č. 10, str. 314-315. **NO**

- Chulúsí, Nátiq: *Tři muži*. Přel. Andrea Hamouzová. 1995, č. 1, str. 22-24. **NO**
- ad-Du'ádží, Alí: *Žárlivost*. Přel. Andrea Hamouzová. 1995, č. 1, str. 24-25. **NO**
- al-Madaní, Azzeddín: *Příběh o dveřích*. Přel. Svetožár Pantůček. 1995, č. 3, str. 112-113. **NO**
- al-Mes'adí, Mahmúd: *Sindibád a čistota*. Přel. Svetožár Pantůček. 1995, č. 8, str. 308-310. **NO**

- *Čemu se smějí Arabové*. Přel. Miloš Mendel. 1996, č. 5, str. 187-191. **NO**
- al-Fersí, Mustafa: *Kravata*. Přel. Svetožár Pantůček. 1996, č. 6, str. 229. **NO**
- Támer, Zakarijá: *Jaro v popelu*. Přel. Svetožár Pantůček. 1996, č. 9, str. 353-354. **NO**

- Churí, Kúlít Suhajl: *Devátá povídka*. Přel. Svetožár Pantůček. 1997, č. 4, str. 153-155. **NO**
- Nasr, Hasan: *Zvláštní záliby. Smrtný smích*. Přel. Svetožár Pantůček. 1997, č. 10, str. 388-391. **NO**

- Munauvar, Ahmad: *Lístek do kina*. Přel. Svetožár Pantůček. 1998, č. 3, str. 111-114. **NO**
- al-Idlíbí, Ulfa: *Sbohem, Damašku!* Přel. Svetožár Pantůček. 1998, č. 7, str. 260-263. **NO**
- Kásim, Abd al-Hakím: *Kavárenský rekrut. Mrzák*. Přel. František Ondráš. 1998, č. 8, str. 309-311. **NO**
- Churí, Kúlít Suhajl: *Zelená mlha*. Přel. Svetožár Pantůček. 1998, č. 9, str. 345-347. **NO**

- Támer, Zakarijá: *Malé slunce*. Přel. Svetožár Pantůček. 1999, č. 2, str. 53-55. **NO**

- Nasrulláh, Emílí: *Kněžna a její stín*. Přel. Svetožár Pantůček. 2000, č. 2, str. 70-72. **NO**

- Qabbání, Nizár: *Věštkyně z šálku*. Přel. Daniel Boušek a Jindřiška Zajíčková. 2002, č. 2, str. 54. **NO**
- Támír, Zakarijá: *Malé slunce*. Přel. Ondřej Beránek. 2002, č. 7, str. 246-248. **NO**

- Benhedougga, Abdelhamid: *Věčnost a puška*. Přel. Mariem Aliová. 2003, č. 4, str. 169-174. **NO**
- Músá, Ámál: *Poezie*. Přel. Iva Pezinská. 2003, č. 5, str. 226-228. **NO**

- Darwíš, Mahmúd: *Daruji ti tank*. Přel. Luboš Kropáček. 2004, č. 2, str. 57. **NO**
- aš-Šárúní, Júsuf: *Horko*. Přel. Ondřej Beránek. 2004, č. 2, str. 53-55. **NO**
- Ostřanský, Bronislav: *Qušajrího Traktát – perla súfijského písemnictví*. 2004, č. 4, str. 45-48. **NO**

- al-Kúní, Ibráhím: *Země nebeských vizí*. Přel. Petr Kubálek. 2005, č.1, str. 44-46. **NO**
- at-Takarlí, Fu'ád: *Pec*. Přel. Ondřej Beránek. 2005, č. 4, str. 49-50. **NO**

SAMOSTATNĚ ČÍSLOVANÉ PŘÍLOHY NO

- al-Hakím, Taufík: *Lidé z jeskyně*. Přel. Svetožár Pantůček. 1991-1992, 64 str.